

మ హా క వి

శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాస
చరిత్రము

కృతికర్త

శ్రీ యం. వి. ఆర్ కృష్ణశర్మ

కృతిభర్త

శ్రీ కట్టా ఈశ్వరరావు

ఓం

మ హా కవి
అ ది భట్ట నా రాయణ దా స
చ రి త్ర ము

కృ తి క ర్త

వార్హికి రామాయణ : భగవద్గీత : కావ్యత్రయాది కావ్యకర్త :

కవికోకిల : మధుర భారతి : విద్వాన్

శ్రీ యం. వి. ఆర్. కృష్ణశర్మ

(ప్రచీన గ్రంథమండలి సంపాదకుడు - రవికళాశాల తెలుగు పండితుడు)

కృ తి భ ర్త

స హృ ద య స మ్రా త్

మాన్యశ్రీ శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు

B. Com (Hons) B. L. F. C. A.

సర్వసామ్య సంకలితము

మూల్యము 6-50

ప్రథమ ముద్రణము ౧౦౦౦ ప్రతులు
రాక్షస శ్రావణము (1975)

ప్రతులకు :

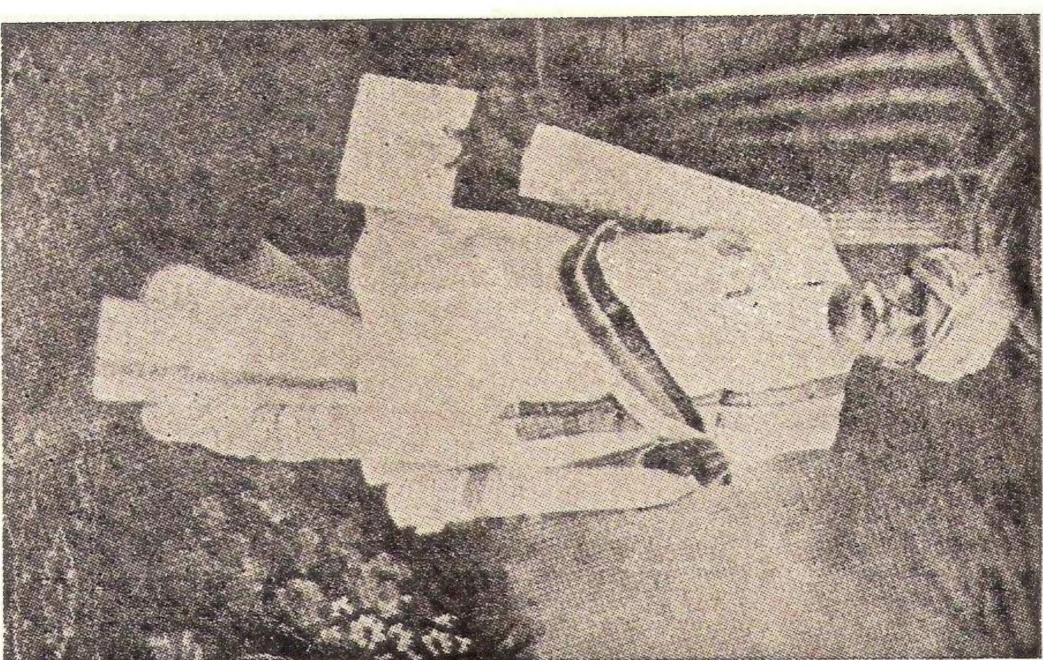
శ్రీ కర్తా ఈశ్వరరావు

B. Com (Hons) B. L. F. C. A.

పండ్రమోనిగరు : గుంటూరు.

రవిస్టోడు : బ్రాడీపేట, గుంటూరు (4వ కై.ను.)

వెల్ కంప్రెస్, పిలిటి, రిమిటర్ బ్రాడీపేట 2వ కై.ను గుంటూరు-2.

జ్ఞాంధమెత్తిన మత్తకుండాలు మారము
గ్రినపండ్డు నెమరువెరినది నేడు? — యస్వీ.

Prof. S. V. Joga Rao, M. A., Ph. D.

Guntur

HEAD OF THE DEPARTMENT OF TELUGU
ANDHRA UNIVERSITY POST GRADUATE CENTRE
(FORMERLY PROFESSOR OF TELUGU
UNIVERSITY OF LENINGRAD U. S. S. R.)

6-8-75

ఆ ముఖము

మహానుభావుల జీవితోదంతములు మానవజాతి పురోగతికి మార్గ దర్శకములు, ఆదిభట్ట నారాయణ దాసుగారు అక్షరాలా మహానుభావుడు. ఆయన వ్యక్తిత్వము అంత నులువుగా అవగాహన కందునట్టిదికాదు. కళా కౌశలము సరే సరి అది బహుముఖీనము. ప్రగాఢ ప్రతి పత్తితో ఆ మహానుభావుని అరము చేసికొనవలెనను వూనికతో ఒక సరస్వతీ పురోహితుడు చేసిన సారస్వత వ్యవసాయము యొక్క ఫలరూపమే యీ గ్రంథము.

(శ్రీ యం. వి. ఆర్. కృష్ణశర్మగారితః పూర్వమే కలిసయ కృతిరాజములను వెలార్చి అంద్రజనుల ఆదరాభిమానములకు పాత్రులైన పండితవరేణ్యులు - ఇప్పటికీకృతిలో తమ మధుర రచనా సంవిధానముతో ఒక లోకోత్తర చరితుని జీవితదర్శనము నతి మాత్రమనోజ్ఞముగా ప్రదర్శించిన సుకృతియైనాడు. వారి సారస్వతోద్యమము సహృదయోపాదేయముగా సాగి చరితార్థ మగునుగాక!

యస్మిన్ జోగరావు.

మూ వి క

శ్రీ అ॥ నా॥ దాసు అన్న సంజ్ఞ శ్రీ మదజ్ఞాదాదిభట్ట నారాయణ దాసుగారికి మా పితృపాదులొసంగిన నామాంతరము. దానిని వారు ఆ = సుప్రసిద్ధమైన; నా = నాకు గోచరిమైన దాసు = జ్ఞానులు. అని నిర్వచించి, ఒక ప్రత్యేక శీర్షికక్రింద విపులముగా దృష్టాంతములతో నమర్చించిరి. శ్రీ దాసుగారు సహస్రమాన జీవిత్యై, (జననము ౩1-8-64; మరణము 2-1-46) అద్వైత జ్ఞానసంపన్నులై, ఉపనిషద్ధర్మ ప్రవక్తలై సన్నిదానంద స్వరూపులై, జీవితమును లీలగా నిర్వయముగా, నిత్యత్వ పితో భేదమోదముల కతీతులై గడిపిన మహాభాగులు. భారతదేశమున ముచ్చది సంపత్సరముల క్రితమువరకు - బహుముఖ ప్రజ్ఞావంతులై, విజభక్తి భావనలచే, సహజ సంగీత సాహిత్య సార్వభౌములై, అమృత పూరితగాన ప్రావీణ్యముచే- అనన్య సాధ్యమైన కవితాశక్తిచే, అబాలగోపాలమును, పండితసామరులను సామాన్య మానవుని మొదలు మహారాజుల వరకు అనంద నమద్రమున నోలలాడించి తన హరికథాకథన ప్రక్రియకు షష్టిపూర్తిచేసికొని ప్రసిద్ధిగాంచిన మహానీయులు శ్రీదాసుగారు. నానాశాస్త్ర పురాణవేద పరిపయ భాగ్యమును గలిగినవారై, అష్టదశ విద్యారహస్యములను కరతలామలకముచేసికొన్నవారై - భక్తిలోత్కాగయుగా - కవితాసంపదలో పోతన మహాకవిగా నిరాజిల్లి, సర్వతంత్ర స్వతంత్రులై, అహమేవ పండితః అనునట్లుగా అఖండ యశస్సు నార్జించి, సర్వజన మనస్సులను అకర్షింపజేసికొని, ఆట, పాట, మీట మాటల మేటిగా, పేరెన్నికగన్న పుణ్యాత్ము డాయన. వారు, నృత్యగీతాది బహువిధ కళలలోనేగాక సంస్కృతి తాండ్రాంగ భాషలయందును వర్ణయక్ అరబ్బీ, ఉర్దూ, హిందీ భాషలలోను అప్రతిమానప్రజ్ఞా పాటనమును గడించి ప్రతిభావంతులై యనభాషా సక్ర

వర్తిగా బేరెన్నికగన్నవారు. తర్వాతరణ ధర్మశాస్త్ర మీమాంసాది చతురశ విద్యలను కూలంకషముగ జదివి ఆకళింపు జేసికొని సమయానుకూలముగ తన ప్రతిభను నాయా విద్యలలో ప్రకటించుకొను నేర్పు గల విద్యుచ్చిరోమణి. కణకశైవ్య విద్యామర్తం చమార్దయేత్ ఆను నూక్తి దార్పణముగ నొక నిమిషము కాలయాచనచేయక తన భావిపురోగమనమునకు వినియోగించుకొన్న మహామనీషి. ఉత్తమకవితా సంపద వరచేవతానుగ్రహమున్నగాని సాధ్యముకాదు. నిరంతరదేపి ధ్యానమగున్నలై, తనశక్తియుక్తులను లోక విడంబనము చేయక, యాత్మ తృప్తితో నఖండ ఆత్మవిశ్వాస బలముతో ప్రత్యర్థులను జయించి, సంస్కృతాంధ్రములందు శుమారు ఏబది గ్రంథములను రచించిన, వాగ్విశిక్తవరస్యతులు. ఇలదు ప్రబంధములు - హరికథలు - శతకములు. అనువాదకావ్యములున్నవి. ఇంక యెందఱో మహారాజులు, రసజలపయ నాశువుగా చెప్పిన వద్యములనేకములున్నవి. వారు హరికథా పితామహులై, హరిదాస జగ్గుడుపుల్లై ఆంధ్రదేశములో అతిమనోహరమైన, సర్వకళలతో గూడిన హరికథాకథన శ్రవణయై, అనేకమందికి రక్తిని భుక్తిని, ముక్తిని కలుగునట్లు మార్గదర్శకులగుటయే కాదు. “గానకవితావధాన నిధానులగు మహాత్ములార దయతో గమడి, దీని రచియించి ఈశాదీనంబుగ గృతి నొనంగితిని మోక్షేచ్ఛన్” అని వ్రాసెడివారు. యదార్థ రామాయణము రచించి తన భార్య కంకిత మిచ్చిరి. అనేకులు, శ్రీదాసవర్ణులను వారి హరికథలను తమకంకిత మిమ్ముని తగిన ప్రతిఫలమును ముట్టచెప్పెద మని ప్రాధేయపడినను దాసుగారు వారిని అట్టికోరిక తగదని రిక్తాశలతోననిపెడివారు. వారి హరికథలను దెవ్వాళముగ కృతిని రచించువారు. సాహిత్యలోకమునకు గూడ సంస్కృతాంధ్రములలో అంతక్ష్మి చేసినారనుట నిస్సందేహము, నిర్వివాదాంశము - ఈ నమస్కయ దృష్టితో జూచినపుడు దాసు

గారు కవులేకాదు, మహాకవులనుటకూడ సమంజసము. నూనూగుమీసాల దొరవంశునిలో బాటసారి అను వినూత్న ప్రక్రియతో గూడిన, క్షేపార్థములో ప్రబంధమును - నవరస తరంగిణి అను పేర పేర్చియుర్ కాళిదాస రచనలనన్నిటిని నా మూలగ్రముగ జదివి, వాని సౌగంధ్యము నవరసములలో విభజించి, ఆంధ్రలోకమున కందించిన గొప్ప మేధావి. అటులనే తమ అరువదవయేట, పరియను ఆరబ్బి, ఉర్దూభాషల యొక్క లోతు పాతులను ఒకమునీ సహాయమున సమగ్రముగా, అధ్యయనముచేసి, ఉమర్ ఖయ్యాము వంటి మహాత్మునియొక్క రుణాయతులను, పాశ్చాత్య పండితులు వానియొక్క నిజస్వరూపమును తెలిసికొనలేక వారికిష్టము వచ్చిన చేతనయిన భౌతిక వాదములతో గ్రహించి, వారి భాషలో అనువదించుకొన్నపుడు వానిని చదివి, భేదపడి, ఆరుభాయితుల సరియైన నిజమైన, తత్త్వపరమైన, ఆర్థములు గల కవితతో వాని స్వరూప స్వభావములు, సంస్కృతాంధ్రములలో తెలిగించిన గొప్ప మేధావి, ధీశాలి శ్రీ నారాయణ దాసుగారు. అటులనే సరళమైన భాషలో, సహజమైన భక్తి భావములుట్టిపడ, (ఆరవయేట నిన్నరయ వెరపుచెలిపివైచిరి కన్న వార్షాచనాకు-అనాటినుండి అడుచు బాడుచు నీ నామము చాటునుంటి నలుచెనల - అని తన వేల్పు వందలో వాత్రుచ్చివారు) సూర్యనారాయణ, వేల్పువంద, శివ, ముకుంద సత్యప్రసాద, మృత్యుంజయ శతకములు - విష్ణుసహస్రనామములు - వెన్నుని వేయిపేర్ల వినకరి, వేల్పుమాట, జగజ్జ్యోతి. (తన జగజ్జ్యోతి అను గ్రంథములో “తెలుగువారంకు దేటతెల్లముగ నన్ని విద్యల తెనుగులో చెలువనెంతు అన్ని విధముల నన్ను గొలియున్న ఆంధ్రదేశమునకు నాయచ్చియున్న అన్నసముదీర్తునని చెప్పకొనెను) మొదలగు కృతులు మిశ్ర ఆహ్వాంధ్రములలో విరచించుటయేగాక, అతి మనోహరమైన కైలితో సంస్కృతములో రామచంద్ర, కాశీ శతకములను, హరికథామృ

తమను - శి హరికథలు - శారకమను అపూర్వ సంస్కృత ప్రబంధమును రచించెను. హరికథలు రసవంతములై నను, కవిత్వముకన్న సంగీతాభినయములకు బ్రాధాన్యముండుటచే, దానుగారి సంగీతమునకు, నృత్యమునకు, నటనకు హావభావములకు, హాస్యమునకు, అవి నిధానములై నానిలోనున్న ప్రతిభావృత్తులు గ్రహింపబడక ఈ నర్తకా సంపుటిలో మహారాజుల నన్నానములలో మరుగున పడిపోయి, వారి కావ్యముల కంతగా ప్రచారము లేకుండుటచే వారిని మహాకవిగా సంతగా ప్రజానీకము గుర్తింపలేక పోయినది. ఇట్టిదానికి మరియొక హేతువు వారి సత్యసంధత, ఆకారణమై రము, నిష్కారణ ప్రేమ, యథాలాభసంతుష్టి మొదలగు సహజగుణములు గూడ ప్రతిబంధకములై నవని చెప్పవచ్చు. 'నాలవయేట - నేనరసిన గొలది నన్నో చడువు లెల్లదారసెల్లె' అని తనకు తాను దీమాతో చెప్పుకొన్న ఆత్మ విశ్వాసముగల అంతర్వాణి వరేణ్యుడు.

నిజమాలోచించిన, వారు రచించిన, పైనివెప్పబడిన ఉద్గ్రంథమలే చాలు, వారి మహాకవి అను బిరుదమునకు తగిన ప్రతిబింబములుగా. ఆడి నది ఆటగా - పాడినది పాటగా వర్తించిన వేములవాడ భీమకవి వలె ఆకు వుగావెప్పినవద్యములు, వాటువులు, సంగీతాష్టావధానములు, లెక్కకు మీరియున్నవి. అవి యే సందర్భములందు చెప్పబడినవో కూడ చెలియుట ముఖ్యమనరమని నా యుద్దేశము. దాన కవీంద్రుల యాదర్శములు - భక్తి భావములు, ముఖ్యముగా నేటిసందిగ్ధ పరిస్థితులక ఉపయోగపడుటకు, వెల్లడించుటకు, నెంతైన ఆవసరమున్నది. ఆ నిమిత్తమై, ప్రకాశకునిగా నేను వెలయించిన దాన భారతీ ప్రచురణములు, నిర్విఘ్నముగా సాగుచుండుటకు శ్రీ దాస కవీంద్రుల ఆధ్యాత్మిక శక్తి ఆశీర్వాదన బలమే కారణము. దానికి తగినటుగా నాకు చేబోడు వాదోడుగా, సంస్కృతాంధ్రములలో ప్రఖ్యాతిగొన్న ఇద్దరు వండిత ప్రబాండులు, విద్యోభయభాషా ప్రసీద, వేదాంతపారిణి

అహమ్మ శ్రీ ఓరుగంటి నీలకంఠశాస్త్రి మహోదయులు, ఆచార్య యస్. వి. జోగిరావు M. A. P. H. D. మహోదయులు, ప్రధానాధ్యక్షులు, తెలుగు విభాగము. P. G. వెంటరు గుంటూరు* నా కృపికి, సాహిత్య పరముగా, శ్రీ దాసుగారియందు భక్తితో, వారి ప్రతిభకు ముగ్ధులై, నన్ను వారి అమృత రథనలను వెలుగుజోనికి దెచ్చుటకు, పురికొల్పి, అనేక శ్రమల కోర్చి దానభారతిని లోకమున కందజేయుటకు కంఠతాపములై అడిగినంతడవుదేగా సంపాదకులుగా వ్యవహరించి ఇన్నటికి అయిదు దాన భారతీ రత్నములను ప్రచురించుటకు కారణభూతులై రి. వానిలో తల్లి విన్ని - (లలితా సహస్ర నామవివృతి) అనునది శ్రీ ఓరుగంటి నీలకంఠ శాస్త్రిగారి సంపాదకత్వమున, మేలుబంతి, కచ్చపీఠ్రుతులు వ్యాసపీఠము, నాయెఱుక (దాస మహోదయుల ఆత్మకథ) మధుర సరస్వతి, మహాకవి, యస్. వి. జోగిరావుగారి సంపాదకత్వమున 1974, 76 సంవత్సరములలో వెలువడినవి. ఈ యిరువురి హితైషులకు, ఆప్తమిత్రులకు, సా కృతజ్ఞతాభివందనములు. ఇంకను శ్రీ జోగిరాయకవి పర్యవేక్షణలో, బాటపారి, ఇంగ్లీషు తర్జుమాతో (ఇంగ్లీషుకూడ నారాయణోపజమే), రామ చంద్ర శతకము, కాశీ శతకము, సంస్కృతభాగము, దెలుగునేత. శ్రీ రాంభట్ల లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగారు (పీఠిక అన్నల సోమేశ్వరశర్మగారు విశాఖపట్నం.) వారిసాహిత్యముతో భక్తిసుధ, సూక్తిసుధ పురుషార్థసాధనము సంతకలనము, అనువాదము - శ్రీ కోగంటిసీతారామాచార్యులు - సంస్కృత కళాశాల గుంటూరు, శ్రీ గుండవరపు లక్ష్మీనారాయణగారు, J. K. C. College గుంటూరు, సంగీత తరంగిణి - సంపాదకులు మాకల చిన సత్యనారాయణగారు B. A. ప్రిన్సిపాల్. సంగీతకళాశాల, సికిందరాబాద్ (దశవిధరాగనవతి కుసుమ మంజరి, సంపదమణి వ్యాఖ్యానము సీమ నలుకువసో - రెండవభాగము మొదలగు గ్రంథములు త్వరలో వెలువడ

* డివిన్ ఇప్పైడు ఆచార్య నార్గాన విశ్వవిద్యాలయము అనుమన్నారు.

నున్నది. ఇంకను మాకు అందని వ్రాత ప్రతులు ఎన్నియో యున్నవి - తర్క-సంగ్రహము, వ్యాకరణసంగ్రహము జ్యోతిశాస్త్రము మొదలగునవి.

పై చెప్పబడిన ప్రచురణలు వెలుగులోనికి వచ్చిన శ్రీ నారాయణ దాస వర్ణులు ఎంతటి అపూర్వసాహిత్య ప్రవ్వయో: ఎంతటి మహాకవియో లోకమునకు తేటతెల్లమగును, వారికి మహాకవిగా నముదిత స్థానమివ్వ బడునని నా విశ్వాసము. రెండు మాసముల క్రితము, నాకు బహుగ్రంథ కర్తలు, రాష్ట్రపతి బహుమతి గ్రహీతలునగునిద్వాన్, B. O. L. యం. వి. ఆర్. కృష్ణ శర్మగారి పరిపయము తలవని తలంపుగా గలిగినది. వారు పచ్చిన కోరిక ఈ దేరిన వెంటనే, నేను వారికి నాయొద్ద నున్న శ్రీ నారాయణదాస గ్రంథావళి మేము ముద్రించిన యిటీవలి గ్రంథములు, పీఠాల సంస్కృతి సమితి వారు ప్రచురించిన శ్రీ నారాయణ దాస శతజయంత్యుత్సవ సంచిక వారికి జూపించితిని. వారు అక్కడక్కడ ఆ గ్రంథములను వర్తవేషించి, 'అయ్యా భావిభారత పౌరులగు, విద్యార్థులకు గూడ తెలియదగిన విశేషాంశములు - దాస కవీంద్రుల చరిత్రలో ఆణిము త్యములై యున్నవి - అవి హాస్యశృంగారాదులందు, పరిమితములై, విజ్ఞాన వికాసములకు గారణభూతములై యున్నవి. శ్రీదాస కవీంద్రుల సాహిత్యనేవ ప్రధానక్షేత్రముగా గైకొని, నేటి విద్యార్థులకు అర్థమవునట్లుగా సరళగ్రాందిక భాషలో, రెండువందల పేజీలకు మించకుండా, S.S.L.C. Matriculation, Inter. విద్యార్థులకు ఉపవాచకముగా ఉపయోగనడు, చిన్న రచన చేయవలెనని, ఆశ పొడమినది. తమ ముద్రణార్థ సహాయమున్న వెంటనే గ్రంథరచన ప్రారంభించి ఆగష్టు 2 nd లోగా ముద్రణ పూర్తి చేసి, ఢిల్లీలో ఇటిమహాకవి చరిత్రల ప్రచురణల Competition జరుపుచున్న కేంద్ర ప్రభుత్వ విద్యాశాఖకు సంపిన నాకు గూడ శ్రేయో దాయకమవును. మీరు అంగీకరింతురేని గ్రంథరచన ప్రారంభించి మీకు

కృతి నొసంగవలెననిమన్నది. అని నుడివిరి. నాకు శ్రీనారాయణదాస సార స్వతా భిరుచి దిన దినము వృద్ధిపొందుచుండ, వారి అనేక గ్రంథములను చదువు భాగ్యము కలిగినందున, శ్రీదాస వర్ణుల, ఎంతమహోన్నత వ్యక్తియో గ్రహించి, శ్రీనారాయణదాస కార్యము వినయనా, చేపట్టి దానికి తగినంత అర్థికసహాయముగూడ చేయ నుద్వ్యక్తుడనై యున్నందున, ఈ సత్కారము. గడువు లేకుండ, వలెయని, పని ప్రారంభించ చేయమంటిని, నేను కృతి వతిగా నుండవలెనన్న కోరిక, ఆశ నాలో ఏ కోశమున లేన వృటికి, కృష్ణ శర్మగారి ప్రోద్బలమున, దీనికి అంత ప్రాముఖ్యము నేను ఇవ్వక పోయినప్పటికి, వారి కోరికకు అడ్డురాక కృతినతిగాగూడ అంగీక రించితిని. అదిగూడ సమంజసమే అని కోచినది.

నారాయణదాస మహాకవి చరిత్ర ఒకానొక దృక్పథముతో - వారి బాల్యదశ - విద్యాభ్యాసము, సాహిత్య సంగీత గ్రంథ రచనాదుల గూర్చి- వారి చమత్కారములను గూర్చి సంక్షిప్తముగా చెలువబడినది. ఇది శ్రీవారి సాహిత్య సంగీత కృతుల సంపూర్ణముగా చెలువక పోయినను, శ్రీవారి జీవిత మహాన్నత్యమును రేఖామాత్రముగా నయినను నీడవలె చిత్రించి నా కంకితమిచ్చినందుకు శ్రీ కృష్ణశర్మగారికి కృతజ్ఞతాభివందనములు. వారిని పరమేశ్వరుడు ఆయురారోగైశ్వర్యములనిచ్చి కాపాడుగాక - శ్రీ నారాయణదాస మహాకవి దీవనలకు సతతము సాక్షులగుదురుగాక అని అభిలషించుచున్నాను.

ఎన్ని పని తొందరలున్నప్పటికి, విద్యుదవరోధము వైతము లక్ష్యము నేయక నకాలములో, సర్వాంగ సుందరముగా ఈ చిన్ని పుస్తకమును ప్రాపులునైతము చదివి ముద్రించి, విడుదల చేసినందుకు వెల్లెకం (సెన్) మేనేజరు పి. రామకృష్ణమూర్తి మహోదయులను మనసారా అభినందించుచున్నాను.

పై గ్రంథరచనను సతావములో వెలయించు తొందరలో, పూర్వులు దిదుటలో అనేక ముద్రణదోషములు మోకు కనుపడుగయినవి. అట్టి దోషములు, దై వానుకూలమున్న రెండవ ముద్రణలో సవరించుకొందుమని విన్నవించుకొను చున్నాము.

గుంటూరు
2-8-75

కర్రా ఈశ్వరరావు

విజ్ఞప్తి

శ్రీ ఆదిభట్టనారాయణదానకవి పుంధాన సరస్వతి సంస్కృత తాండ్రాది బహుభాషల నాప్రోసనముగా గ్రహించి పుక్కిట నుంచుకొనిన అగస్త్యమహర్షి నిజగానామృతమును నాండ్రదేశముననే కాక యన్య రాష్ట్రములను గూడఁ బవిత్రపంథ మొనరించిన హరికథాపితామహుడు. చిరస్మరణీయ ములైన మహాత్మర గ్రంథములను రచించిన విద్వత్కవి. ప్రజాహృదయము లందు భక్తి భావ బీజములను నాటిన మహాభాగవతశాస్త్రమణి. వారి జీవితము నందేమి వారి గ్రంథములందేమి వివిధధర్మానుభవములు ఆదర్శవంతములైన నీతులెన్నో యున్నవి. వాని నాబాలగోపాల మాచరింపఁ దగియున్నవి. ముఖ్యముగా భావిభారతపాఠులైన విద్యార్థులు వాని నభ్యసించినచో భావిజీవితపరమార్థ మెఱుఁగుటకు నవకాళ మొంతైనఁ గలదు.

శ్రీవారిజీవితచరిత్రమును వ్రాయుటకు నేతద్గ్రంథ ప్రాశస్త్యము వివరించుటకు సులభమైనవనికాదు. నేను ప్రాచీన కవులచరిత్రను 20 భాగములుగా (విజయవాడ - బాలాజీపట్టికేషన్స్) వారు ప్రచురించిన పిదప నాధునికమహాకవులను గూర్చి వ్రాయ నుద్యమించు సందర్భమున శ్రీవారిగ్రంథములను బ్రచురించుచున్న సహృదయసమ్రాట్లు: మాన్యశ్రీ: శ్రీకత్తా ఈశ్వర రావుగారి సరిపయభాగ్యము లభించుటవలన నీకృతినీ వ్రాయ ననకాళము సమకూరినది.

అయితే - (శ్రీవారి సంపూర్ణమైన చరిత్రకాదని నా యభిప్రాయము. ఇది వారి చరిత్ర మహావృత్తిమనకు- ఛాయామాత్రమనియే - విన్నవించుచున్నాను. మొత్తము కూడ నా స్వల్ప కృషిని రసజ్ఞులు మన్నించి యోదరింతురని నావిశ్వాసం. ఈకృషికి దోహద మొసంగిన కృతివతి శ్రీ కత్తా ఈశ్వరరావు గారికి నా భక్తి పూర్వక ప్రణామములు. ప్రథమమునుండి నా సాహిత్య కృషికి నాశీర్వాదసహకారముల నందించు రసజ్ఞులు మాణి భారత దేశాధ్యక్షులు శ్రీ వి. వి. గిరిగారికి ప్రాచీన గ్రంథమండలిమహారాజ పోషకులు: అమృతమూర్తులు శ్రీ వై. వి. వి. సుబ్బారావు (ల్యాండ్ లార్డు యలవట్టు) ప్రఖ్యాత నటీమణి : మహారచయిత్ర శ్రీ పి. భానుమతిరామకృష్ణగారికి - చందమామ ప్రసాద ప్రాసెస్ అధినేత శ్రీ బి. వేణుగోపాలరెడ్డిగారికి - పద్మశ్రీ పిక్చర్సు అధినేత శ్రీ పి. పుల్లయ్యగారికి శ్రీ మాన్య శ్రీ యం. మల్లికార్జున రావు (ఇ.ఓ.)గారికి రషీటుబోయల్ కాలేజి అధినేతలు: శ్రీ సి. వి. యస్. ధన్. M. A. గారికి : శ్రీ సి. లక్ష్మీనరసింహమూర్తిగారికి - అడిగినంతట దమయమూల్యాభిప్రాయము నొసంగిన విద్యావేత్తలు : శ్రీ యస్. వి. జోగరావు. M. A. గారికి ఆంధ్రభాషాధ్యక్షులు : (P. G. నెంటరు) భాషాప్రవీణ శ్రీ పి. సూర్యనారాయణశర్మగారికి యం. ఎ. హిందీ ప్రధానాధ్యాపకులు- ఎ. సి. కాలేజి గుంటూరు. నా హృదయ పూర్వక ప్రణామములు.

ఎన్నిపనులున్న - ఎంతముద్రణాకార్యభారము భుజిస్తూ-
ధమునై నున్న - గాదనక - భారసునక - పేర్కొ - ఓర్కొవహించి

నర్వాంగ సుందరముగా - ముద్రించి - యొసంగిన అమృత మూర్తులు : శ్రీ పి. రామకృష్ణమూర్తి (మేనేజింగు డైరెక్టరు.) వెల్ కం (వెన్ను) గారికి : నా భక్తిపూర్వక వందనములు.

ప్రమాదవశమునఁ మాకు గనుమరుగైన-దోషములను - రసజ్ఞులు - సహృదయములైన వండితులు మన్నింతురని యర్థింతును, వానినిఁ బునర్ముద్రణమందు (నాకా భాగ్యము కలిగినచో) నవరించుకొందునని విన్నవి చుకొందును

రచనావిషయములలో - ప్రాచీన గ్రంథమందలి సంపాదక వర్గ సహాయమునకుఁ గృతజ్ఞతాఁజబలులు. ఈ కృతి అవిగ్నావమునకు మూలకర్తలయిన శ్రీ కత్తా ఈశ్వరరావుగారికి - మఱొక సారి భక్తిపూర్వక ప్రణామములు.

ప్రాచీన గ్రంథమందలి
(మదరాసు)
గుంటూరు, 12-8-76

ఇట్లు
విధేయుఁడు
యం. వి. ఆర్. కృష్ణశర్మ

అంకితము

కృతిపతి : సహృదయ సప్రభు

మాన్యశ్రీ శ్రీ కర్తా ఈశ్వరరావుగారు

శైలకుమారిచో రజితశైలము పై సురమోని జాలమున్
జాలంగ స్తోత్రజాలమును సల్పంగఁ బ్రతులనల్పలీలలన్
వారి నొసర్చి చోకములఁ జాలనఁ జేసెడి నీశ్వరుఁడు నే
కాలము బ్రోచు నిమ్మగ శుఖమ్మిడి నీశ్వర రాయసూరివిన్.

బంగారమునఁ గాంతి - పతిదల్లిసరీరి

సదుణి ఘనమతి చాలఁజోలఁ

గస్తూరిఁ జాలసు - గంధ మొనరులీలఁ

గవిజాల నుతజాల ఘనము గ్రాల

మల్లెప్రసూనసు - మహితవాననభాతి

నమ్మచోపమానమా - యాత్మవరల

వారిదాంతర్భూత - చారువిద్యుద్దీప్తి

సుక్రతసుక్రతిమతి - శోభఁదాదిదరల

రహిని రాజితై 'ఈశ్వరరాయ' బుధుఁడు

కలితగుణపేటి శ్రితకోటి కల్పవాటి

పార్వతీకృపఁ బెనుఁబొందు పత్ని గాఁగ

భూతి సంజతి దయఁజెందు ముఖలు గాఁగ

మోదపమేతచిత్తునకు భూధరనాథ మతేకురాగసం
పాదికిఁ బాపభేదికి నపారకృపాపరతంత్ర వేదికిన్
సాధుమనోవినోదికి విశాలమనస్కున కార్యభావన
మోదితమూర్తికిం బరమపుణ్యున 'కీశ్వరరాయ' సూరికిన్.

శ్రీ కత్తాన్వయజలవిధి

సోమునకు నదా సహృదయ శోభితునకు ను
ద్దామభ్యాతి పరునకున్

శ్రీమాన్యశ్రీకి మకవి సేవితమతికిన్.

పరమార్థ తత్త్వపరునకు

గరుణా హృదయారవింద ఘనతేజునకున్
పరబుధనుత చిత్తునకున్

విరజానంద సువిశాల చిత్తాత్మునకున్

మానిత గుణమని శ్యామల

మోననకమలారుణునకు మహితాదరసం
తానపమేతునకు గుణ

సానునకు ఋధాధిమాన సంసానునకున్

కవిబుధజనగణసారస

రవికిఁ గుణనగిరిపవికి విరాజితమతికిన్

భువిదీనకుముద శశికిన్

నవిరళధర్మజ్ఞునకు నయసహాయకున్ !

విరతోవకారమతికిన్

భరితామృతచిత్తునకు భుభరునకు సవి
స్తర విజ్ఞానభరునకు ఈ

శ్వరరాయునకున్ నితాంతసజ్జనమతికిన్

చందరుకు నూలు పోగిడు

చందము నాసుగుణునికి సత్యధనికి నా

నందము గడించి దెందము

నందఁగ నీ కృతి ముక్తిని నంకిత మిత్తున్

విషయ సూచిక

1. బాల్యదశ	....	1-15
2. విద్యాభ్యాసము	....	15-28
3. సాహిత్య సౌరభము	....	27-61
4. గ్రంథ రచన	....	62-89
5. అనువాద సాహిత్యము	....	89-100
6. హరికథా సాహిత్యము	....	101-128
7. పరిశిష్ట సాహిత్యము	....	129-132
8. సంగీత సౌరభము	....	133-181
9. చమత్కార కథాసౌరభము	....	182-197
10. ఉపసంహారము	....	198-200

శ్రీరస్తు అవిష్కృతుస్తు

శ్రీ మదజ్ఞాన ఆదిపర్వ నారాయణదాస మహాకవి

ప రి త్ర ము

శ్రీయతుఁ డాదిభట్టకుల సింధుశశాంకుఁడు భవ్యదివ్య వా
ణీయుఁ డగణ్యధీజలది నిత్యపురాతన ధర్మవర్తనుం
డామత సర్వశాస్త్రనిధి యద్భుతహాస్యరసాభియైన నా
రాయణదాస పండితమహాకవి మాకుఁబ్రసన్నుఁ డయ్యెడిన్.

తీయనిగానగాధ, తిరుతీయనికై త తెలుంగు మాతకున్
మాయనికే రి నిచ్చుజనమాన్యత విద్యులమూర్తియౌను, సం
స్కాయ యశస్సునుంగొనుచు మూర్తినమస్సుల గొంచుమింపు నా
రాయణదాస పండితమహాకవి మాకుఁబ్రసన్నుఁ డయ్యెడిన్.

శ్రీ నయతత్త్వచిత్తుఁడు వశీకృతధర్మవర్ణాంబుతుండు, స
న్మానితఁగీ ర్తినంయుతుఁడు మాన్యుఁడు పూజ్యసతీవతంస సం
ధాన పవిత్రవర్తనయుతాత్ముఁడు 'ఈశ్వరరాయ' కీ ర్తినం
తాన సమేతుఁడున్నతముదమ్మ మాకు ననుగ్రహించుతన్.

శ్రీ కళ్యాణ్యయజులది ను

భాకర సత్కీర్తి మణన హృదంబులు నూరా

ప్రాకట ధర్మవివారా

శ్రీకర ఈశ్వర వరకృతి చిత్తవిహారా.

“మహానితా యద్య స్తి రాజ్యేనికి” మ్మను నదార్యోక్తి. అట్టి కవిత్వము పురాకృతకర్మఫలము. అది నర్దులకు నమపలభ్యము గాదు. అందుభయవాసల నాకలిత యుద్ధయోధులు మతీయు నరుదు. అందులో బరిపాక మునందినకవికి బహుదర్శకుము, అట్టి కవిత్వాశక్తి నమునేతులే మహాకవి పదవాచ్యులగుదురు. “వాల్మీకి జాళిదాన ప్రభృతయో దై తాఃపంథాషా కవయః” అనునానంద వర్ధనా. చోర్యోక్తి పరిణితకవితా పరిణీతులకుఁ జెందుననుట విస్వందేహము. అ సానమునలంకరింపఁ దగిన మహాకవి శ్రీ నారాయణదాసుగారు.

శ్రీకాకుళ జిల్లాలో అజ్ఞాన అను నగ్రహారముకలదు. అది వనిత్ర మవర్ణముఖి యను నదీతీరమునఁగల యగ్రహారములలో ముఖ్యమైనది. ఆపురమశ్యంత సౌందర్యవంతమై, ప్రకృతికోధతో నలరామమండును. అందు నకలశాస్త్ర వేత్తలయిన పండితశిఖాను ణులు నిరాజిలుతుందురు. ఆ ప్రోలున అదిభట్ల వేంకటచయవి శాస్త్రి యనుమహాపండితుఁడు గలఁడు. అమ్మహానీయుఁ డాజ్ఞాను భుజుడు, భాస్కరాధాపతి పౌరాణికావతంసుఁడు, మహాక వియై యుండెను. ఇవ్వండిత శ్రేష్ఠనికడ, రామాయణ భారతాది మహాకావ్యములు స్వయముగాఁ దాటాకు పుస్తకములలో గంట ముతోఁ బఠించికొని భద్రదనరుకొన్నవి. పెద్దభోషణయు నింద నుండెడివి. ఇక్కవివండు* ధనంజయవిజయ మను ప్రబంధ

* ఇప్పు డదియు లభ్యము కాకున్నది.

మును రదిందెను. బొడ్డమడియ యను తనపొలములో నీతఁడు నూయిఁ ద్రవ్వించుచు నీరు పడకునికి గంగాభవానిని శ్రోకరూప మునఁ బ్రాశించి జలమును దెప్పించిన మహాభక్తబ్రహ్మయ్యఁడు. గొప్ప పౌరాణికుఁ డగుటచే దనగృహమునఁ జెప్పరుఁ గేవలా ముప్పిత్త ముమలఁ గోరుచుండు స్త్రీప్రజ్ఞఁడు.

ఈ మహాపండితునకు బహుభాషలఁ బ్రభులమెప్పించిన మరువాడ వెంకన్నగారి మనుమరాలు, ఆదిదంపతులని కీర్తిగన్న ఆగ్రయ్య సీతమ్మలకుఁ జతుర్వత్రికయు నగు నరసమూంబనమ్మి గాఁగ, బంగారమునకు నుగంధము నల్పినట్లతఁడు భూరియతో విరా జితుఁడయ్యెను. సుమపౌరభము దారమునకు లభించు నట్లామహా పండితవద్యుని సహచర్యమునఁ బురాణశ్రవణమున నకలపురాణ ములా మహాసాద్విక్కి గరతలామలకములయ్యెను.

ఈ పుణ్యవంతులకు నైదుగురు కుమారులు కుమార్తెలు జన్మించిరి. అందులోఁ బెద్దకుమారుఁడు జగ్గావదాని. ఈతఁడ మేయబలనంపన్నఁడు. మహాపండితుఁడు మహాదాత బహుదాషాకోవిదుఁడు, పతురుఁడు, రసజ్ఞఁడు, నగు విజయనగర సంసాధీకుఁడైన అనందగజపతి మహారాజు కొల్లూనందుఁడై డి పొఁడు. రెండవకుమారుఁడు సీతారామయ్య. ఇతఁడు స్వాధ్యాయ వరుఁడు, ఇహానకతంత్రవేత్తయ్యు యుండెను

ఈ యువముఁడు విజయనగరమునఁ దెలుఁగు న్నాయవా దిగాఁ బ్రసిద్ధిపందెను. మూడవ కుమారుఁడు, అగ్నిహోత్ర

శాస్త్రి. కావ్యనాటకాలంకారములపఱకు నభ్యసించినవాఁడు. నాలుగవ పుత్రుఁడు పేరన్న. బాల్యమౌదిగా సంగీతాభ్యసనవరుఁడు.

తరువాత మహాసాధ్వి నరసమోంబగారు రక్తాక్షి నామ సంవత్సర శ్రావణమాస ధృష్టవక్ష చతుర్దశీబుధ వారమునఁ బాల సంక్రమణ సంక్రమిం గనినట్లు, అదితిమహేంద్రునిఁ (31-8-1864 వ సంవత్సరము) బ్రసవించినట్లు, రాత్రి పదిపదియలకు, మహానక్షత్ర చతుర్దవరణమందుఁ గైదవకొమారునిఁ బ్రసవించెను. ఆ జాలకుఁడే దివిసుండి భువికేతెంచినవాణి యవరావతారము. సంగీత సాహిత్య కవితాస్మృత్యవాద్యములలో నిరుపమాన ప్రజ్ఞాధురీణుఁడు. ఆ పసిడివిగ్గులదేరు పసిమీరు పసికంచే శ్రీ నారాయణదాసు. ఆ కూనయే యాంధ్ర చరిత్రాకాళమున భువననక్షత్రము.

శ్రీ నారాయణదాసు దినదినాభివృద్ధిఁజెందుచు తక్షణక్షణంబున వివిధ సర్వప్రజానురంజకుఁ డగుచుండెను. ఇతఁడు రెండు సంవత్సరములవయస్సునఁ బొరుగున జరుగుచున్న సీమంతోత్సవమున స్త్రీలు ఆదపిల్లలు, గోజులు దొడగించుకొనుటచూచి తన రెండుచేతులు వాచెను. అంత నాయుంటియిల్లా లాపసివాని రెండు చేతులకు రెండేసిగాజులు చొప్పునఁ దొడగించెను. అదిచూచి తల్లి నరసమృతి "యేమండీ! పినికి గాజాలెండులకు వేయించినారు! సభాభయముఁడగు" ననియనెను. అందులకొయిల్లారు "అల్లెన్నటికి జరగదు. సభాపూజ్యుఁడగును. నింహతలాటముల నలంకరింపఁ జేసి

కొనఁగలఁడు. ఇది పికు మున్నుండుఁ బ్రత్యక్షమగు" నని పలికెను.

చిన్నతనమునుండి దాసుగారు మిక్కిలిపెంకితనము చేయుచుండెడివాఁడు. అతఁడు వీధిలోనికేగి తనతోడిపిల్లలను కొట్టి తగదాలను దెచ్చుచుండెడివాఁడు.

నరసమోంబ బాలదాసీటుండుటచూచి వేంకట చై నులుగారినిఁ గాంచి "మనచిఱువవాని కైదేండ్లు నిండినవి. పినికిక్షరాభ్యాసముచేసి. పాఠశాలలో వేసినగాని పీనిపెంకితనమణఁగ"దన నందులకొ పండిత గ్రామణి, యైదు సంవత్సరముల నయిదునెలల యయిదవరోజున కక్షరాభ్యాసము చేయుఁగలనని పలికెను

వేంకటచై నులుగారు నిత్యము తనగృహముననే పురాణము చదువుచు నర్థము "చెప్పుచుండెడివారు. అన్యస్థలములకుఁ బోయి, పురాణము చెప్పుట యాయన, మతమునకు విరుద్ధము, ఆ మారి బాలదాసుని వీధిలోనికిఁ బోనీక రెండుచేతులకుఁ గట్టుకట్టి తన వ్యాసపీఠమునకుఁగట్టి పురాణము "చదువుచుండెడివాఁడు. అందుచే దాసుయల్లరేమియుఁ జేయక తన తండ్రి చదువుచున్న పుస్తకమునే చూచుచుండెడివాఁడు: తన చదువునకు నాటంకముగానున్న బాలని శిరమును వెనుకకుఁ దుండ్రి త్రోసి వేసినను, నాచిఱువఁడు తనయద్యమమును మూసకుండెను. చై నులుగారెట్లో తనశిరమునే త్రిప్పికొని పురాణమును చదువుచుండెడివాఁడు. ఏలయన వీధిలోనికిఁజని జిల్లేలు తెచ్చుటకన్న

నీ విభావమే బాగని యోయనకుఁ దోచినది. ఈ విధముగా మూడుమాసములు గడచునప్పటికి నైనులుగారి కనుకున్న గడువునకు బాలదాసు స్వతంత్రముగాఁ బురాణము చదువ నారంభించెను. అనీచూచి నైనులుగారు తనకుమారుడు కారణజన్ముడని తలచి, యీనంగతి నెవ్వరికిఁ దెలియనీక నామకార్థ మక్షరాభ్యాసము చేయించెను.

శరత్కాలమునందు హంసలు తామంతట దాము పరస్పన్నకుఁ జేదనటు అక్షరాభ్యాసమైన కొద్దికాలమునకే బాలదాసుకు నరసమాంబ కరిపిన భాగవతపురాణము దైవభక్తితోడుగా భాషామరక్తి పెంపొందెను. వృశ్చుఁబుట్టఁగనే వాసన గుభాశించునట్లు తీరినికి బాల్యమునందే యనేక పద్యములు శంతనముచేసి, శ్రావ్యముగా, దివ్యముగాఁ జదువుటయు, నెవరే పొటఁబొడిసను, వారిననుకరించి పాడుటయు ననునవి బంగారమునకు గాంతివలె నహజగుణములై వెకాశించినవి.

ఒకప్పుడు శివరాత్రి జాతరకు గుంప యను దివ్యతీర్థమునకు నీ బాలదాసు మాతృమూర్తితోఁ గలిసిపోయి, మఱులఁ దిరిగి పార్వతీపురము మీదుగాఁ దనుగ్రామమునకు దిరిగివచ్చుచుండెను. అప్పు డప్పురమున నొకపుస్తక విక్రయశాల గనఁబడెను. వెంటనే యాదిన్ననూరి బండిదిగి యోయంగడి యొద్దకుఁజొయి “భాగవతమున్నదా” యని యడిగెను అందుల కాపుస్తకవిక్రయశాలాశివతి సొతాని రంగయ్య యనునతఁడు బాలదాసును గాంచి

యోశ్చర్యపడి “భాగవతము నీ కెందుకు! అది నీకుఁబనికొడు ప్రొమ్మ”నెను. అమ్మాటలను నరసమాంబగారువని, వెంటనే బండిదిగి, యోయంగడికడకుఁజొయి “అన్నా! భాగవతమున్న వెల వీముక్తి. వాడు చదువఁగలఁ” డన, నందులకాతఁడు “అమ్మా! యీ బాలుఁడు భాగవతము చదువఁగలఁడా! నిజముగా దీనిఁ జదివినచో నేను దానిని భూనకు వెలకొనంగెదనా?”యని భాగవతమును దీసి, మూఁడునాలు చోట్ల చదివించి, యగ్రము నుబోధక మగునట్లు రాగపరుసతో నతివేగముగాఁ జదువుచున్న బాలునిఁ గాంచి యోశ్చర్యపడి యోనందించి యతనిని దగ్గరఁదీసికొని భాగవతమును పరహామ బహుమతిగా నొసంగెను. అదియే ప్రథమన నార్జించిన పస్తుపని కపీంద్రులు పలికిరి. అమహాగ్రంథమే దానుగారు నమస్త విద్యలలో మహామనీషిగా నగుటకు నాంది యయినది.

ఒకప్పు డజ్ఞాడకు యతి శ్వరుండొక దరుడెంచెను. అమ్మి పోనీయుని దర్శనార్థమై పండితు లనేకులరిగి, వ్రణమిల్లి సత్కరింపఁబడుచుండిరి. కౌపీనధారియగు బాలదాసుకూడ నాకర్మందికడకుఁజని “స్వామీ వందన” మనిపలికి రెండు పువ్వులను సమర్పించి నిలువఁబడియుండెను. ఆస్వామి యోచిఱుతవానిఁగాంచి, చిఱునగువుతో రెండరఁటిపండ్లను చేతికిచ్చిపంపెను. అంత నతఁడవ్వానిఁగొని, యీవలకువచ్చి వానిఁదిని, నుఱుల నాస్వామికడకు నడచి, “స్వామీ నమస్కార” మని నుడిచి నిలువఁబడెను. మఱుల నా స్వామి బాలస్వామికి ఫలద్యయ మీడఁ దిరిగిపోయి

వానిని దివి మఱల నా స్వామి కడకుఁజననాయుత్థిశ్వరుఁడు దిరిగి ఫలముల నొసంగటోవ నందులకు బాలదాసుస్వామీ ! యింకజాల. నా కడుపు నిండినది, ఇంక పండ్లు వలదని పలికెను. అందుల కాయతీంద్రుఁడు “ఎందుల కిందుఱకుఁ జనుదెంచితి” వని యడిగెను. అప్పు డాబాలస్వామి వినఁముఁదై “స్వామీ! నాకొక శాటీని దయచేసియనుగ్రహింప, దానిని గప్పికొందు”నని విన్నవించెను. అందులకాస్వామి దెందమున నానందించి “నీ వందులకు దగినవాడవు. నీవు భావికాలమున మహాసండితుఁడు వగుట నందేహములే దని యొక శాటిఁ దీసి, యాబాలుని కలంకరించెను. అహా! మహాత్ముల పవనములు వ్యర్థములు కావుకదా,

ఒకనాఁడు వేంకటపయనులుగారు. యేటి యందుఁగల బాడపళ్ళామిని దున్నించి, వంగనారు పాతించుచుండెను. అప్పు డక్కడకుఁ జేరిన బాలదా సదీమాచి” అయ్యా! యిక్కడ నారు వేయించుచున్నారు. దై వ్యురయ మన్యథాయండి. యేరువచ్చి నారకొట్టుకొని పోయిన నే మగు?” నని పలికెను. అందులకు చై నులుగారు తోకత్రొక్కిన త్రాచువలె మండిపడి, “ఓరీ యప్రాచ్యుఁడా! యవశకునములఁ బలికెడవా?” యని బాలసూరిని జ్ఞాటుఁబట్టికొని, నడిమీఁద నాలుగుగుద్దులుగుద్ది యేటిలోనికిఁ ద్రోసివెళెను, అప్పు డాబాలదా నందుండి, యెట్లోలేచి, యొకఁడు కడిగికొని, బిటుగా నేర్చుచు నిండికిఁజని జరిగిన దంతయు మాతృమూర్తి సరసమాంబతోఁ బలికెను. అంత నామె స్వాంతమున నెంతయో నొచ్చుకొని, బాలదాసును లాలించి యనుగ్ర

హించెను. మఱునాటి యుదయముననే పాలికాపు లకుదెంచి, చై నులగారినిఁగాంచి “అయ్యా! మనమేసిననారు, యేరువచ్చి కొట్టుకొని పోయిన” దని పలికిరి. అందులకాపండితశిఖామణి దెందమునఁ గుంది కుమారునిఁగాంచి “నాయనా! నీవన్నట్లే జరిగినది ఇంక నెన్నదీవన్నట్లనకు” మని పలికి యతనినిఁ బ్రేమతోఁ జూచెను. బాలవాక్కుఁ బ్రహ్మవాక్కుకదా !

ఒకప్పుడు బాలసూరి తనపెద్దక్కగారి గ్రామము పిడిశి లకుఁజోయి, యవ్వుట వేసవిలో నెండవ్రొడ్డున మోకాలుబంటి పాదునేట బట్టల మతుకురాయి తలాడఁగాఁ జేసికొని, వెచ్చనినీరు శరీరము మీఁదఁ బ్రహహింతునట్లు శయించి నిదురించుచుండెను. అంతట మధ్యాహ్నికము నొనర్చుటకై యవట కేఁగిన జయంతి అస్సావళాను లను నతఁ డటకు వచ్చి చూచి, నిదురించు బాల దాసును లేపి “అబ్బాయీ! బాగుగా నిదురింపుచున్నావు. నీదుకుఁ గ్రొత్తనీరు పచ్చుచున్నది. ఇంకలెమ్మ” మనిపలికి యతనిని నిదురఁజాపి యింటికిఁ బంపెను, మహాకవుల బాల్యదశానిక ప్రజ్ఞలిక్తు యుండునుగదా !

మఱొకప్పు డీబాలసూరి తనమాతామహు నింటఁ దనమే సత్త కందమునిండఁ జదివన్నమువెట్టఁగాఁ గావలినంత తిని, శేషించిన దానినిఁ జిన్నచిన్నమూద్దలుగఁజేసి కాకుల కెగురవేసి, వాని పనిక్రిందికిఁ బడకుండఁ బట్టికొనుట చూచి యానందింపుచుండెను. ఇంతలో నామెవచ్చి కోపగించి సందున లేచి యేటి

యూవతిజొన్నచేల నడుమ నెవ్వరి కగవడకుండ దిరుగుచుఁ బలువన్నెల వజ్రలఁ బరికింపుచు, వాని వింతవింత నల్కులను వినుచు, పాయంకాలమువఱకు విహరించెను. వేర్వార్పజీవుల జీవిత మూదికుండి యిదే ప్రారంభమగు ననుట దానుగారి జీవితమే యూద ర్శము. ఈ విధముగా బాలసూరికి దళవర్షములు గడచెను. ఇట్లుండ నొకనాఁడు దాతఁడు తనమాతామహు నూరికిఁ దలితోఁ బోయియుండెను. అచ్చట నొకనాఁడు బొబ్బిలి సంస్థాన సంగీత విద్వాంసుఁడగు వాసా కామయ్యగారు, బొబ్బిలినుండి పాలకొండకు జనుచు, మళ్ళాహొమ్మనకు వంతరామువచ్చి దిగెను. భోజనానంతర మూతఁడు విశ్రమించియుండెను. బాలసూరి యాంధ్రమహా భారతము పదువును, నతని మేనబావ ఆయ్యల సోమయాజుల పెంటన్న యర్థము చెప్పఁగాఁ బురాణకాలక్షేప మొనర్చుచుండెను. సూరి యనేకరాగములతో భారతపద్యములఁ జదువఁగా, విని యూ సంగీత విద్వాంసుఁడాళ్ళర్పకకితుఁడై, నరసమాంబగారినిఁ గాంచి శాక్కా! ఈమారునికి సంగీతము చెప్పింపుము. ఈతఁడు భావికాలమున సంగీతసాహిత్యములందు మహాప్రజ్ఞావంతుఁడగుట నిశ్చయమని చెప్పి యొప్పించి, తనతోఁగూడ బాల సూరిని పెంటఁగొని పోయెను. ఆమఱునాఁడు కామయ్యగారు పాలకొండలో నొక సంసన్నుని గృహమునందు పీఠవా యించెను. బాలసూరి యమృహాసీయుని పీఠావాద్యులై దువ్యమున కబ్బురపడి యుత్థానఁ దథరితుఁడయ్యెను. పిమ్మట నా సంగీత విద్వాంసుఁడీ చిఱుతవానిని బొబ్బిలికిఁ గీసికొనిపోయి కొండఱగృహముల ఇండగ్గ

యందు వారము లేర్పరిచి, తానొక వారమిచ్చి మంచిముహూర్తమున 'నవల'లను నుపదేశించెను.

ఇట్లుండ బాలదాసున కొకనాఁడు వారము కుదరనందున మిక్కిలి యాకలిచే బాధనొంది, పండ్రెండుగంటలవేళ నొక గృహస్తునింటికిఁ జని తద్రహిమణినిఁగాంచి "అమ్మా! నేఁడెక్కడ వారభోజనము వీలుపడలేదు. ఈపూట మీయింట కవ కాళము గలిగింపఁగోరెద" ననివలికెను. అందుల కాయమ "ఇప్పుడాలస్యముగా నివ్వుటికి వచ్చితివి. మా ఉభయులకు సరివడు భోజనమే కలదు. కావున నింకేందేనిఁజని, ప్రయత్నింపు" మని చెప్పి, తన పతికొఱకు నన్నమును పడ్డించెను. ఆమెభర్త దేవతార్చనముగించి, తులసికోటలో జలము వోయుటకుఁ బెరఁటిలోనికిఁ బోవుట మూచి, మిక్కుటవుటాకలితోఁ బొక్కుచున్న బాలదాసు గ్రక్కనఁజోయి, చిక్కున నాయన్నమును మెక్కసాఁగెను. అది చూచి యామె మొఱబెట్ట నా గృహస్తు వచ్చి చూచి "యెందుల కట్లు మొఱబెట్టెదవు! నాయూర్వాద్యులై వతమగు మూర్ఖునారా యణుభగవానులే యీరూపునఁ జనుదె చి యన్నమును స్వీకరింపు చున్నాఁడు. ఆలసింపక వానికినేయివడ్తింపు" మని పలికెను. ఆమె యటు గావించఁగనే యాయజమాని యాబాలని యాకలితిండిఁ జూచి, హృదయముఁ ద్రవించఁ గన్నీరొఱుక నా బాలకవినిఁ గాంచి "నాయనా! నీ వెవ్వరి బాలుండ" వని యడిగెను. అందుల కౌ బాలదాసకని "అయ్యా! నేను అజ్ఞాతయండలి అదిభట్ల వేంకట

చై నులుగారి యైదవ కుమారుడను. ఇంట వారములఁ జేసికొని సంగీత సాహిత్యముల శ్రీకామయ్యగారి నన్నిదిని నభ్యసించుచుంటిని ! నేఁ డెక్కడ వారములభ్యముకాకుండుటచే బులు జ్ఞాపదభరింపఁజాలక యిట్లు సాహసించితి" నని వదించెను. అందుల కాయజమాని" నాయనా ! ఇందులకుఁ జింతనొందకుము. నీ కి వారమును మాయంటికడ నొనఁగెదను. అంతేకాదు నీ కెప్పుడు భోజనమున కాటంకము గలుగునో, యప్పుడు తప్పక దప్పున మాయంటికి రమ్మ" మని చెప్పి యొక అణాకూడ సంభావన మిచ్చెను, అహా! యాయజమానియెంతటి సంస్కృతి వడుఁడు ! బాలదాసకవి వారింటఁ గొంతనేపు విశ్రమించి, వారి కలవు, గై కొనిపోవుచు, నోటికి వచ్చినది పాడుకొనుచుఁ గోటముందుగా నడుగుచుండెను. అతని చెనుకనడుచుచున్న యిద్దరు బ్రాహ్మణులలో నొకఁడు రెండవవానిఁగాంచి "చూడు నాబాబుఁ దెంత విందుగాఁ బసందుగాఁ బాడుచున్నాఁ"దని పలికి కొంత దూర మరిగి, పాట జాలించిన వెంటనే యతనికిరమ్మను బట్టికొని "నాయనా నీ చెవ్వరివాడవు? నీ వే రాగమునఁ బాడుచుంటివి? ఇంతవర కిట్టిబాణిని నే నెక్కడ నాలింపలేదని పలికి యతనిని వినుతింప సాఁగెను, అప్పుడు బాలనూరి వారికి నిజోదంతమో ద్యంత మెఱిఁగించి "అయ్యో! నేను నోటికివచ్చినట్లు పాడుచు న్నానే కాని, యది యే రాగమో నాకుఁ దెలియదు నన్నందులకు నుతించితివేళాని నాకొకవార భోజనమొనగఁ గలరాయని యడిగెను. అట్లుడగిసెయతడు తుమరాడ వేంకయ్యగారను నొక

బ్రాహ్మణుండుసంగీతజ్ఞుఁడు అమూలమనిని. "నాయనా! నీవుపొడినది శుభవంధనరాశి, ఎంతో చక్కగ గాన మొనర్చినావు, నీవు భావికాలమున మహాకవిగా గాయకశిఖామణిగా, రాజిల్లగలవు. ఇంక వారమునకేమికోఅల! నీయిష్టము వచ్చినప్పుడెల్లా మూగ్రహమున కరుదెంచి. భోజనము గావింపుచుండు" మనిపలికెను, బొబ్బిలిలో నొకనెల మాత్రముండి యాసీరువడక. యొడలంతయుఁ జీకవట్టి నందున గురువుగారి తోనైనఁ జెప్పక, తన యూరుచేరితల్లినిఁజూచి "అమ్మా! నాకాసంగీత మక్కరలేదు, నాకాసీరువడలేదు నేనింక నచ్చోటికిఁ బోవనమ్మా" యనలికెను. మాతృమూర్తి యందులకుఁ బుత్రుని సౌఖ్యమే మిన్నఁగా భావించి మిన్నకుండెను. మఱొకసారి మక్కువగ్రామవాసి భాగవతకలాపాభ్యాసకుఁ డగు బలరామభక్త యనునొక బ్రాహ్మణుని కడకు నీ బాలదాసకవిని నొకరుఁ డీసికొనిపోయి, యొక పద్యమును రాగయుక్తముగఁ జదివించెను. అంత నాతఁడు బాలనూరి పద్యపఠనమునకు సంగీతపణితికిమెచ్చి "నాయనా! నీ పద్య పఠనమునకు నచ్చితిని. నీవిచ్చటకు వచ్చుట నాకెంతో యానందమైనది, మేము ప్రదర్శింపఁబోవు నాటకమున నేడేని నొక సాత్ర ధరింపుటకు నీకుఁ యావగాత్రదులు మిన్నఁగా నున్నవి! నీ కలిమిత మున్నచో, బాల్గోనఁదగు"నను నమ్మాటవిని బాలనూరి "ఘోరన్నది బాగున్నది. కాని యే పనియొన్నమిన్నఁగాఁ జేయుదును గాని, యాడనేపము ధరింపుట మాత్రము నున్న" యని నిర్భయముగాఁ బలికి యటనుండి తిన్నఁగాఁబోయెను. అహా! బాల

సూరి మనోనిశ్చయ మెంత దృఢమైనది!

ఒకసారి బాలసూరి మళాచికిఁజిక్కి తల్లియెంత చెప్పినను వినక, యూరఁదిరుగుచుండ, నోకజంగమవైద్యుఁడు బాలసూరినిఁబట్టి రెండుపొక్కులు చిక్కి రసము దీసికొనెను. ఆ విషయము తెలిసిన నరసమోబగారు నేయిఁబోసిన యగ్నివలె నావైద్యునిపయి మండిపడి, యతనినిఁ బిలిపించి, “యేమయ్యా! నీ వొనరించిన పనివలన మావాని కేదేనిఁ బ్రమాదము సంఘటిల్లినచో, నీ పంశము నర్హనాశనము గాఁగల”దని శాపముగా దూషించెను.

ఆ మాటలను విని యావైద్యుడు “అమ్మా! నే నొనరించిన దానికి మీవాని కెట్టి వ్రహ్మాదములేదు. అందులకు నీవు విచారింపఁబనిలే”దమ్మా యని పలికెను, బాలసూరికిఁ కొన్నాళ్ళ కాలముంకరవ్యాధి కుదిరినది. తస్మాదమున నతని ముఖముమిఠాదనైక్యవగా గుంటలుపడినను, నందము చెడలేదుపరికరా! మఱి కొంతమింత సోయగము సంకరించినది. నర్హకళాశోభితుఁ డగు చంద్రవశ మచ్చ సోయగము దెచ్చినే కొది కళంకము వచ్చినదా! బాలదానకవికి బాల్యమాదిగా గస్తూరికి సుగంధ మల్పినట్లు. దేహబలము, బంగారమునకుఁ గాంతిఁ గూడినయట్లు బుద్ధి పొటనము, శ్లావకళక్తి, మల్లెప్రసూనము లందు సుగంధకాంతు లొనఁగూడినట్లు పరిశోధనాశక్తి స్వతంత్రేద్వాను కంపా స్వభావములు నై జగుణములై యున్నవి. మొండితనము పట్టుదల గలి

గినవాఁడైనప్పటికి జననీజనకులు, సోదరులు. మందరించినను వారిని ఢిక్కరించుటగాని తిరుగఁబడు గుణముగాని కలికమున కేని బాలసూరికి లేకుండెను. సొందర్య వికారగుణాదులను విమర్శించుకొని బాల్యమునుండి బాలసూరికి సహజగుణమై పెంపొందియున్నది.

ఒకసారి బాలసూరికని జననీజనకులు కాశీ సింహావలయా త్రాడు లొనరించి స్వగ్రామమునకుఁ జేరుచుండిరి. ఈ విషయము విని, జననిఁ గలిసికొనుటకై, యూరినుండి కొంతదూరము పరుగిడి, కాశీలో వేణీదానమొనర్చిన జననిని గుర్తింపఁజాలక, మా యమ్మ యేది యని యామెనే యడిగెను. అంత నేనే మీయమ్మనని, యామెయెంత వాకొన్నను విశ్వసించక, కొంతనేపటికి గుర్తించి, పిదప మాతృపరివ్యంగసాస్థ్య మనుభవించి, సంతోషించెను.

మొత్తము మీఁద బాలసూరి బాల్యము, శరత్కాలమందలి యాకాశమువలెఁ బ్రకాశిత్వోను, పరిపూర్ణచంద్రునిఁ బోలు నిండు మనసుతోను, నవ్యనవనీత సమానమైన చిత్తముతోను. నల్లసంతుష్టితోను, చంద్రాగమనముద్రతరంగములవలె సుత్వాహముతోను గడఁచిన దనుట చిన్నందేహము.

విద్యాభ్యాసము

బాలసూరికవి రెండవయన్న సీతారామయ్య తెలుగు న్యాయవాదిగా విజయనగరమునఁ బ్రసిద్ధి నొందెను. సోదరుఁడు విద్యాగంధము లేక చెడిపోవుచుండెనని యొగ్గీయ పాఠశాలలోఁ జదువుఁ జెప్పించిన యెడలఁ బనికివచ్చునని సీతారామయ్యగారికిఁ దోచి, సూర్యనారాయణను విజయనగరమునకుఁ దండ్రితోఁజెప్పి పిలిపించెను. క్రీ॥ శ॥ 1880 సంవత్సరము నీ బాల సూరిని మొదటి తరగతి నందుఁ బ్రవేశపెట్టెను. అప్పటి కాతరగతిలోఁ బ్రథమమునుండి పట్టణవాసులగుటచేఁ జిన్ననాడే ప్రవేశించి చదువుచున్న బాలురకందఱికన్న సీతఁడు బెద్దవాఁడయినప్పటికి సంస్కృతాంధ్రములందును బరిపయ మున్నవాఁడగుటచేతను, గణిత శాస్త్రమునందు బుద్ధిశుశలతఁ గలవాఁడగుటచేతను, నాంగ్లేయ భాషను ములభముగా నభ్యసించఁగలిగెను.

పద్యవ్రతనమందును, బాటలుపాడుటయందును. జిన్నతనమునుండి నేర్పలవడి యుండుటచే, పాఠశాలలో నుపాధ్యాయుల యతిమానమును బొందుటకు బాలసూరికి నవకాళము గలిగెను. వారందఱకు బాలసూరిని మిక్కిలి ప్రేమించుచుఁ దగునట్లు నహాయమొనరించుచుండెడివారు. కాలేజి ప్రిన్స్పాలు ఆగు చంద్రశేఖరశాస్త్రిగా రీతనికి జీత మివ్వనక్కరలేకుండ పాఠశాలలోఁ జదువుకొను నవకాళము గలిగించెను. బాలసూరి తనబుద్ధిశుశల

(3)

17

తను గసంబులుచు, పైకాసుదాటి చదువుచుండెను. కళాశాలలోఁ దాను నభ్యసించు విద్యకన్న సూరిలో స్వయముగా నేర్చుకొన్న విద్యయే యధిక మగుచుండెను, అదియేమొ కాని బాలసూరికిఁ గళాశాల విద్యాభిమానము కృష్ణసక్షద్రకాంతివలెఁ గొఱుతఁ బడుచుండెను. ఏదోవిధముగా నతఁ డుత్తీర్ణుఁడగుచుండెనేకాని, ప్రథమగణ్యతను సంపాదించుకొనఁజాలకుండెను.

అప్పటి విజయనగరము విద్యులనగర మునిపేరు పొందెను. పట్టణ మందు నెందుఁజూచినను పండిత సభలే జరుగుచుండెను. శాస్త్రనాదములు, వీణావాద్యములు, పాటకచ్చేరీలు భజనలు. నైత్రోత్సవంబులగు నాటకంబులు నగరమునమూర్త్యుగనుచుండెడివి. *అప్పటి విజయనగరమునుగూర్చి దాసమహాకవి చక్కగా వర్ణించెను.

*సీ॥ తఱుగుగ నల్లితామరతంవరఁజివు

రించెడి విదైలమింపు నెద్ది!

సమదగజేంద్రాశ్మసంపద నలరారి

విజయరామవిభూతిఁ బెంచునెద్ది!

సంతతరత్నకాంచనముల విలసిల్లి

నెరి నలకారేఖ నింపునెద్ది!

ఆనందపరవశందై జగన్నాదవీ

క్షణమున నభివృద్ధిఁగాంచునెద్ది!

బాలదానకవి యెవరేదిపాడినను, విని దానినిమఱింత రసస్ఫూర్తిగను. విందుగఁ బసందుగ గానమొనర్చు చేకసంధ గ్రాహియవి పేరువదనెను. కళాశాలలో నుపాధ్యాయులులేని తరుణమందుఁ దన సహాధ్యాయులు, పై దరగతి విద్యార్థులందఱు గూడి యాతని పాటలు పద్యములు వినుచు శ్రాపింపు చుండెడి వారు.

సాహిత్యవినిోదంబులఁ బాటొనుచు బ్రొద్దువోవునఱకు గాలము గడిపి, గృహమునకు వచ్చుచు, వదినగారన్నము పెట్ట గాఁదినుచుండెడివాఁడు. అన్నగారు బాలదాసును నాలస్యమునకుఁ గారణమడుగ, దయ్యముఁవెంబడించినందువల్ల నాలస్యమగుటయో యేవోకట్టుకథలఁజెప్పి యందుచే నాలస్యమయ్యెననిచెప్పి తప్పించు కొనువాఁడు. సిరాహారవిహారములకన్న. సంగీతసాహిత్యసాధనలే

గీ॥ కోటలకుఁ బేటలకుఁ బూవుఁదోటలకును

సీటుటులబోఁకతి చిత్రనాటకము॥

కాటపాటల కుద్యోగి కూటములకు

నాటపటెది యవ్విజయనగర మిది-

* కన్యాశుల్క- మహానాటకమును రచించిన శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారు. గ్రామ్యవాదమునఁ బడుగుగఁబ్రసిద్ధి నొందిన శ్రీ గిడుగు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగారు, శ్రీ ఆచంట వెంకటరాయ సాంఖ్యాయనశర్మగారీతనికా కాలమునుండి హితులు.

ముఖ్యాంశములుగా నీ బాలదాసుసరిగఱింపట బట్టిదానికాలమున సాటికేని మేటిపండితుడుగ మహాపండితకవిగ, నెదురులేని హరిదాసుగ వన్నెకెక్కినను. నాదోక్కకాలమున దారుణీగర్భమే యీ విషయమెఱింగియున్నదికదా!

ఓకనాఁడు కళాశాల తెలుఁగుపండితుఁడు బాలదానకవిని బద్ధమప్పగించుమనెను. అందులకాతడు “అయ్యా! ముందు నన్నడుగ న్యాయమూ, నాకన్న ముందిరువురన్నాడుకదా! వారప్ప గించిన తరువాతఁ గదా! నే”ననెను. అందులకు మందహాస ములుఁదై, యాయుపాధ్యాయుఁ డాయరువురిచేతనప్పగించు కొనెను. పిదప నాతఁ డీతనిని వప్పగించుమనెను. అప్పుడు బాల హరి యొకదోషము లేకుంన, భారాళముగాఁ బద్ధమ మవప్పగించెను. అపండితాపాధ్యాయుఁ డీతనియే కనందగ్రాహిత్యమునకు మెచ్చికొని “నీ ప్రతిభ నాకుఁదెలియకపోదు. ఓకసారి పద్ధ మును విన్ను, దానిని మిన్నఁగా వప్పగింపగలకత్తి నీకున్నది. కాని నీపింటికడఁ జదువు పాపమునుబోవ” వివరికెను. మొత్తము మీద నెట్లో కీ॥౪॥౧౪౬ సంత్సరమున మెట్టిక్కులేవను పరీక్ష యందు తీర్పడయ్యెను. అప్పటికే యాశువుగాఁగనిత్యము చెప్పఁ గలసమర్థుడయ్యెను. “ప్రవేదిరే ప్రాక్షనజన్మ విద్యాః” అను కాళిదాసోక్తి యీతనియందు సమన్వయించినట్లు మఱొక్కరి యందు సమన్వయింప దనుట యతిశయోక్తిఁగాదు. నిరుపదాన తవిత్వమందేకాక సంగీతహరికథలయందుఁగూడ ననమోనుడని పేరెన్నికఁగాంచెను.

అకాలమున కాలేటిపిన్నిపాలుగారగు చంద్రశేఖరశాస్త్రి గారు మృతిచెందెను. అప్పుడు ఈ సూర్యనారాయణ యాజ్ఞదనఁ బడియాకువుగా * నొకవద్యమును జెప్పెను. ఆవద్యమును విన్న వండితులందలి వదజ్ఞాధుర్యము, నర్థగాంభీర్యము, బావస్పూర్తికి మోముగా మెచ్చికొనిరి. అప్పటికి బాలదాసు గారిఱువదినంప త్వరముల ప్రాయమున రాజిలుచుండిరి.

క్రి॥ ౪॥ 1886 సంవత్సరమున శ్రీనారాయణదాస కప్పంద్రుడు బ్రహ్మశ్రీ వడ్డమాని అన్నప్పయను నాతని పుత్రిక లక్ష్మీనరసమ్మను వివాహమాదెను. ఆ సాధ్వీమణి కాపురమునకు వచ్చి పూవుందావివలఁ జలియందత్యంతాసురాగమును గర్తి వర్తింపుచుండెను. పూసలుదారమువలె నారిదాంపత్యము సీతారాములవలె, ననోన్య రాగాస్పదయుతమై రాజిలుచుండెను. ఆ కాలేటియందుఁ బ్రథమగణ్యుడుగా నుత్తీరుఁడు గాకుండుటచే, నుచితవిద్యార్థి వేతనమును నీ కప్పంద్రునకుఁ దొలఁగింపఁబడెను. అందులకతడు వివారింపలేడు. పిమ్మట నతఁడు విశాఖపట్టణము నకు బోయి, ఏ. వి. యన్. కళాశాల ప్రిన్సిపాల్ గారిని దర్శించి వారితోఁ దనవిషయమును సాకల్యముగ మనవిఁ చేసెను.

* స్మితపూర్వాన్యనరోజు మున్నతభుజాశిష్టంబు, నాటాను లం బితబాహుద్వయు మణినిర్మల శిరోవేష్టంబు, నత్యామృతాం వితవాక్పూర్వ మఖండవక్ష మరుణస్పీతంబు, శిష్యాశీఁ బ్రో వుత ముండున్ గురుచంద్రశేఖర మహామూర్తి చంద్రశంకరదేవన్.

అప్పు డాకళాధ్యక్షులు నారాయణ దాసకవి స్మర ద్రూపమును ప్రతిభాశక్తినిగూర్తించి నాయనా! నీవు నివురుఁగప్పిన విస్వవలె నున్నావు! నీ యట్టివారికి సహాయ మొనరించుట తగిన ధర్మము. కాన నీ కళాశాలయందుచింతముగాఁ జదువుకొనుచు మద్భూహమున భోజన మొనరించుము. నీకుఁ దీరికి వేళ నా ప్రియురాలగు శేష్యునిసాహిత్య సంగీతము లందుఁ బ్రసీఱురా లుగఁజేయు” మనిపలికెను. అయధ్యక్షుని మాటలు నారాయణ కవిమనసునకు బులుజపిడితునకు నన్ను మువలె పెన్నిధి లభించిన నిరుపేదవలె సంతోషముగూర్చెను. అతఁడట్లు జేయుచుండెను.

క్రి॥ ౪॥ 1886-88 సంవత్సరములలో F. A. క్రాసు* పూర్తి చేసెను. ఈకాలమునందు ప్రిన్స్పాలుగారి సానికి సంగీతము చెప్పుటకోనే సరిపోయెను. అందుచే నాకాసునందు నుత్తీరుఁడు గాకపోయెను. కాని దాసకప్పంద్రునకు నుద్యోగము చేయుట

* F. A. పరీక్షలో ఇంగ్లీషు పేపరు బాగుగాప్రాసెను. రెండవనాఁడు గణితశాస్త్రము పేపరు అఖరున యున్నను సవ్య తీసికొని దానినిసాధించుటకుఁ బ్రయత్నించుచు మూడుగంట లలో రెండున్నరగంటల కాలము ప్యయసఱిగిన సూర్యనారాయణ బాధ యక్కడనున్న పరీక్షాధికారిచూచి పేపరు మొదలునున్న లెక్కలు చేసిన యెడల ప్యాసుమార్గు వచ్చునని నూచించెను. అంత సూర్యనారాయణ కప్పంద్రుఁడు “దానిలోనే మున్న”దని మిగిలిన యరగంటగూడ ప్యయపరచెను.

యందు వాంఛలేకుండెను. ఆ పు రెంతహితబోధ చేసినను జెలిటికి శంఖుఁదినట్లుండెను. అన్నటికే విశా ప్రజ్ఞ, హరికథా కాలక్షేపసాను ర్థముగలిగియున్న శ్రీనారాయణకవి స్వేచ్ఛాక్షీణనమందాన క్రి గలిగినవాఁడై యుండెను. అంతకుమున్నే యా మహాకవి బాల ముకుందశతకమును కంద వద్ధ్యములలో బాలకంద ముకుంద యను మకుటముతో రచించెను. శ్రీనారాయణదాసకవి యరువది సంవత్సరముల ప్రాయమునందు రచించినను, మిగులఁ శ్రోధము గను. మాధుర్యవంతముగను నదియుండె ననుట నిస్సం దేహము. శ్రీనారాయణదాసకవి * భగవంతుని స్వామీ! నిన్నుఁబాడుటతప్ప చేరేన్పత్తి జూపింపకుము. బాల్యమునందే నీయందు భ క్తిగలిగి నది. దానిని నామదినందు సుస్థిరము నేయుము. నన్నువదలక సర్వదాకాపాడుము, ఇహలోక సుఖముజిందు మనస్సును నిల్పు కు"మని వేడుకొనుచు విజన్యభావమును వెల్లడించినాఁడు.

* కం॥ “హిందుగ నిన్నుంబాడుట

కుందప్ప మఱివీవ్పత్తిఁ గొల్పింపకు న

న్నుం దయతో నారాయణ

కందళితానంద మూలకందముకుందా”.

కం॥ “మందెట్లులనో పసితన

మందే నీ భ క్తిపొడమె బాగుగ నది ని

ల్పిందగురా నారాయణ

కందళితానంద బాలకందముకుందా”

ఒకనాఁడు సీతారామయ్య తమ్మనిఁగాంచి “నారాయణా! ప్రభుత్వోద్యోగము నేయుటవలన నేవ్వన్నాటంకమురాదు. న్యాయవాదవృత్తి కూడనట్టిదే! నీ విందేదేని ననుసరింపు” మని యెన్నోవిధముల మెచ్చఁజెప్పెను. రోగికి మదురాన్న మట్ల నారాయణదా సామాటల నచ్చదయ్యెను. ఆ కాలమున F. A వదిలిన వా రందఱకు సామాన్యముగాఁ బ్రభుత్వోద్యోగములు వచ్చుచుండెడివి. కానివానిమీఁద దానికప్పింద్రునకు మోదము గలుగ లేదునరికదా! ఎట్లు జీవనము జరుగునను భేదముగలుగ లేదు. గురుముఖమునఁ జదువుకొనని, నై జముగాఁదన కలవడిన సాహిత్యసంగీతహరికథాకాలక్షేపాదులలో మనుగడ పొగింపనిశ్చ యించిన శ్రీదాసకప్పింద్రుని మనః ప్రవృత్తి యత్యంతశ్చాఘ నీయమైనది. అవర్భసీయము, చిరస్మరణీయమైనది కదా!

కం॥ “మందులమూరివి నీదెన

దెంద మిటులభ్రమముజెందెడి న్నిడువక బ్రో

వందగురా నారాయణ

కందళితానంద బాలకందముకుందా”.

కం॥ ఇందలి లొక్కిదంభము

లందున నామనస్సు నిల్పి కనవరతము నిన్

జెందించుము నారాయణ

కందళితానంద బాలకందముకుందా”.

దానకపీండ్లుఁడు వేదశాస్త్రపురాణేతిహాసము లందు సర్వ సౌరజితను స్వయముగ నముపార్జించెను. సంగీతసాహిత్య వాద్యములలో నసమాన ప్రజ్ఞాధురీణతను సంపాదించెను. రూపు రేఖలలోను నుందరమూర్తయయి, శ్యామలగాత్రుఁడై, శృంగార రసభోతుఁడై, వాఙ్మంశసంభవుఁడై, యాంధ్రావనియం దవతరించిన గంధర్వుఁడయ్యెను.

మహాభక్తుఁడును మహాకవి యగు పోతనామాత్యునివలె సహజపాండిత్యమును మనోహరకవితా ప్రతిభను, నిర్మలభక్తిభావమును ననర్హముగ గణించికొనెను. పూర్వజన్మ సంస్కారము నకుఁదోడుగా నతనికిలోకమే యొకపాఠశాలయు, సరస్వతీయే యొక గురువయ్యెను. తన స్వగ్రామ మండున్న వేళఁ దొమ్మిది గంటలనుండి, వేకువవఱకు నాముదవు దీపము పెట్టికొని, యేదో గ్రంథము చదువుచుండెడివాఁడు. స్వయంకృషివలన ఉర్ధ్వాపారసి, అరబ్బీభాషలను నేర్పెను. శ్రీనారాయణదాసకవి పుంభావ సరస్వతీ భక్తిభావములను, ససమానశక్తిని మహాకవులు శ్రీ తిరువత్తికవులు, పుంభావ సరస్వతులే ప్రశంసించిరి.

* శ్రీ దానకపీండ్లుఁడు దనకుభగవానుఁ డనుగ్రహించిన యీ విద్యవై భవమును దానుజీర్చింపఁ జేసికొని, భోకమున భక్తిప్రబోధమును గావించియే, తాను బరమేశ్వరార్ధనమును జేసి కృతికృత్యుడను కాలగతి నని సంపూర్ణముగ విశ్వసించి,

* ౧ “ప్రహోద నారద సరాశర పుండరీకాది పరమభక్తు

జనహోమ ప్రతతపాదులచే, సార్ధ్యపదని భగవంతుని మాహా త్యైవమును నెఱుంగుటకు నిర్మలభక్తియే సాధనమని యెఱింగెను దానిని సార్ధ్యమైనంత వఱకు సాధించెను.

వ్యుత్పత్తి, ప్రతిభ, అభ్యాసము, అనునవి మూఁడును దానకపీండ్లునికి సమముగాఁ బరాకాష్ఠ నందినవి. సముద్రమధన విష్వవతారమైన మోహినీస్వరూపమెట్లు మన్మథమధనునిఁ గూడ ముద్దించి సాధింపఁగలిగెనో! యెట్లు వివిధరూపముల వివిధస్వత్తుల లలో పరిగణింపఁ దగినవాఁడు. ఈయన భాహ్యప్రసవ రసయేదో ఒకమాదిరిగ గానవచ్చినను, సంతరంగము బహునిర్మలమైవది. భక్తుఁడనఁగా, నారాయణదాసుగారు, అని నేను భావించితిచ్చెన్నఁ గలను. గానము కవిత్వము మాతృగర్భమునందే సంపాదించు కొనెను. ప్రసీదిరే ప్రాకృత జన్మ విద్యాః అను కాళిదాసోక్తి యీ తనియందు సమస్వయించినట్లు మఱొకరియందు సమస్వయింపడు” అంద్రవత్రిక 2లి జనవరి 4b.

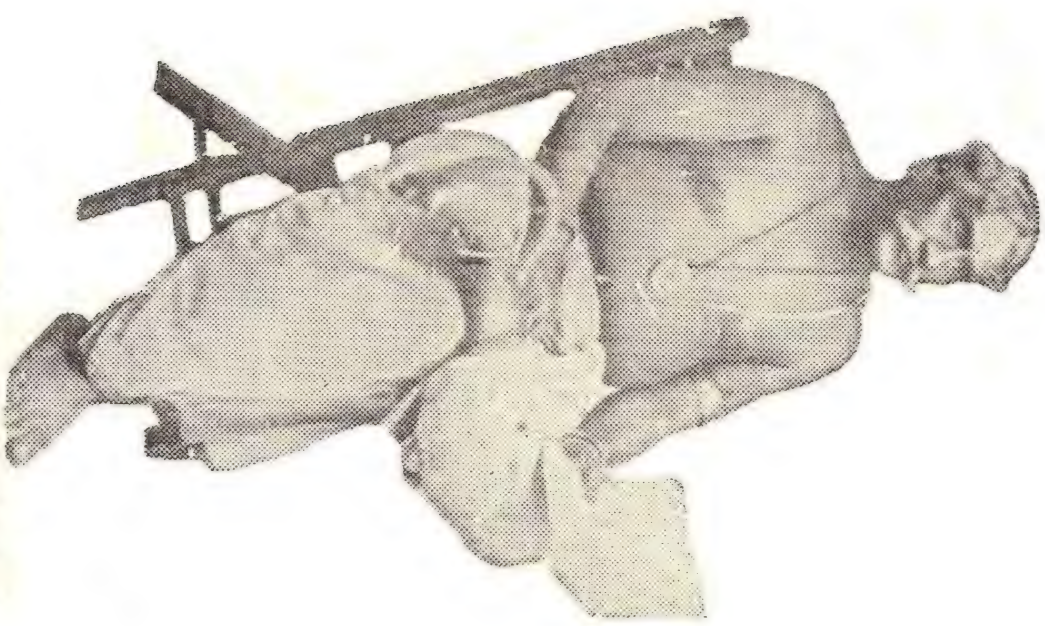
శ్లో॥ వర్ణాః సంకలితాః శ్రియోవివలితాః వేదాః పరీభావితాః

గావః క్రూరవిభక్షితాః ఋషిమతం భూమ్నాం వినిక్షేపితమ్
కన్యాశుల్క— మపేక్షితం ద్విజగణైః సీతాశ్వవృత్తిః సదా
ధిక్ధిక్ భారతవర్ష యోగమధునా కింవర్ నీయంమయా
జనహోమ ప్రతర్తనైః తపసానపిశాకశక్తే
జ్ఞాతుంత్వదీయ మాహాత్యైం భక్తైవ పరమేశ్వర

“శ్రీ హరికథామృతము”

శేకకాలమున గోపరింపఁ గలిగెనో, యట్లే రంగస్థలమునఁ దానో క్షీఁదేయయ్య, వివిధవ్యక్తులను తిన్నప్రకారమున నేకకాలమున గోపరింపఁ జేసికొని, యాత్మశక్తిని హస్తముఖములవారికి ప్రసారింపినవారై అనంతస్వరూపుడుగాఁ గళాబ్రహ్మగా, ఆళుకవి బ్రహ్మగా, పారికధక బ్రహ్మగా. గ్రంథరచనా బ్రహ్మగా, విరాజిల్లి, యాంధ్రవర్జితలో సువరాక్షరములతో లిఖింపఁబడిచిరస్మరణీయుఁ డయ్యెననుట నిస్సందేహము. ఇన్నివిధాలఁ బ్రశంసించఁ బడిన నారాయణుడాన మహాకవి యాంధ్రమాతృగర్భభక్తి ముక్తాఫలమైనాఁడనుటతో నాశ్చర్యమేమి?

౬౬ ఒక సంచితోద్దండం, ఉద్దండం తొక యార్ద
ఒక మహాసప్రాటు నొక మహర్షి — యశ్వీ-

సాహిత్య సారభూమి

(శీవ)

*ఋషికానివాడు కవికాశీడు. దర్శనమువలన ఋషితత్వములవడును. చిత్రచిత్రభావములను ధర్మసూక్ష్మములను గ్రహింపగల ప్రజ్ఞయే ధర్మసము. అతత్త్వ దర్శన కనిలక్షణములలో ముఖ్యమైనది. ఉహాశాలిత అనుశీలనము, విషయజ్ఞత అనుభవములను సుసాధులు గలిగి, శాస్త్రకావ్యాదులలో ససమానవరిపయమును గలిగి, నిరుపమానాధ్యాత్మిక శక్తినిఁ జెంపొందించుకొని నప్పుడే కవికాగ్రలుచుండును. ప్రాచీనకవులీ మార్గము ననుసరించి, మహాకావ్యములను రచించి చిరస్మరణీయులైరి. రచిగాననచోఁ గవిగాంచునన్నటు సముదాత్తమైన యూహావైభవము గలిగినప్పు డాకావ్యములు పరిణితఁ జెంది యా చంద్రార్కము నిలువఁబడఁగలవు అట్టి కావ్యములే దానసమహాకవిం ద్రునిలేఖని శుండి వెలువడినవి. ఇట్టి మహాద్భాగ్యము గల్గినవారే శ్రీనారాయణదాస మహాకవి. విద్యాభ్యాసము నేయు మొదలుగా నాశుకవిత్వమున దిట్టగాఁ బేర్వడనిన మహాకవి. బరంపురం నివాసి, ప్రముఖ న్యాయవాదిగాఁ బేరొందిన శ్రీ జయంతి కామేశం

*"నాన్వషిః కనిరిత్యుక్త మ్రిషిశ్చ కిలదర్శనాత్"

విచిత్రభావధర్మాంశతత్త్వ ప్రఖ్యాతదర్శనమ్

సతత్త్వ దర్శనాదేవః పతితః కవః

దర్శనద్వర్జ నాచ్ఛాదరూఢా లోకేకవిశ్రుతిః.

పంతులుగారిని దర్శించి వారు కోరగాఁ దనవర్తితను బాల్యమాదిగాఁ నాశువద్యముల జెప్పెను. అప్పుడు పంతులుగారు దానకవీంద్రుని యాశుకవిశాదోఽణి కాశ్చర్యానందములంది తనగృహమున నుండుమనియుంచి తనకుఁ దీరికయన్నప్పుడెల్ల దాసుగారితో గోష్ఠిసలుపుచు, వినోదింపుచుండెను. దాసుగారికి పంతులుగారి పరిపయముచాల విచిత్రమైనది. జయంతి కామేళంపంతులుగార ప్రతిమాన సంస్కృతాంధ్రపండితుఁడు. ప్రతిభాపంతులైన న్యాయవాది యగుటచే ననేకులగు జమీందార్లకు న్యాయవాదిగానుండి, యశేషధనమును విశేషయశమును సముపార్జించిన ధీశాలి. మృగీమదమునకుఁ గాంతియొనఁ గూడునట్లు లెంతధనవంతుఁడో, యంతవితరణశాలి, ఎంతవదాన్యమూర్తియో. యంతసాహిత్యపోషకుఁడై యుండెను.

ప్రథమమున దానమహాకవీంద్రుఁడు వారింటికిఁజేరి వారెందుండిరని, యటఁగల వారి యుద్యోగి నడిగెను. అందులకతఁడు “అయ్యా! పంతులుగారు మేడమీఁద నున్నారు. వారితో మిమ్ముఁ గూర్చి యేమని చెప్పమందు” రని యనెను. అందులకాదానకవీంద్రులు “సీకాశ్రమవనిలేదు. నేనేపోయెన”నని సరాసరి మేడమీఁదకుఁ టోయెను! పంతులుగారి తనినిఁ జూచి “మీ రెవ్వరు! మీ నివాసమెయ్యో”దని పలికెను. అందులకు దానమహాకవీంద్రుఁడు “అయ్యా! మాది అజ్ఞాడ. నన్ను నారాయణదానకని యందురు. సంస్కృతాంధ్ర సంగీతములందుఁ బ్రతిభగణింది

తిని. పురాణానంతనమునందును, నాశుకవిత్వమునందును నష్టావధానమునందును సాటిలేనిమేటిని. మానవరూపమును దాల్చిన గంధర్వఁడ”నని పలికెను. ఎంతటియాత్మవిశ్వాసము! అమృతహనీయుఁ గుర్తించిన దాసుగారి యాశుకవిశాప్రాగల్భ్యమునకు, దమ్యహాకవీంద్రుని హరికథా ప్రావీణ్యమునకు, వాక్పాతుర్య ప్రాశస్త్యమునకు, బహుముఖ పాండిత్యమునకు, శ్రీ పంతులుగార మందానంద కందళితహృదయారవిందుఁడగుచుఁ దనయొద్ద నాతని నాలుగై దునెలలుండుకొని, తనవెంటఁ ద్రిప్పికొనుచు నమితప్రేమాభిమానములఁ జూచుచుండెను. పంతులుగారు, దానమహాకవీంద్రులను “తమ్ముఁడనియు” దాసుగారు “అన్న” అనియు నుభయు లన్యోన్యసమరాగములతో సంతోధించుకొనుచుండెడివారు.

దానమహాకవీంద్రులపట, మానవద్యయముండి విజయనగరమునకుఁ టోవుటకు సంసిద్ధపడఁగా, నతని కొంతదూరము సాగనంపి, యతనిని విడనాడుటకు నభిమతములేక కన్నీరు పెట్టెను. అందులకు దానమహాకవీంద్రుఁడు “అన్నా! యోగవియోగములు భగవద్విర్రయములుకదా ఇంతవంత స్వాంతమున నుండుము. త్వరలో, దిరిగి నీ నన్నిదికిఁ జేరఁగల”నని పలికెను. అందులకు పంతులుగా రాప్రాయముగా “మహాకవీ! మూరన్నా! నిన్ను లోకమున నీయంతటివారే గుర్తించవలెను.*” “అహిరేవహృహేః పాదాన్వి జానాతినసంశయః” యని నూత్రికదా యనెను. అందు

*సాములజాడలు సాములెఱుంగునటు.

లకు దానమహాకవిపేద్రుడు చుందహాస ముఖారవిందుడై పయనమైపోయెను.

దానమహాకవిపేద్రులు విజయనగరముచేరిన తరువాత గతి పయన మౌనద్యయమునకు, సాహిత్యలోకమునకుఁ జీకటిగప్పి, వండితకవి పద్యముల ముకుళింపఁజేసి. కృష్ణశాస్త్ర రచనల వికసింపఁజేసి, కామేశభాస్కరుఁ డస్తమించెను, కర్తకలోరము, దురంత దుఃఖభాజనమైన, యవ్వార్థవిని దానమహాకవిపేద్రునిహృదయము రుండుమాగుతమునకు సంక్షోభించు సముద్ర తరంగములవలె ఊథవదెను. పేద్రుడస్తమించిన తపిండు కుముదమువలె, విస్తారము సంతపించి, యాకువుగా నమ్మహాసీమునిపై ఆంధ్రభోజుఁ డస్తమింప తపించిన పెద్దనకవిపేద్రుని చందముగాఁ జిద్దములను జెప్పెను. *ఆ పద్యరత్నములందుఁ పంతులుగారి యోదార్యము, రూపాదులను. తత్ప్రతిభావిశేషములను

కం॥ *ఃపొడవా రడుగులు మేల్మీస

సిడిమేను వెడందరొమ్మ చిక్కనినడుమున్

జడుపెరుగని వాల్చాపులు

కడుపుటులు మాజయంతి కామేళనకున్”.

కం॥ తనపెను దోసిలితోడన్

వెనుఁజూపక పంచిపెట్టె. వేసారులు శో

రినవారి కెల్ల రూకలు

కనలేమైన మాజయంతికామేళనకున్”.

ద్యోతకమొనర్చి. నిజగౌరవ ప్రేమసంతాపాదులను వెల్లడించెను. అహా! ఎంతటి కృతజ్ఞతా స్వభావపరుడు!

ఆంధ్రమహాభారతరచనాప్రారంభకుఁడు, అదికవి, వాగనుశాసనుఁ డైన నన్నయభట్టారకుఁడు నివసించినరాజమహేంద్రవరము సర్వకళలకుఁ గాణాది. వివిధభాషాపండితులకు నిలయము, వదాన్యులకు స్థానము, *అట్టిపురమున న్యాపతిసుబ్బారావుగారను, ప్రముఖన్యాయవాదియుండెను. అన్నహాసీయుఁడు నవనాగలికుల

కం॥ *ఃపురుకన్యేలువు కొలువున

బిరువురులను నీవి పట్ట బంటుతనమునన్

సరికా దెవ్వందై నను

గరువతనంబున జయంతికామేళనకున్”

కం॥ *కుడిచికుడిపించె గోర్కులు

గడించె వేవేలుమాటకారిమగందే

కడి నై ననె త్తిమాపడు

కడఁగలిచే మాజయంతికామేళనకున్”

కం॥ *పుటై వెలనాటిసారులఁ

గట్టెను వేరీపపట్ల కడియము కేలన్

గట్టెక్కె నలువదేటన్

గట్టందా మాజయంతికామేళనకున్”

ఈదేజయంతికామేళ పండితం గుణపండితమే

శీవన్ను క్తం రామభక్తం సుందరం డైర్యమందతం.

సమోజమునందు సభ్యుఁడుగానున్నను ప్రాచీనాచారముల విడువని ధర్మపదుఁడు. ఆయ్యనఁముఁడు కలియుగమిట్లుబండినను, సాధు వృత్తిని విడనాడని సజ్జనాగ్రగణ్యుఁడు. శిష్యులనుబాధించు దుష్టులనునెదురించు స్వభావమున నిష్కాగరిష్టుఁడు. అబాలగోపాలమును సమోనభావమునఁ జూచు పవిత్రమూర్తి. నారాయణదాసమహా కవీంద్రుని ప్రతిభాసంపన్నతగుర్తించిన ధీసంపన్నుఁడు. అట్టి పంతులుగారికి నీత్య విూతఁ డత్యంతాసన్నవర్తియై, సత్యాద రాభిమోనపాత్రుఁడయ్యెను. సదుణములబుట్టయగు పంతులుగారు తనపట్టునఁబట్టిన ప్రేమకు దాసమహాకవీంద్రుఁ డాశ్చర్యమును,

సీ॥ నవనాగరికులసంఘంబున నుండియు

పితృపంథ నెడఁచుతురుదెవఁడో

కలియుగం బిట్లులంజెలరేగిన నాసాధు

వృత్తిని విడువని విబుధుఁడెవఁడో !

క్రూరులచే సాధుజ్ఞాన లభించిన

పట్టుననెదురించు చిట్టయెవఁడో !

పిన్న పెదల నెల్లఁబ్రియమారగాఁజూచు

ధీరుఁడెవఁడో ! కర్మపీరుఁడెవఁడో !

గీ॥ “నిరత మన్యోన్యమైతితో నెగడెనెవఁడో !

తాతిసీతులు దప్పకజరిపె నెవఁడో !

పరువుమర్యాదలకు బాటుఁబడె నెవఁడో !

సుగుణములఁబోవు న్యాపతిసుబ్బరావు”

నానందమును బట్టుచుండెడివాఁడు. అందులకాతఁడు తన కృతజ్ఞతగా పంతులుగారినిఁ గూర్చియాశువుగా నయ్యనఁమునహా జగుణములను విందుగాఁ బనందుగా గొప్పగామెప్పు గాఁ జెప్పెను.

న్యాయతీసుబ్బారావుపంతులుగారు, దాసకవీంద్రునిచే నష్టావధానమును జేయించెను. నాఁటిసభకు దీగ్తలనందగు శ్రీకందుకూరిపిరేశలింగముపంతులుగారు, వద్దాడిసుబ్బారాయుఁడుమున్నగు వారు వృత్తకులుగానుండిరి. శ్రీదాసుగారష్టావధానమున మామూలగు నన్ని పనులఁజేయుచు. రెండుతాళములతోఁ బల్లవి, యత్యుల్లాసమున సభరంజిల్లునట్లు గావింపుచుండెను. శ్రీపిరేశలింగము పంతులుగారు, కాళిదాసుమహాకవి రచించిన శాకుంతలనాటకమున గల “యథాలోకేనూత్తం” అనుశ్లోకమును నాంధీక్షరింపు మని కోరెను. అట్లేయడిగిన పంతులుగారాశ్లోకమును, నిశ్చేస్వభావసిద్ధిమైన మధురపణితినిఁ దెలింగించెను. అశ్లోకము భావము. “విడిపోయిన చిన్నది పెద్దది మఱలఁ గలిసికొనునట్లు, రదవేగమునకు దగ్గరనున్నది, దూరమున నున్నది యొకటియైకలిసి కంటికిఁగనఁబడకున్నది” ఈ పద్యమును పంతులుగారు విని, రథవేగము బాగుగా విస్మరించిన దని పలికిరి. దాసమహా

* కం॥ చిన్నది పెద్దదిగా, విడి

యున్నది కలిసినటు వంకసురునది సరిగాఁ

జెన్నారు దవులఁ జెంగఁటఁ

గన్నులఁబడ దెద్ది తేరు కడునడిఁ టోవన్,

కవీంద్రులు పంతులు గారినిఁజూచి” తమరనువదించిన శాకుంతలనాటకమున నీశ్లోకమును నెట్లునువదించితిరో? అపీయఁగోరెద” ననిపలికెను. పంతులుగారుతాముశ్లోకమునకు అనువదించిన ౨ రెండుపట్టములనుజదివిరి. వెంటనే, దానమహాకవీంద్రుఁడు “పంతులుగారు ఆశ్లోకమునకు రెండుపద్యములు గావలెనా? సంస్కృతభాషను దెనిఁగించి నన్ను దందలిపదము లచ్చతెనుఁగులోనుండుటమంచిదికాదా”యని యాక్షేపించెను. మఱొక వృత్తక పండితుఁడుదానకవీంద్రునిఁగాంచి పచ్చనిపచ్చికబయలు గుఱించి చెప్పుమనియడిగెను. అప్పు దాకవీంద్రుఁడు దడుముకొనకుండ, సహజమగువర్ణనలఁజేర్చి, మాధుర్యమునుగూర్చి, రసమును దార్పించెప్పెను. ౩ పంతులుగారు నాటినుండి దానమహాకవీంద్రుని యందు నభిమానము భూషక, విమర్శనాదృష్టిని నీనడింపును జూపుచుండెను. అష్టావశాన మత్యంతవిజయవంతముగా నొనరించి, పండితప్రేమార్హుఁడయ్యెను.

“నీ! *అల దెక్కఁజవంటియాదెడి మిడుతల

వేటాడుగోరల మోటులకును

ఆఁబోతుమూపుల నలరునేఁటింశల

వలన నూరెడి నీలపాటలకును

గూళ్ళలోఁబరవులకొఱకు నాఁదొకల

వెంజడు కాకుల వేటలకును

చిఱురాలవై జిలజిలబారు నెలయేటి

నీటివై లకు ముకిదాటులకును

౧ * రాజమహేంద్రవరమును గూర్చి యాశువుగాఁజెప్పుఁడనికొరిన దానమహాకవీంద్రులు హృదయంగమముగాఁజెప్పెను. వానియందు రాజమహేంద్రవరమునందు, గోదావరి, శ్రీరామనవమీ, ఆర్ధరక్షతులయినగృహయజమానులు, గలరనియు, సాటిగానని మేటియూనిగాండ్రుందురనియుఁ దగవనులు

గీ॥ చెలఁగియుబ్బును, నిసుకతిన్నెలగంతి

బరుగువిడుచుండు బనులకాపురలుగలిగి

చుటుచెటులు నొకవంక చిటివంక

బరగు పచ్చనివచ్చికబయలుగంటి.”

శి శిరువాత పంతులుగారు దానకవీంద్రులు రచించిన బాబిసారియను పద్యకావ్యమును F A కు పాఠ్యగ్రంథముగా నిర్ణయించిరి.

౨ “ఏది కడుఁజిన్నై దై యుండునిన్నూ దదియ

క్షణములోపలఁబెదరై కానుపించు

నేది నడుమును నెడముండి యొసఁగుచుండు

నదియు నొకటిగాఁగలిసి యున్నటుతోఁచు.”

“ప్రకృతిచేతిను నెయ్యదివక్రమగునొ పరఁగనయ్యది సమరేఖవలెనె యుండు దూరమిది, చేరువిది యని తేరుపడిని విశ్చయింపఁగ రాదేకనిమనమున.”

నేర్చినవనువరులు, తీర్పురులు నుందురనియు, మఱియు ననేక విశేషములఁ జేర్చి స్వభావసిద్ధముగ దానినివర్తింపజేయు.

* నీ “పరమపావనులు నీ ప్రజ లౌదురనఁగ నుం

దరతరాఖండగౌతమియెసాఁజి

నీవాలవాలము దై వభక్తి కనంగ

శ్రీరామనవమీప్రసిద్ధిసాఁజి

నీనరులేశాభిమాను లనుటకు వం

జేమాతరంబనుతలపెసాఁజి

దిక్కుమానినవారి దిక్కునీ వనుటకు

నార్దులఁజెండుగృహశిసాఁజి.

ఎల్ల చదువుల కీవె వుట్టిలనంగ

నఖిలదేశీయ విద్యాలయంబెసాఁజి

వుడమిలోపల విన్నోలువురముగలదె!

ఎన్నదరమనిన రాజమహేంద్రవరమ!”

నీ॥ నగునోట నాలుగుతైగల మగలు మగ

నాండ్రు బిడ్డలుమాట లల్లనారు

చదువురి మొనకాండ్రు సాటిగానని యీవి

కాండ్రు వెన్నయని గడుసుదొరలఁ

తార్పారునల్పని తగవరు శేర్పిన

వనువరు శ్రీర్పరుల్పాటకాండ్రు

ఒకసారి దానకవీండ్రుఁడు తిరువళ్ళూరురాజాయి అనువేశ్య పాటనువిని యానందించి యాపె నైనాళువుగాఁ బద్యము చెప్పెను. * ఆమెపాటమృదుమధురముగనున్నదనియు, నమృతంపుకొలనుమోటయనిచెప్పుట నంత్యప్రాసములతో నానాటవెలఁ దినై తేటగీతిలోనేచెప్పెను. 2 శ్రీమహావిష్ణువును గూర్చి యొకరువద్యమును జెప్పుమనిశోరఁగా నిందాగర్భముగఁ జెప్పెను. అందలిభావము భార్యపితనురావణుఁడవహరింప నామె

తడిపొడితెర్వుల నడచు తేవలబండు

శావుర మలరింపుఁగల వసతులు.

మేటి యొప్పులఁదొలఁగింపు నేటియొడు

తిరుగఁ బెండ్లాడువడచుల కిరువుపటు

నేలయందెల్ల వీడుల మేలుతరము

వొచ్చునికరము రాజమహేంద్రవరము.

* “జిలుగురతనాల పేట - పూజెండులాట

క్రొంజెవుల యూట - యమ్మతంపుకొలనుమోట

వలపుముద్దులమూట పువ్విలుతునేట

హాయి వొడపోయితేట రాజాయిపాట.”

“అలియొరు లకాయె - నత్త నీపాలాయ

ముద్దితుడుపులాయె - బుధనిధేయ

నీతిబీరకాయరీతి నీపేరాయ

నుత్తముండా పూరుపోత్తముండ.”

తల్లియగు భూదేవి నీకుస్వాధీనమైనదని. పేరు నీతిభీరకాయవలె నున్నదని మనోహరముగఁ బద్యముచెప్పెను. ఈపద్యము శ్రేష్ఠ నిండలతో స్వభావనిద్రముగ, హాస్యరసపూరితముగఁగలదు.

రాజమహేంద్రవరమునందు సోమంచి భీమశంకరముగారనుచోన్యాయవాది కిబిపోషకుఁడనై యుండెను. ఆనద్రుత్తుని మైత్రివాసముహాకవీంద్రుఁడు లభించెను. ఇట్లుండ నాభీమశంకరముగారిప్రియపత్నియొకపుత్రికనుగని కాలవశమున మృతిజెందెను. నాఁటినుండి భీమశంకరముగారు పునర్వివాహమును జేసికొనక సౌందర్యపతి యగు నొకవేళనుజేరఁదీనెను. భీమశంకరముగారి మాతృమూర్తి దనకుమారుఁడు తింగియుద్వాహమొనరించుకొనక వారపనిచేసు జేరఁదీసినాఁడని వివారపడుచుండెను. ఒకనాఁడు దానకవీంద్రునిఁగాంచి “మహాకవీంద్రానంతావము మీకుఁదెలియకపోలేదు. నాకుమారునకుఁబుత్రసంతతిలేదు. పుత్రులులేనివారిపుట్టగతులులేవని నెద్దలుచెప్పుదురు. మీమాట మావానికివేదవాక్కు వాని కెట్లననద్రుఁజెప్పి తిరిగి వివాహ మగునట్లుచేయుఁడు. మీ కెంతో పుణ్యముండు” నని మిన్నఁగాఱిన్నదనము తోఁబలికెను. అంత నాదానకవీంద్రుఁడు దగినతరుణముజూచి భీమశంకరముగారినిఁ గాంచి “అయ్యా ! తమకుఁబునర్నివాహముగావలెనని యందులకు తమతల్లి మిక్కిలి సంతాపపడుచున్నది. కోరుచున్నది. మాతృవాక్యమువేదవాక్యముగదా అయినను మీ కేమిప్రాయముచెల్లినది ? కానమీరు పునర్వివాహాత్మకై సత్సంతాపముపడదు మాకుఁగోరికయున్నద”దని పలికెను.

అంత నాతఁడు మందహాసమున మహాకవీంద్రా ! నాకు ముఖల వివాహముపై న నభిమతములేదు. నాకొకపుత్రికకలదు. అయినను విశ్వాసనీయురాలు, మంచరవతియు నై న యొకవేళను జేరఁదీసితిని. ఆమెను విడనాడుట ధర్మముగాదుకదా యనివలికి యామెను నొకవరి దానకవీంద్రులకుఁజూపెను. అంత నాకవీంద్రుడు “అయ్యా ! సామవలపు గోడతెలుపు స్థిరముగానుండునా ? విద్యావేత్తవైన నీకివిషయమునఁ బ్రాజ్ఞతతే నందులకాశ్చర్యముగ నున్నది*.” టోకమునందుఁగాకిజాతితెలుపు. లంచగొండికి న్యాయమందువలపు, నాస్తికునకుఁ బాపమండు జనువు, పదుచుటోగముదానికి వలపుండునా ?” యని బోధించెను.

దానకవీంద్రునిమాట లతనికి నవుంసకునకురంభయట్లుయొసెను. అంత నిరువు రొకనాడావేశ్యను బరిశోధించుట కొకయు క్తినిఁబన్ని, దానిచేద్రన్నిజన్మభావమునుతెలిసికొనిరి. నాటినుండి యామె యందాతడు విరక్తుడయ్యెను. కవయితి, వర్ణయతి యనునర్థముగలమహాకవిబిరుదము శ్రీదాసుగారిపట్టనే పూవుం దానివలె సార్థకమగును ఉద్రేకపూరితమగుమనస్సునందుత్సాహవశమునఁదోచునూహఁదాల్చిన యక్షర రమ్యమగురూపశే.

అ॥ * కాకిజాతితెలుపు. కడు లంచగొండికి

న్యాయమందువలపు నాస్తికునకుఁ

భావమందుజడుపు పడుచుభోగముతొత్తు
కొకనియందువలపు యుండుటయదు.

క విత్వమందురు. అట్టిదానిని దానకపీండ్లులు రసముజెడనీక నడలనిక, తమమకవుషి స్వతంత్రకథాకల్పన. సందర్భోచితపద ప్రయోగవై శారద్యము. అపూర్వశక్తి, ధ్వనిప్రకర్షణ మున్నగు సవి యుండునట్లు ప్రదర్శింపుచుండువాడు. ఒకసారిసంగీత మొట్టుండవలెననినభలో నొకస్వచ్ఛకుడు ప్రశ్నించెను. అంత దానకపీండ్లుడు “ఒకసారి పావుర మొడిచినట్లునట్లు ఒకసారి వానకోయిల పిటపలికినట్లు, ఒకసారి నేయ్యటావొడిసినట్లు. మంతమతో మట్టు గర్జించునట్లుండవలె”నని సహజోప మానములతోఁ జిక్కని చిక్కని పద్యమును నాకువుగాఁ జెప్పెను.

నీ॥ “* ఒకసారి పావుర మొడిచినట్లునట్లు

వానకోయిల పిటపలికినట్లు

ఒకపరిషేల్పు టావొడిసి నడినయట్లు

మంతమతో మట్టు గర్జించినట్లు

ఒకమారు పెన్నెలలోకి గాసినయట్లు

కొలనిలో జలకేశి నలిపినట్లు

ఒకతూరు గవ్వగిలకరింపినట్లు

చేదెతోఁ బూలచెందాడునట్లు.”

గీ॥ చిన్ననాయన నీ మాట వెన్నముద్ద

లేసినట్లుల జువ్వలు వెగచినట్లు

నన్ను బెంబేలి జొజులు జల్లినట్లు

చిన్న పూదేనెనై నలు చిందునట్లు”.

శ్రీ దాస మహాకవి సాహిత్యములో నిరుసమానాద్భుత మగు కృషి సర్వీరసుట నిర్వివాదాంశము. నారికిఁ దెలుగుజాన పై మిక్కిలి మక్కువ. తెలుగు భాషయందుఁబూవుతావియందుఁ గల గొప్పఁదనము. తేనెదీయదనము. మొలకయందలి లేతపమి మిడి యున్నవని, యందులోఁగలిత వ్రాయుట జన్మహక్కిని వారినిర్దుమము. అంద్రము నందేగాక, సంస్కృతకన్నడ, అంగ్ల గ్రీకు లాటిన్ పారశీక భాషలలోఁ గూడఁ గనితారననయందు డిట్ట. గ్రంథాలయోద్యమ విధాత శ్రీఅయ్యంకి వెంకట రమణయ్య గారి సన్మానసంఘము కోరికమీరకు * సంస్కృత శ్లోకరూప మున వారికి నాశీస్సులంపెను.

దాసమహాకవిపీండ్లుడు కుటుంబసహితముగా రామేశ్వరయాత్రకరుగుచు చోడవరం మున్నబుగారి ప్రోద్బలమునఁ బేరన్నతోఁగలిసి చెన్నపట్టణము చూచుటకై చనిరి. అప్పట నోమంచి శంకరముగారి బసలో దిగి, పట్టణమును జూచుచుండిరి శ్రీశంకరముగారు రాజమహేంద్రవరమునఁ బ్రసిద్ధి నొందిన

“ మొలక లేతదనము తలిరుల నవకంబు

మొగ్గసోయఁదనము పూవుతావి

తేనెదీయనము తెన్నున కేగాని

పరుష సంస్కృతాఖ్య భాషకేది?”

“అయ్యంకి వెంకట్రమణి, సత్యవాక్యసందితా గ్రంథిః

నదానన్ధః సద్గ్రంధగోష్ఠా జీయాదానందతారకః

న్యాయవాదియేకాక, ప్రముఖ కళాభోషకుడు, కవిత్వాభిమానియై యుండెను. తరువాత శంకరముగారు దనయందుఁ జూపెడి ప్రేమాభిమానములకు దానకపిండుడు మనమున సంతసించి యమ్మహానీయునిఁ గూర్చి యాశువుగాఁ బద్యములను జెప్పెను,* అంతఃపాత్రమైన ముఖముగలవాఁడనియు, సత్యవర్తనము. దీనబంధుత్వమును గలిగినవాఁడని ప్రశంసించెను. ఆ పద్యము లందు శృంగారరసమును బోషించి, ప్రశంసించెడి శక్తి యమ్మహా కవీంద్రునకే తగియున్నది. చెన్నపట్టణమునఁ బ్రముఖ న్యాయ

* “చక్కనిరూపు, నెమ్మి నెడఁజల్లెడి చూపును వాడవాడఁజెం నెక్కిన విద్య, సత్యరతి, యింపగు వర్తన. దీనబంధనం బెక్కుడు గాఁగల్గినను నిటులఁ బొంగగఁ జేయువానిని న్మక్కువతో న్మరించెదను - నవ్వరసాంకుర భీమశంకరా”

“కులుకుమిటారి మేల్చుసిఁడి గుబ్బలు, ముద్దు మొగంబు, చేరలన్ గొలువఁగవచ్చు వాల్లనులు గ్రొమ్మెఱుగారెడిమేని జన్మనం బలరఁగనిన్నునిన్వలచి హాయిగ దంబురమీటి పాడఁ బు నిల్లులుతునిఁబోలి నీవు వినువేడ్కఁ దలంచెద భీమశంకరా”.

“శేరెడి కన్ను, దోయి వడఁచే రెడిమొద్దు మొగంబు, కాకలం దూరెడిమేను, మిట్టివడు త్రుక్కెడివనన వేడిచెమ్మటల్ గ్రారెడి చెక్కుటద్దములు గల్గుచుఁ గ్రన్నన నీడు శౌఁగిలిన్ సోరెడిగాత యోవనము చొక్కునఁ జె కొని భీమశంకరా!”

వాదిగాఁ బ్రఖ్యాతినందినవాఁడు రెంటాల సుబ్బారావుగారు. అతఁ డొకనాఁడు భీమశంకరముగారి బసకువచ్చి శ్రీ దానకపిండునిఁ జూచి, తక్కివితా సౌరభ మాపూణించి, యానందరసోపేతుఁడై సోదరద్వయమును నిజగృహమునకుఁ గొంపోయి గౌరవాదరము లతో, జూచుచుండెను.

అప్పటికే దానమహాకవీంద్రుడు* బాటసారియను నాండ్ర పద్యకావ్యమును. శ్రీకృష్ణజననమను సంస్కృతకావ్యమును రచించియుండెను. చెన్నపట్టణమందున్నదీనములందు దానకపిం ద్రుఁడునిజగోమల నిరర్గళకవిత్వాదారచేతను, భరమనోహరసంగీత* హరికథాగానములచేత నాబాలగోపాలమునందు బండితపామరుల యుండు బ్రశంసలఁబడెనెను. ప్రముఖాంగ్ల దినపత్రికలుగూడ దాను

1. * వీనినిఁగూర్చి గ్రంథపరిశీలన శీరికయందు విపులీకరింపఁ బడినవి.

2. వీనినిఁగూర్చి హరికథా శీరి కయందుఁ దెలుపఁబడినది.

3. సమశీతోష్ణ సిత్యా - నిర్వాహిత సమధికార సంగత్యా అన్యతిథిన సంసత్యా - చెన్నపురి రాజశ్రీ దినభూత్యా॥

కం॥ కనుతెన్న మూయనేరరు
మనుదక్కిన్ నానినేలమీఁద దిరుగలే
రసయము వేలుపులీచె
న్ననగరున నలరెడి మీకెనయగు దురొక్కో.

గారి కవితానైపుణ్యము, హరికథావాతూర్యము గానప్రావీణ్యము లను గూర్చి గొప్పఁగ నెల్ల డించినవి. దాసమహాకవి. చెన్నపట్టణమును, దానివై భవమును గూర్చి యాశువుగా నొకసభలో హృద్యములై నపద్యములను జెప్పెను, అందున్న వారందురు నేలమోడఁ దిరుగరనియు, నిడురఁబోరనియు, నెల్లరుదేవతాసమానులనియు బేర్కొనెను.

దాసమహాకవి మదరాసునివాసమును ముగించి, నిరుపమ కీర్తిని సంపాదించి, సోదరునితోఁగలిసిబెంగుళూరుచేరెను. ఆనందాచార్యులవారిసోదరుని గృహముసనిపసింది మహారాజదర్శనార్థమై వేదియుండెను. అచ్చటనాస్థానవిద్వాంసుల మెప్పునొందినఁగాని, యామహారాజనందర్శనము లభింపదు. అట్లేదాసుగారు* సంగీత

నీ॥ *“లీలమై హీజెక్కులెన్నీ గవర్నరుక్కు

నం బరిపాలించు భవ్యపురము

దసికాగ్రగణ్యులు రాజులువర్తకుల్

మేటియుద్యోగులు మెలఁగునగరు

నకలవిద్యాపాఠశాలలు సర్వాది

కారసలంబుల గ్రాలుపోలు

అన్నిమతములవారవ్యోన్యమైత్రితోఁ

గలసి మెలసిహాయిగాందు నీడు

గీ॥ అతివిశాలము నతతసౌఖ్యాకరంబు

కాఁగితిరఁమర్మ మఖిలనస్తుయుతము

కళాకౌశలమును జూపివారిమెప్పు గొప్పఁగాఁబడనెను. మహారాజు మహాకవీంద్రుని మహాసంగీత కళానైపుణ్యమును విని వారిని స్వయముగాఁ బిలిపించి, వారిగానమృతమును గ్రోలి సంతోషాంబుది నోలఱాడెను.

మఱునాఁడుదాజభవనమున దాస మహాకవి యుంబరీష భరిత్రము సంస్కృతాంధ్రాంగభాషలలో ననువదించుచుఁ జదివెను అందున్న సంపాన విద్వాంసులువిని వారు దాసకవీంద్రుని సంగీత ప్రావీణ్యమునకుమిక్కిలి శ్రామించిరి * నారాయణ దాసుగారి

పలుకుఁదెలుఁగెక్కువగఁ జెన్నపత్తనంబు
భరతవర్షపుభాగ్యదేవతమకుటము.

నీ॥ *అలరుదేనియలూరు తలిరులజిగిమీరు

నిన్నఁగరువు మీరుబెంగుళూరు

చిరుతమబ్బులకారు చెమటదానిషికారు

వేడుకలింపారు బెంగుళూరు

చెఱుదీయనినీరు చేలవచ్చనిజారు

వేల్పునగరుగేరు బెంగుళూరు

అవులపాలేరు తావులవేమూరు

నిలువఁదగినవేరు బెంగుళూరు

*హరికథానేపలో నిచ్చటి వృత్తాంతము పొందుపరుసఁ

బడినది.

ప్రాయము ముప్పదేండ్లు అప్పటికి వారికినుందరదేహ సౌష్ఠ్యమునకు దోడు, స్వత్వవిన్యాసము. గానకళాప్రవీణత, అద్భుత కవిత్వా ప్రదర్శనము, సమయమునదగువత్తార విభాసము లొకదానికన్న నొకటిమిన్నగా నుండుటచే మహారాజ హృదయము సంతృప్త సంతోషగౌరవ సంకలితమయ్యెను. దాసమహాకవిపేంద్రుని పూర్వ జన్మ పుణ్యమెంతటి గొప్పది? దానకవిపేంద్రుని గనిన జననీ జనకుల గత భవనుకృత మెంతటి గొప్పగా జెప్పఁగలఁది?

మహారాజు దానకవిపేంద్రునిపై నప్రతిమానప్రేమలదయించి, మిక్కిలిగౌరవించుచుండిరి. దానకవిపేంద్రుఁడమృతహోరాజు తనయందుఁజూపు నాదరమునకు మోదనముచు, నమ్మిపేంద్రుఁ గూర్చి *యాశువుగాఁబద్ధములను జెప్పి, యమృతహోరాజునకు వినిపించిరి. అంతనాభూజాని వానిని దర్శించులో ఫోనోగ్రాఫులో క్రీ॥శ 1894 సంవత్సరము డిశంబరునెలలోరికార్డుచేయించెను నీనిని శతసంవత్సరములవఱకు వినుటకుపీలగు నని మహారాజు శలవిచ్చిరి.

గీ॥ వింతదగు నాజెములనారు బెంగుళూరు
పెనుతవ్వుక కు నుండునే రైంగుళూరు
తెల్లదొరలను రాఁగోరు బెంగుళూరు
నేనుడువులేల బంగారు బెంగుళూరు
నీ॥ **పిమహాప్రభునీతి యేపారునాంగేయ
విక్రమాంభోదికి వేలమగుడు

దాసుగారు బెంగుళూరు నుండున్నదినములలో నచ్చటి దేశస్థితులను, నాచార వ్యవహారములను బరికింపుచుండెను. ఒక దినమున నొకవైఖ్యునింట నద్భుతమగు హరికథాగాన మొనరించెను. ఏతక్కడవిన్న యొకవైఖ్యునికి దేవుడావేళించి యింకొక కథ చెప్పింపుమని యనునటు దానకవిపేంద్రులందులకంగీకరింపలేదు. మహారాజు దేశమున అసాన విద్వాంసులుదాసమహా

నేమహిజాని పీఞ్జమాత్రమున నిడు
వేదయునెగడు గుణే రుడగుచు
నేధరణీకాంతునేలుబడి న్నరి

తనరారు దామరతంపరగుచు
నేరసికాగ్రణి చారుదోరణిమించుఁ
బండితజనకర పర్వ మగుచు

గీ॥ నలరుఁగావుత, గానవిద్యాప్రవేశి
దుష్టననకీలి, భక్తిసంతృప్తహాలి
శ్రీతకమలహేళి, రూపశైలాహితనరాళి
రమ్యగుణపాళి శ్రీరామరాజమాళి.

క॥ పర్వస్వతంత్రరాజ్యమ
బర్హంబురువిక్రమమునిగర్వాపీఞ్జ
పర్వం బగుసంతానం
బుర్విన్ శ్రీరామస్వతికొక్కనికెతగెన్.

కపింద్రునికడ హిందూస్థానీభై రవిరాగ మధ్యసింహుటకుఁ బ్రయత్నించి విఫలమనోరధులయిరి.

శా॥ బాలసూర్యతపనరాగముఖపద్యై

మాంచి దేశీయముపలక్షితకటాక్షం

బాతులే గోదయవనాశ్వమధిరూఢం

బామరాజేంద్రమహామున్నత మవశ్యమ్.

విద్యజ్ఞనే నవినయం-స్వజనే దాక్షిణ్యం

మూర్ధ్వామార్తజనే

శ్లో॥ శత్రుజనే బాతుగ్రం-ప్రసరతి

భోవామభూప! తేదృష్టిః

శ్లో॥ న్యాయస్థానే ధర్మః

లాల్సాగారామ మందపే మదనః

మేసూరి ర్విపణిషుజనకః

భాతి శ్రీవామరాజ దేవేంద్రం

శ్లో॥ సింహాన నాధిపత్యం-నిశ్చితసత్యం

సరాగదాంవత్యం

పశ్యామి నిబుధమోన్యం

మనాపిపురీ బామరాజమూర్ధన్యం

శ్లో॥ ఏనప్రథమ కటాక్షా

దేవజ్ఞాతామ మాంచిత ప్రతిభా

తంగాతుంమత్క-విత్వాన్దృతి

కించామరాజముచితజన్మైజ్ఞా

శ్రీవారితో దానకపింద్రుఁ దొకనాఁడు ముద్దుటింపుడు బెంగుళూరుపై నాళవుగా నంత్వ ప్రాసములతోను జక్కనిపద్యమును జెప్పెను. మహారాజానంద్యమునువిని, యానందించి దానిని గవిగారిచేత వ్రాయించి తీసికొనెను. దానమహాకవి మహారాజాకడ శలవుగైకొని హిందూపురము, గుంటకల్లు మీఁదుగా గుంటూరు చేరెను. ఇచ్చట నభలో నొక వృద్ధుడుని కోరికమీఱి గుంటూరునుగూర్చి* యొక పద్యమును నాళవుగాఁ జెప్పెను.

శ్లో॥ నాణీనిశాలక్ష్యై చకోరచంద్ర

సౌజన్యసంతాప విభూతిసాంద్ర

స్వచ్ఛందకార్తేయ సదాన్యతీంద్రం

సాయాచ్చివవామధరాభివేంద్ర

శ్లో॥ “అశ్వపతుష్టయరక్తి పరిగ్రహణాతత కౌశలసాస్తయుగం పశూణా విలాసపతీ చతురోక్త్యమకారి మనోహరహాసయుతం మామపిపూర్వనివేదితమధ్య నివీక్ష్య కృతస్మితదృగ్గనితం బామన్మనంగతసాయమ తిభ్రాజదాత్మరథసముపేంద్రనిభమ్.

చం. “సన్నవిమబ్బులో మెఱయ-చందరుపోల్చి- మొగంబు,

పెన్నలం

బన్నగఁద్రుక్కు బేదినల-చూడ్చి- గనుంగవహపు. బావలోఁ

జెన్నలరానుఁగల్గించెని-చెల్వగురాణీయుఁ బట్టుగదెసె

వెన్నునిఁబోలు బామదొర-నించుత కోరికతల్లిదండ్రులై”.

(1894 దినపత్రిక)

దాసమహాకవీంద్రుని హరికథా గానకవితానైపుణ్యము లాంగూఁ
ద్రసత్రికలందు గొప్పగా బ్రశంసించబడుటచే విజయనగరము
మహాజామూచి, యట్టిమహాకవి, మహాదాసునకుఁ దన యాస్థాన
మునఁ బదవి లేకుండుట తనకే కళంకమని తలచి, యమ్మహా
కవీంద్రుని పేరు తన వండితులలోఁ జేర్చించి మానమునకు వదు
నైదు రూప్యము బదితవేసిన మొసఁగునట్లు తరువాతఁగెను.

ఈవిషయ మాకవీంద్రుఁడా విజయనగరముచేరఁగనే
కళాశాలపిన్సపాలు రామానుజాచార్యులవారిచేవిని, నాటి
హరికథలో నాకుపుగాఁ జిద్ర్యమునుజెప్పిరి. ఇంతటిప్రతిభావం
శతుఁడైనను వింతప్రావకము గౌరవాదుల సంపాదించినను,
నుద్యోగవాంఛవడకుండెను. స్వతంత్రాభిలాషియై యథాలాభ
సంతుష్టిపరుడయి యుండుటచే దాసమహాకవీంద్రుఁడు, లక్ష

గీ॥ ఆయు రాలోగ్యములతోడ-నశ్చిలజనులు

నకలసౌఖ్యంబు లన్ననఁజాలుతావు

సుస్వరంబుగ మాటాడుచోటు విశ్వ

యముగ గుంటూరుకన్న నెందైనలేదు”.

ఆ. “వేంకటాద్రివలన, నంకురించినబడి

వల్ల విందె నరుణవర్వతమునఁ

బూచికొడఁ జంద్రభూషుచేరామాను

జమ్మనాటఁగల్పశాఖియయ్యె”

లార్జింపలేదు. అమ్మహాసీయుఁడే ధన్యుడీవి. సహజపాండిత్యము
గలపోతనామాత్యుఁడెంతటివరమథ క్తుడో, దాసమహాకవిగూడ,
సంతటిమహాధక్తుఁడే - పోతనామాత్యునివలె, దనకృతులలో
దేనినినరాంకితమొనర్చక భగవదంకితమొనరించిన వరమథాగవత
శిరోఃషణి. తనహృదయమున నాటికొనిన భక్తిభజనములఁ బ్రోది
చేసికొనుచు సంగీతసాహిత్యకళావైదుష్యమును గవిత్వమును
భగవత్పురమొనరించి ప్రజాసేకగౌరవములను సంపాదించిన
కృతార్థుడీవి. శ్రుతిరాత్మాలయఃపితా” యని మాతాపితలను
జక్కఁగానేవింది తనియించినధన్యుడీవులు కథాగాననిర్వహణ
మున నశ్చిలశాస్త్రసంబంధము, నాధ్యాత్మికశక్తియుండవలెనని
మహాకవీంద్రునియూతయము. అయ్యాశయమున నశలీకృతమనో
రధుఁడై నాడనుట నిస్సందేహము. అట్టిజనుముఖప్రజ్ఞయల
రారియుండుటచేత వారఖండకీర్తినిసంపాదించిరి. ఇన్నిటికఁదోడు
దాసకవీంద్రుఁడతనినుండర గంభీరవిగ్రహులు. బహిఃభోగము
లందువలెనే యాముష్మికసౌఖ్యములం దత్యంతాసక్తిగలవారు,
దాసకవీంద్రుని ప్రతిభవలెనే వ్యక్తిత్వముగూడనహర్వము.
సమానుషమైనది. తాను మహాకవిమహోగ్రంథకర్త యగుటయే,
కాక వసుమర్తికృష్ణమూర్తిరదిత పార్వతీసరిణియక్షగాన
ప్రబంధమునకుఁ గృతివతిగానంగీకరించెను. పిదపదాసకవీంద్రు
లేయొక్కరిని నచ్చునేయించి సభఁజేయించి, కృతీస్వీకృతిఁ
గావించి, యాకవికి బహుమతు లొసంగెను. ఆహా! ఎంతటివిశాల

హృదయము! మఱొకటివిస్తారసంస్కృతి! మహాకవియై మహాజనులపైఁజిద్యముల మధురాతిమధురముగఁజెప్పి. ప్రశంసలందిన మహానీయుఁడు. మదాసులోనున్నప్పుడు. *దేశోద్ధారకుఁడు, విశ్వదాతకాశీనాథుని నాగేశ్వరరావుగారినిఁ జూచి, వారిపై నాకు పుగాఁబడ్యములఁజెప్పి. యమృహాదాతకశాపివకుని గౌరవ సన్మానములనుబడనెను. ఆంధ్ర కేశరిటంగుటూరి ప్రకాశంపంతులుగా రిమ్మహాకవి జిరువమాన గానకవితా ప్రాశస్త్యమునకు నబ్బరవడిమిక్కిలిగౌరవించెను. ఆంధ్రరత్న దుగ్గిరాలగోపాల కృష్ణయ్యగారు, ప్రముఖన్యాయవాదియగు నర్ ఆల్లాడికృష్ణ

సీ॥ **గొప్పతనంబునకు గుర్తునాసికయను

శాస్త్రమున కి వుదాహరణము

నర్వప్రపంచ ప్రసంగా వహాత్మవి

భ్యాతిసి పేర్పంకరాభరణము

సంగీతసాహిత్యసారామృతాంజనం

బలదనీవృత్తియూర్తావనంబు

ఎల్లప్పుడు సైపాలేళ్ళరమునకునె

యదుగుట నీనహజావరణము

గీ॥ నాఁడు బమ్మెరపోతన - నీడు నేడు

వన్నియ నైచ్చితార్థేల - వారికెల్ల

ఔరనకలాండ్రజనవదోద్ధారకమణి

కాశీనాథనాగేశ్వరాఖ్యసుగుణమణి"

స్వామయ్య మున్నగు సుహాసీయులుదానమహాకవిండ్రుని యద్భుత సంగీతకవితామూర్ధ్వమునకు కృత్రిమప్రవృత్తులతో, నానందగౌరవములతో జోహారు లొసంగిరి. ఒకనాడు విజయనగర మహారాజ సభలో తన పద్యమునకు తప్పుజూపిన పండితునకు మఱునాఁడు దానమహాకవిండ్రుఁడు మహారాజునకు యదనపద్యప్రయోగమొనకుదాహరణముగా మనువర్తిత మందలి "నృమాంశము కూర్చె యేనెటు భరించునాఁడ" నను పద్యమును భారత మందలి "రాహు కంఠము దెగి నేలఁగూలె" నను పద్యమును మదాహరణమును లక్ష్యము గాఁజూచి తనపద్య మందలి నిర్దోషిత్వమును నిరూపించెను. మహారాజు యుదాహరణములను విని యమృహాకవిండ్రును తమసాహిత్యజ్ఞానసంపదకు మిక్కిలి సంస్తుతిచెను. ఆస్థాన పండితులు కూడ మహాకవిండ్రుని ధీమాముఖసాండిత్యధీవ్రతిభకు మెచ్చి నివాళు లిచ్చిరి. "యభారాజ తథావ్రజా" కదా!

ఒకనాఁడు విద్యద్వలభుఁడై న యానందగజపతిండ్రులు కవీంద్రునిఁ బిలిపించి గౌరవించి "మహాకవీంద్రా! సంస్కృతాండ్రములయందు రెండుసమస్యలను నిడుచున్నాము! వానినిఁ బూరించి మాకానందమును గలిగింపఁ గోరెద" మని పలికెను. ఆ రెండు సమస్యలను దానమహాకవి భావము నదలచిక*మాధుర్యవంతముగాఁ బూరించెను.

*సానులయొద్దనిచ్చకము నల్పుడు లొంగుచునుంట కర్మా
దానము సేయుకుంటకు వృథా దినముల్ సలిపుచుంటకున్

ఆనందగజపతి. యానమస్యాపూరణమునకు మిక్కిలి యోనందించి" మహాకవీంద్రా ! మీరవారణ కారణములు సంగీతసాహిత్యములు రెండు మీరెండు నేత్రములే. మీప్రతిభ యుప్రతిమానము నిజముగా మీరు పుంభావసరస్వతులే" యని శాపించిరి భగవదంకితమైన దానమహాకవీంద్రుని మనస్సు మహాబాణసన్నత సమస్ఫులకుప్పొంగలేదు. యోగులకుద్వంద్వము లందు సమానాదరణ ముండుట సహజము కదా.

ఒకసారి మహాకవీంద్రునితో మహారాజునిషాగోషి సలుపుచు, "కవిసార్వభౌమా! తేనియ సోనల మఱిపించి యమృతమును దిక్కరించి మీ కవితామోధుర్వము మామనస్ఫులఁ నాటి మీరి పోకున్నది చక్కని చిక్కని కవిత్వము సామ్రాజ్యాధిపత్యము కన్న స్వర్గసంవానము కన్న నధిక మైనదికదా ! నాకుఁ జిరకాలము నుండి శతకము వినఁగుతూహలము కలదు. పదమోధుర్వము- నర్థగౌరవము- భావస్ఫూర్తి- అలంకారసంపద-ధ్వనియు క-మయన కవితగాఁ జేసి వినిపింపఁ గోరెద"నని యాదేశించెను. పిమ్మట దానకవీంద్రుడు "సతతము సంతస

జ్ఞానియు జ్ఞాణయైన తననాధుని గన్గొను నపుభార్యకున్
జ్ఞానము లజ్జ ప్రేమయును మాటికిఁ బోరఁగ బ్రీతి

మీరెడున్.

మొసంగు సత్ప్రవత్తిన్ అనుమకుటతో *గళతకమును నాకు వుగాఁ దుదకు మహారాజును సంభోధించుచుఁ దదోదార్థగుణ ప్రతిభలఁ బ్రశంసించుచుఁ బద్యమును బెప్పి ముగించిరి. మహారాజా పద్యశతమునువిని మిక్కిలి సంతోషించెను. శ్రీవారు

క॥ శ్రీబ్రతుకున నుంకం బెఱుంగక

స్వతంత్రరాజ్యంబు శేయు ప్రభువువలెఁ బతి
వ్రతవలె సహజకవివలెన్
సతతము సంతస మొసంగు సత్ప్రవత్తిన్.

క॥ అతిజౌరవినుగుఁ బతికిన్

మతిహీనుఁడు ధనము లొనఁగు మఱితిరువత్తికిన్
మతిగొనఁగు జగత్పత్తికిన్
సతతము సంతస మొసంగు సత్ప్రవత్తిన్.

క॥ అతిలవికారము మీస మ

నృతవాదికి శక్తిహీనచిరుమత్తికిన్
జీతి సూన్యతనెద సొగసది
సతతము సంతస మొసంగు సత్ప్రవత్తిన్.

క॥ బ్రదుకునఁ జదువులు సందెలు

పతురకశానిపుణతయును సర్వప్రజ్ఞ
వితనూన్యత మాదనిచో
సతతము సంతస మొసంగుసత్ప్రవత్తిన్.

శ్రీనారాయణదాసమహాకవివలె మారుర్కవంత మైన గాన మొనర్చునాడు కాని అమృతపూరితమైన కవిత్వమును జెప్పనాడు కాని యీ విజయనగరము నందు లేరని పెక్కుసాులు వక్కాణింపు చుండెడివాడు. రాసురామ నమ్మహాకవిపై నమరాగగౌరవము లతిశయించెను. కతినయదినములకుఁ గవీంద్రునిపై

శ్లో॥ చతురకశావిద్యాసం గతిశ్చిన్దృతికిఁ బ్రకటకరుణామతికిన్
కృతియానందగజవతికి నతతము సంతస మొనంగు సత్యవ్రతికిన్
శ్లో॥ దాతృత్వం-ప్రియవత్తృత్వం-ధీరత్వముచిత్తిజ్ఞతా

తనై సత్రవిక్రమాఖ్యవత్సారః - సహజగుణాః

విద్యత్ప్రభోవిక్రమదేవవర్మన్ - రాజన్యమూర్ధ్వన్యవదాన్యమూన్య
జీయాశ్చికంపైష్వవధర్మమూర్తే-దిగన్తవిశ్రాన్తనితాన్తకీర్తిః

క॥ జయపుర మేలెడిఘోడా - వయపు తెలియు చక్కని
చదువరి మొనగాడ కయికెమ్మి లేనివాడా - నెయిలెఱగులఁ
గుఱివేలుపుప్రోచున్ నీ॥సత్యవాక్యప్రియుం-డత్యంతశాంతుఁడు-
బ్రాహ్మణ్యమూర్తి సర్వజననముఁడు సంశ్రితకల్పభూజము కనీ
శ్వరుఁడు. నిష్కమటమానసుడు భాగవతమా రమ్యసద్దంధురవనా
ధురీణుఁడు ప్రభాతపురపుఁడు జహాకుటుంబ భవ్యవర్తనుఁ దేక
వత్సప్రతుఁ డీహవరములఁ దరియించు భాగ్యకాలి ఆరువేల
వియోగి, ధర్మాసురాగి మహితమంత్రివగడమండనుఁడు
భూసురాగ్రణి, యేలూరు పురవాసి స్వరమరిగెనె రాజాభుజంగ
రావు.

బ్రేమగౌరవవిహ్నుముగాఁ బండితశేతనము నది హేనురూపాయల
నుండి మున్నది రూపాయలవఱకుఁ బెంచెను శ్రీనారాయణదాస
మహాకవి మహారాజు కడ నున్నప్పు డొక సేవకునివలెఁ గాక
ప్రథమాస్థాన మహాకవిగా, మహాగాయకుఁడుగా, వర్తించి
స్వేచ్ఛఁగా సంపదించె ననుట స్పష్టము. జయపురసంస్థానాధిపతి.
సాహిత్యసామ్రాట్ శ్రీవిక్రమదేవవర్మ మహాపండితుఁడేగాక,
మహాకవియై, కావ్యనాటకరచయితయై కళాప్రోవకుఁడై, మిక్కిలి
ప్రఖ్యాతి కాంచెను. ఆ మహారాజును దర్శించినయార్తులు రిక్త
హస్తలై వచ్చెడి వారుకాదు. నిరంతర మాయాస్థానము భోజ
మహారాజు నాస్థానమువలెఁ బ్రకాశింపుచుండెడిది. దానకవీంద్రుల
సంగీతసాహిత్యప్రావీణ్యతల విక్రమదేవవర్మ భూపతి యెఱింగి
సగౌరవముగాఁ జయపురమునకు నాహ్వానించి యుచితాసీనునిఁ
గావించెను. పిమ్మట దానకవీంద్రులులేని యాళువుగానమ్మహిపతి
వైన రెండు సంస్కృతశ్లోకములను, నొక యాంధ్రపద్యమును
జెప్పెను. ఆంత నా కవీంద్రుని ప్రతిభనుమెచ్చి, కథాగానాదులను
జేయించి గౌరవ సత్కారాదులను మిన్నగా నొనరించెను.
అమ్మహాకవిత్వగానాదుల కమ్మహితుఁ డెంతయో సంకసించెను.
ఏలూరు నివాసియగు రాజా మంత్రివగ్గడ భుజంగరాయజమీం
దారు, శతాధిక గ్రంథకర్త, పండితకవి సోపకుఁడునై యుండెను.
దానకవీంద్రుల ప్రతిభను గుర్తించి గానకవిత్వాదులను విని
సత్కరించెను. వారినిఁ గూర్చి కవీంద్రు లాళువుగాఁ జిద్దమును
జెప్పిరి.

క్రమముగా దాసమహాకవీంద్రులు, దేశసర్వభటునము గావింపుచుఁ గథాగానాదులఁ బ్రజలను మెప్పింపుచు మహానీయుల సందర్శింపుచు వారిపై నాశువుగాఁ బద్యములను జెప్పుచు, వారిగౌరవప్రేమాదులను నొందుచుండెను. *అట్టివారు అనర్ బుత్ శ్రీ బూడూ సోమయ్య. శ్రీ గరికిపాటి సుబ్బారాయశాస్త్రి, శ్రీ చంద్రశేఖరశాస్త్రి, కిళాంబి రామానుజాచార్యులు, వ్యాసుల జగన్నాధరావు. శ్రీ వల్లూరి సూర్యనారాయణరావు, శ్రీ గంటి లక్ష్మన్నవంతులు, దండెమరాజుభగవానుపంతులు, శ్రీ తత్తారంగ నాయకులు, శ్రీ ముప్పర సోమరాజు, శ్రీ అనసరాల జగన్నాధరావు. శ్రీ చుండూరి నారాయణరావు. శ్రీ ఇనగంటి బుచ్చితిమ్మయ్య, శ్రీ కరిడేచోల శ్రీనివాసరావు. శ్రీ పాలంకి సూర్యనారాయణ, సబ్ కలెక్టరుమెహర్, రాఘవేంద్రరాజు. బుజ్జెడరపు బ్రహ్మన్న, పెరయన తైయళెట్టి పొట్టా అప్పయళెట్టి, శ్రీ చిన్నారావు, జూపూడి వెంకన్న, జూపూడి సుబ్బన్న మున్నగువారు కలరు. ఈ ప్రముఖులెల్లరు దాసఃవీంద్రులు. యాశుకవిశామాధుర్యమును గ్రోలి, యాశుకవిశావక్రవర్తిగా మహాకవిగా, గుర్తించిరి.

విజయనగరము మహారాజుగా రొకవరిహాజేలికి దాసమహాకవీంద్రుని నెంటఁ దీసికొని పోయి యవట వేసంగికాల

*వీరిపై గల పద్యములు శ్రీ కె. ఈశ్వరరావుగారు ప్రచురించిన మేలుబంతియను గ్రంథమునఁ గలవు.

మును గడిపెను. అప్పట వారి సంగీతసాహిత్యములతో వినోదింపుచుండెను. *ఒకనాడు దాసకవీంద్రులచే మహారాజు కథా

నీ॥ “వేసవి మొందె నఁ బ్రియ మగుచుండు

నిల్వాలి చూపుల పొలయల్కి-మాడిగ్గ

హితమయ్యెడు నకాలహిమసాచమయ్యి

వివాహ మందలి యుపవాస మట్లు

వరుష ప్రకృతి యయ్యి బహుఫలదంబగు

ననవరతంబు పిత్రాజకరణి

అభ్యున్నతం బయ్యి నతిసులభంబగు

సాధులన్నగవత్సరిసాదమువలె

గీ॥ చెమటపట్టనితావు సౌఖ్యములప్రోవు

నలనటలగొట్టు దొరలకు నాటపట్టు

క్రూరజంతుల పేర్వీర్తు ఊణినత్తు

కనుక నీ నీలగిరియె స్వర్గంపు తునక

నీ॥ “మూఁడువంతులు మిన్ను ముట్టితిమంచు మ

బ్బులనెగదన్ను కవురపు చెట్టు

జూయన్ని రకములు మరియేటనే వని

వేదగ్గఁబూచిన విరతివంతపూలు

శ్రమకరంబయ్యు నూర్చగతియె స్వర్గము

గొను దను నెక్కుఁడు మనువుత్రోవ

గానమును జేయించెను. నాటిసభకుఁ దనమిత్రులగు నాస్థానాధిపతుల నెల్లర నాహ్వానించెను. కొంతనే వయిన పిదప దానమహాకవి విజనహజ్రదోరణిలో లోకము నానాటికిఁ జెడిపోవు చుండెనని పలుకుచు *నాంగమహాకవి వెక్స్పయరు పద్యమొకటి చదివి మూఁడుపరణములు సభవై పుఁజూపుచుఁ దుదిపరణము దనదిశకు జూపుచుఁ జక్కఁగా నభినయించెను. అక్కడ చేరిన సంస్థానాధిపతులెల్లరు మిక్కిలి నవ్వుచు నా కవీంద్రుని పలుతర నటనాశక్తికి నానందించిరి. అంతనొక సంస్థానపతి “మహాకవీంద్రా! యాంగమహాకవి పద్యమును హృద్యముగ జదివెతిరి. కాని మీరదానినిఁ దెలింగించి యాశువుగాఁ జెప్పి మహ్మానందింపఁ

పున్నమవన్నెల కన్ననింపయి తుద

మొదలు చూపని నడ్లపొద్దులెండ

గీ॥ మలయుచుంటొగనెల్లు కంబములు పనుల

తెరపి మరపించి రేబవ ట్టరియు వాన

నంకమెఱుగక పంటల పండునేల

వేసవి స్పీలగిరివాసమే సుఖము

“The world is grown so bad

That wrens make prey where eagles dare
not perch.”

Since every jack became a gentleman

There is many a gentle person made a jack

జేయుఁ”డని శలవించెను. అంతట నక్కవీంద్రుఁడు దడుముకొనకుండ నందలిభావము చెడకుండ జక్కఁగాఁ *బద్యమును నాశువుగాఁ జెప్పెను. దానిని విని యెల్లరానందించిరి. ఆహాకవీంద్రుని దీక్షక్తి వరనాతీతము. కదా!

కథాగానకవిత్వము లెల్లర మనస్సుల నానందింపఁ జేసినవి. కాని మీయభినయము వలనఁ దోటి సంస్థానాధిపతుల మనస్సు లేవిధముగా భావించునో కదా!” యని పలికెను. అందులకు నామహాకవి “మహారాజా! ఇందువేంచేసిన సంస్థానాధిపతు లెల్లరు మహారసజ్జులు లోకజ్జులు కావున నాయభినయస్వభావమును జక్కఁగాఁ దెలిసికొందురు. పద్యమందలి భావము సుభోధక మగుటకు నటు చదివెతినిఁ గాని వేరు కాదని పలికెను. అందులకు మహారాజానందించి దానకవీంద్రా! మీకీహావేలి యెట్లున్నదో పద్యరూపమునఁ జెప్పఁగోరెద” నని పలుక, వెంటనే యాకవివుంగవుఁడాశువుగా, హావేలి మీఁదఁ *బద్యములను జదివెను. అందులకు మహారాజు సంతసించి కవీంద్రుని మనముగా నత్యక్రించెను.

“*జగముచెదె, దేగవాలగ, సాహసింప

కున్నదో జీనుపయెఱ దిన్నునుండె నెల్ల

నీచుఁడున్ పునుఁదొలచె నెనువఁబడిరి

చిత్తువారుగ పల్వరు తగుమనుషులు !”

గంధర్వస

శ్రీనారాయణవాసమహాకవి బాదాశుగా *నేబది గంధర్వముల

1. అంబరీష చరిత్రము, 2. అద్భుతైలుంగు వలుకుబడి
3. ఉమరుత్తేయామరుబాయత్, 4. కచ్చపీత్రుతులు, 5. కాశీ
శతకము, 6. గజేంద్రమోక్షము, 7. గోవర్ధనోద్ధరణము,
8. గౌరవృషేంద్రి, 9. వాతుర్వర్ధసాధనము, 10. జగజ్జ్యోతి,
11. జానకీశపథము, 12. తర్కసంగ్రహము, 13. తల్లివిగ్నిః,
14. తారకము, 15. దశవిధరాగనవతి, 16. దంభపురప్రహస
నము, 17. ద్రువచరిత్రము, 18. నవరసతరంగణి, 19. నాయో
ఱుక, 20. నూరుగంటి, 21. పురుషార్థసాధనము, 22. ప్రహ్లాద
చరిత్రము, 23. బాటసారి, 24. బాలరామాయణకీర్తన,
25. భీష్మచరిత్ర, 26. ముక్తిమినుక్కు, 27. మార్కండేయ
చరిత్ర, 28. ముకుందశతకము, 29. మృత్యుంజయశివశతకము,
30. మృత్యుంజయస్తోత్రము, 31. మృత్యుంజయౌషధము,
32. మేలుబంతి, 33. మ్రొక్కుబడి, 34. యదార్థరామాయ
ణము, 35. రామనంద్రశతకము, 36. దుక్కిణీకళ్యాణము,
37. వెన్నువివేయిపేర్ల వినకరి, 38. వేల్పుమాట, 39. వేల్పు
వంద, 40. వ్యాకరణసంగ్రహము, 41. వ్యాసపీఠము, 42. సం
గీతతరంగిణి, 43. సత్యవ్రతిశతకము, 44. సారంగధరనాట
కము, 45. సావిత్రిచరిత్రము, 46. సీమసంక్కుచహా, 47.

రచించెను. వానిలోఁ బద్యకావ్యములు హరికథలు శతకములు
గద్యకావ్యములు నాటకములు గలవు. ఇమ్మహానీయుఁడు సకల
శాస్త్రసాండిత్యమును సకలకళాకౌశల్యము బహుభాషావేత్తవ్రత్స
మును, స్వప్రతిభాతిశయము సంపాదించుకొనిన ప్రజ్ఞాశాలి “నిరం
కుశాఃకవయః” యను సూక్తి ననుసరించిన మహాకవి కేవల
మానందజనకమయిన కళాస్వరూపము మాత్రమేకాదు. వారి
మేధానిభావము తర్కకర్కశమై శాస్త్రనిశితభారూపమై ప్రతి
వాది మత్తేభగండ ఖండన పటిష్ఠమైనదియనుట సత్యదూరము
గాదు. వారికవిత్వాసంపద యందు నౌచిత్యము ననుసరించి రస
భావమునకుఁ దగినరీతిలో శబ్దము లాణిమత్వములవలెఁ బ్రకా
సిలుచు ధ్వనిప్రకాసములై హృదయమున కానందమునుగుఱుత్ప
చుండు ననుట నిస్సందేహము. ఈ యాపారప్రజ్ఞ బహుముఖము
లుగా కళాసర్వస్వతియై విజృంభించినది. సహజ పాండిత్యసంప
న్నుఁడు, మహాభక్తుఁడు మహాకవి యగు పోతనామాత్యునితో
సరిపోల్చఁదగిన మహాకవి. భక్తాగ్రగణ్యులైన శ్యామరాజు
జయదేవులతో సరిఁదూషఁదగిన మహాభక్తాగ్రగణ్యుఁడు. ఆ కార
ణముల వలననే యిమ్మహాకవీంద్రుని కావ్యములు పండిత
పామరరంజకములై యాచంద్రతారార్కముల నుండు ననుట
నిస్సందేహము: రససిద్ధుఁడై విశిష్ట లక్షణ యుక్తములైన

మూర్ధనారాయణశతకము, 48. హరికథామృతము, 49. హరి
శ్చంద్రోపాఖ్యానము.

కావ్యము అను రచించిన వాడగుటచే నమ్మహాకవికి నీరాజన మొందజన మొనఁగినారు.

బాటసారి :

ఈ కావ్యమును రచించు నాటికిఁ గన్పించుని ప్రాయమిటు వడినాటుగనువత్సరములు. ఇట్టి ప్రాయమున నిట్టి విశిష్టకావ్య మును రచనఁ జేయుట, వారి పురాకృతసుకృతమని చెప్పఁ దగును. సంగీతాభినయములలోఁ బ్రాశస్త్యమును గణించి ముదిరిన త్వశాస్త్రవేత్త యగుటచేఁ దాత్త్వికశాస్త్రమును నందుఁ గూర్చి వేర్చినారు. ఈకృతి గూఢార్థప్రతిపాదితము. ప్రతిపద్యమునందు నావ్యార్థము కంటె వేత్తైన గూఢార్థము నూహించుకొనవలసి యున్నది. ఎఱ్ఱాహించినను నది యాధ్యాత్మిక మార్గమునకు విరుద్ధము గాకుండ నుండవలయును. ఇందు ౧౯౫ పద్యములున్నవి దీనియందు నాటు తెలుఁగు మాట లెక్కువగఁ గూర్చఁ బడినవి. తత్వము తద్భవపదము లుడుగుగాఁ గూర్చబడినవి. ఓకా నొక బాటసారి (జీవుడు) దారాపుత్రులతో నోడపై సాగరయాన మొనర్చుచుండెను. గాలితాకిడిచేత నాయోడ కొండను దాకి పగిలెను. ఆతఁడును వానిభ్రాతృపుత్రులను విడివడిరి. బాటసారి యెట్లా తీరమునఁ బడియెను. కాని దారాపుత్రుల జాడ తెలియ దయ్యెను. విరహియును బాటసారి యుదయము కాగానే యొక గిరినిఁ జూచి దానినుండి ప్రవహించు నొక నెలయేటినిఁ జూచుచు నొకతోట వెంత కరగి యనట నిదురఁజోయెను. తరువాత సతఁడు ఘే

ల్కొని వాస రాతిమీఁద వెన్నానించి పరుండి తననుందరిని భావించుకొనుచు నఁటఁ గలయొక తటాకమున స్నానమాడి నీరుద్రావి పూవుఁదోటనుండి వింతలఁ జూచుచుఁ బోవుచు గొంతదూరమున కరగి రాత్రివేళ నొకదివ్య సౌధమును గాంచి దానిలోనఁ జేరి దాని యందమునకునదృతపడుచుండెను. కాంతానమూహముతోఁ గూడిన యొక సాదు సాహి దిన్న మొలతో నున్న బాటసారి కొక దుస్వలుపనిచ్చి నీవెన్నఁదవని ప్రశ్నించెను. అంతనాతఁడా తేనికి నిజవృత్తాంతమును జెప్పి తదానతినిఁ గోటలోఁ గొంత కాలముండెను. ఆతఁడు విరాళితో నున్న బాటసారిని నోడరేవు దావునకుఁ గొనిపోయి యనట నున్న గంటకంబము నందలి వ్రాతను జూపెను. దానివలన వింకొకనాప తనవారిని రక్షించినట్లు తెలిసికొని బాటసారి సంతసించెను. తదుపరి కొన్నాళ్ళ కాలేఁడు దనయన్న కొమరు నతని కప్పగించుచు వారి నోడనెక్కించి వేరొకపట్టణమున కంపెను. తరువాత నాపట్టణము నందే యతఁడు దనకాంతను జిన్నకొమరునిగాంచెను, ఆతేని యన్న కొడుకునకుఁ గూడ సతఁడు ప్రేమించిన నుందరిలభించెను. తరువాత బాటసారి తనదారాపుత్రులను నూత్నదంపతులను దోడ్కొని వెనుకటిపట్టణమునకు. వచ్చి తేనికి వారివన్నగించి యానన్దసాలని పోషణమున దారాపుత్రులతోఁ గూడి నుభయముగా నుండెను.

ఇట్టి కథావస్తువను రసవత్తరముగా మహాకవి దాసుగారు అత్యంత సమర్థవంతముగ నిర్వహించిరి. ఇందుఁ గొన్నిచోట్ల సనితర సాద్యమైన పనితన మున్నది. ఇందు వేదాంతార్థమును

సమన్వయించు కొనవలయును. శైలిసుగమమై గుణము మోడు ర్యవంతమై యున్నది.

ఈ కావ్యము శాంతరసప్రధానమైనది. అంగభూతములై కరుణశృంగారపీరాదులన్నియు దీనమన్నవి. కావిప్రశాంతమగుటచే నిందు వేసికిని బొంగుండదు. హృదులోనుండి యెదటి నడటనే పొటమరించి యణగారు మండును. *పద్యరచలలో నందె వేసినచేయి

*సావపురై వమెంత పొరబాటొనరించెను నన్నిగిరై స
య్యోపికవాణి వికసితోత్పలలోపన నిన్నుఁబాసి యె
టొన్నదు జాముక్రింద మన మంటిమి ముద్దుటలాడుకొంచు నా
హా ! పరివృరపంద్రపదనా మనకింక ఋణంబు చెల్లెనా. 1

గీ॥ కట్టకొన్నచెలిమి కట్టులఁ దప్పితి
గట్టకొన్నవాఁడ నెట్టులైతి
కట్టరానిమనసు కట్టిబ్రతికితిని
నట్టకొన్నవాఁడ గనుకఁజెల్లె.
నారాయణదాసుఁ డతిజ్ఞఁడుగా,
గను ద్వస్యర్థము స్ఫురింపం
గా రచియించెను బాటసారి యను
కబ్బంబుదిదె స్వభావోక్తిన్.
గోరందగు నై నన్ విద్యార్థుల
కుంభాత్యమ్మయి భాసిలన్,

యగుటచే, సహజోక్తులతో బాటసారి కావ్య మత్యంతరమణి
యముగ, మృదుమధురశణితిని రచించెను. అందుచేతనే మహా
మహోపాధ్యాయ శ్రీకాకొండ వేంకటరత్నము పంతులు
గారు, శ్రీ బ్రహ్మశ్రీ పంతుల రామశాస్త్రిగారు, బాటసారి
కావ్యమును బ్రశంసించి, దీనిని గావ్యదృష్టి గంభీరముగ

“అపారాధులతోడ నొక్కకథ యూహఁజేసి కల్పించుటన్
మీచాతుర్యము మెచ్చనయ్యె మఱియున్ మీబాటసారిన్ రస
ప్రాచుర్యంబు స్ఫురించె మీకవిత ధారాశంబు నారాయణా
ర్థా! చిత్తంబున జాతిరీతులకు హర్షంబొందితిన్ మీకృతిన్”. 2

సీ॥ “ఓంటిపాటునఁ జొక్కి యురువయి కింపెక్కి
విన్నుతూర్పునఁ దూఱె వేఁగుఁజుక్క
తెక్కలు జాడింది ముక్కున గోడించి

కొక్కొక్కో యనికోడికూనె
నీటిశావులఁ దాటి,తోటలఁ గడఁచేటి

యొడలు చల్లననేయుచుండె గారి
యైదుజాముల సద్దుగాఁ దోచు నింకఁ బొద్దుఁ
బొడమెడు నవి పాటఁదొడఁగె గంట

గీ॥ పట్టవెడఁబాసిపిట్టలు బయటఁబాఱె
దలలుఱిక్కిలించి మొక్కలు చెలువుమీఱె
బలిమితోడుత నిదుర బరువు జాఱె
దుబ్బున నేనెనెద్రేయి తెల్లవాఱె

నొనర్చి వర్ణనాత్మకముగఁ జేసి యాధ్యాత్మికముగఁ జీవునకు పొది సంబంధమునఁ గలుగు వింతలను ద్వనింపఁ జేసిన యా మేధావి భావనాశక్తి నిరుపమానము. ఈకావ్య మొక్కటియే యాతని కవిసార్వభౌమత కుదాహరణముగాఁ జూపును. భాషలో భావములో నన్నిచేతములలో సాదృశ్యములతోఁ గనిపించునట్టి ప్రత్యేకత యడుగడుగునకు ద్యోతక మగుచుండు ననుట నిస్సౌదేహము. అంత్యప్రాసములతోఁ గలపద్యము లిందు సుందరముగా నుండును. పద్యము లందు సహజస్థితికి, మఱికొంత మెఱుఁగుఁ దెచ్చుచున్నది ఇందు సంస్కృత రచనాపాటనమే కాక యవ్వు

‘అనుచతఁడంతఁగాంచెఁ జటులానిల చంపల దూర్చిమూలికా
ఘనవికటద్వని ప్రబలకన్ది సమత్పవనానరమ్యమా
తనదవిలింబ మొక్కయదిఁ దక్కిన చక్కులఁ బిక్కటిలై యు
క్కుననడుమిన్నదన్న నొకకొండను గాంచి వెండియున్

గీ॥ “మొదట పావు లెఱింగి ముద్దుచూపు
పిదప కురులుండు దావున బెదరుచూపు
దగిలియెడఁ బాయఁజొలని దిగులుచూపు
కనుల దూఱాచి చూపు నాకన్నెచూపు

క॥ విడువాలకనులు తీయని

సుడువులు ముంగురులు చెదరు నుదురు . . . . .

....

....

....

....

గడఁదగుసినడక కనులగట్టియెడినుమీ !

7

తెలుఁగుభూడఁగాడఁగానఁబడును. సంస్కృతాంధ్రములను మేళ
వించి తన యుభయభాషాసాండిత్య మీకావ్యము నందు నెల్ల
డించెను. ఇట్టిరసపూరితకావ్య మూంధ్రభాషలోఁ బ్రముఖస్థానము
నొందియున్నదనుట యతిశయోక్తి కాదు. ఇమ్మహాశయుఁడు
లయ బహుయేకాఁడు. నన్నయ భట్టారకునివలె సంస్కృతాంధ్ర
ములందుఁ కవితయు గవిబ్రహ్మవలె 7 తెలుగునుడి
కారమునఁ గైతయుఁ జెప్పఁగలగొన్న కవీంద్రుఁడు. సోమనాధుని
వలె ననితరసాధ్యరచనా పరిశోధితుఁడైన శ్రీనారాయణ దాస
మహాకవి శ్రీనాథకవిసార్వభౌమ తిమ్మనార్యుఁడు తుల్యుఁడై,
ప్రకాశించిన కవిసామ్రాట్టు. అందుచేతనే శతాధికగ్రంథకర్తలు,
అశుకవితాపక్షపర్తులు. నగు తిరువతి వేంకటకవులు నారాయణ
దాస మహాకవీంద్రునిఁ గూర్చి “నారాయణదాసు సంగీత
విద్వాంసుఁడేకాదు. అందముననుఁ జిందించు సత్కృతులందించు

గాయక మాతృదన్నటుగాదితఁడంద మొలర్చునత్కృతుల్
నేయఁగలాడు వాక్పటిమచే, సుతికెక్కినవాఁడు, భాషలే
వోయయిదారునేర్చిన మహోదయుఁ డక్కటపోయేనేమి నా
రాయణదాసు ముక్తుఁడతఁడిట్టిఁడు, భూస్థలిఁ బుటఁబోఁడికన్
“హోయనిపించునాట, యహహోయనిపించును బాట తేనెసో
నాయనిపించుమాట, వహవాయనిపించును దేబత్తత వ
హోయనిపించునో హరికథామృత సాగర, యాదిభట్టనా
రాయణదాస, నీకడ” నమస్తేమ సస్వయమయ్యో నద్దిరా

నందగాఁడు, అంతేకాదు, విందుగాఁ బసందుగాఁ బలుకనేర్చిన వాఁడు. ఆమాత్రమేకాదు. బహుభాషల నేర్చిన వండితుఁడని ప్రశంసించిరి, సంస్కృతాంధ్రభాషానిధియగు శ్రీమాన్ కాశీకృష్ణ మూవార్యులుగారు” శ్రీ నారాయణదాసుగారి యాట హాయి యని పించును. వారిపాట అహహాయనిపింపఁగలదు. వారిమూట, తేనె నోనాయని యంచును వారి కవిత్వ, వహాయనిపింపఁగల” డని మ్రుతించిరి.

2. ఉమరు ఖయ్యాము - ఈ కావ్యము పారశీక భాషలో మిక్కిలి ప్రశస్తీ గాంచినది. దీని ప్రాశస్త్యమును గాంచి పాశ్చాత్యులనేకులు తమతమ భాషలలోని కనువడించుకొనిరి. విజయనగరము* మహారాణి శ్రీ లలితా కుమారిదేవి గారు దాన

*నీ॥ రాజనకుంబుట్టి రాజుచెటంబట్టి

రాజులఁ గన్నట్టి రాణివీవు

మెలని మూటలఁ జిల్లనిమావుల

నెల్ల ప్రజంజెంచు తల్లివీవు

బడమి కప్పొంగక యిడుమకున్నంగక

తాలిమి గొనుముదరాలి వీవు

అన్ని జగంబుల కాదరుసగునజు

వేలుపమ్మకు బత్తురాలి వీవు

గీ॥ ఉరులనొప్పించ సుంతయు నొప్పివీవు

ఎప్పటికినైన మఱియాడి తప్పవీవు

కపింద్రునితో నొకపరి నిష్ఠాగోష్ఠిగఱుపుచు “మహాకపింద్రా! ఉమరుఖయ్యామును మీరు దెనిఁగించుట కేల పూనుకొన” రని యడిగెను. అందులకుఁ గపింద్రుఁడు “మహారాణివారి సంకల్పము నకు వికల్పములేదుకదా! మోదావహమైన మీయాదేశమున ఉమ్మరుఖయ్యాము దెనింగింతు”నని పలికి వీడ్కొనెను. పిదప

మంచి నెనెనరివి నీసొమ్మ లెంచిజూడ

శారిశేవీవు లలితాకుమారిదేవి”.

*శ్రీ మైసూరు మహారాజువాడు. మఱల దానకపింద్రుని నాహ్వనించిరి. అంత నమృహాకపింద్రుఁడు, సోదరునితోఁగూడ, బెంగుళూరు చేరెను. మఱునాఁడు కని పుంగవుఁడు, సౌధసొపాన ముందు నిలుచున్న మహారాజువారిని దర్శించి ప్రణమిల్లి యొక గులాబీ పున్నమును వారికి నమర్పించెను. అంత మహారాజు మందస్మితమున “కపింద్రా! యీ ప్రమానమును, నెచ్చటఁగోచితి” రని ప్రశ్నించెను. అందులకుఁ గపింద్రుఁడు “మహారాజా! యీ సుమమును, దేవరవారి సుందరోద్యానమునఁ గోపితి” నని విన్నవించెను. అంతనామహిజాని “నంగీత సాహిత్యములలో, మీకు మీరేసాటి. మీకుఁ బోటియేమేటి భూడలేఁడు. ఉండఁడు. ఉండఁ బోఁడు. ఇట్టిమీరు భూయోస్థానమునఁ గనిగాయక పదవిలో నుండి, మోసంస్థానమునకు దిగంత విశ్రాంత కీర్తిని, నెలకొల్పఁ గోరెద” నని శలవిచ్చెను.

ఆ మూటలను, నాటపాట మూటల వేటియయిన శ్రీ నారా

నాకవీంధ్రుడు మొత్తము నై ననువాదము నాలుగు పద్యములయినాన కవీంధ్రుడు" ఏలిసవారు నాపైఁజూపిన యనురాగమున కత్యంత కృతజ్ఞుడను. కాని, నేను మానవులను నేనించు మతమునకు, విరుద్ధమును గలవాడను. అందులకు శ్రీవారు మిన్నఁగా, మన్నింతురని యాశింతు"నని విన్నవించెను. ఆ పలుకులకు నామహిజాని, తనమనస్సున నానందించి, పైకిఁ గాంచె మయిష్టభావమును, వెల్లదెంచి" శిజమే - మీరు స్వతంత్ర జీవన మందాన క్తిఁగల వారని పలికెను.

తరువాత మహారాజు మహాకవీంధ్రుని, హరికథాగాన కవిత్వాదుల జరిపించి, యానందించి, తన దర్బారులో దానకవీంధ్రునకు, మైసూరు ప్రభుత్వ చిహ్నముతోనున్న బంగారు ముద్రగులు. రెండు జతల శాలసలు, ఒకపీఠయు, నొక తంబురాయును, నేయిన్నూటపదార్థుగల నంచయు, రెండవక్లాసు రైలుటికెటును, బహుకరించి, గజారోహణాది సత్కారములను జేసి పిచ్చొక్కలైను.

పిదప నా కవీంధ్రుడా మహీంధ్రునివై, పద్యశ్లోకములను నాకువుగాఁజిదివి. సోదరునితోఁగూడి, బళ్లారిచేరి. ప్రముఖ నాటకకర్త శ్రీ ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులుగారిచే, గౌరవ సన్మానములను జడిసి, విజయనగరముచేరెను. విజయనగర మహారాజు దాన కవీంధ్రులఁ దన సన్మానమున కాహ్వానించెను, అంత నా మహారాజు సభలో దాన కవీంధ్రుడు, నిజ గానాదులచే నారాజేంద్రుని మెప్పించి, నాతనిపై నొక శ్లోకమును. నొకపద్యమును, నాకువుగాఁదెలిపెను.

లలో మూలము చెడకండ నొనరించెను. అసీరమైన జన్మమున విస్తారభోగములకు నిస్తులానురాగము నుంబక సంపదలకు స్వస్తి జెప్పి భగవంతుని బ్రస్తుతింపుటయే పరమార్థమని యీ గ్రంథము బోధింపు చున్న దని కవీంధ్రుఁ డంతరార్థమును విశదఁజెసెను. ఆమహాకవి యనుపదించిన ఉమ్మరుఁబయ్యామును బూర్తిగా విని అన్నడు కాలేజిప్రొఫెసరు గారొకరు మహాకవి యుత్తిప్రాయమునకు వ్యతిరేకింపుచు "అయ్యా ! మీభావము నరిగాదు. బహిరక్షమే కాని యాముష్మిక మన్నది లేదనియు జీవించెడి పఱకు, మనస్సునకు నచ్చినట్లు నిహలోకసౌఖ్యము లనుభవించుటే మానవపరమార్థ మని ఉమారు బోధించినాడు. ఈవిషయమునఁ బాశ్చాత్యులనుకూలమున నున్నా"రని పలికెను. అప్రలుకులకుఁ గవీంధ్రుడు "అయ్యా ! పాశ్చాత్యులు - వారి వారి సంప్రదాయములను బట్టి వారివారి భాషననుసరించి యటుల భావించుటలో నాశ్చర్యము లేదు. కాని హిందూదేశమున జన్మించి హిందువుల సంప్రదాయ మెఱిగి సంస్కృతభాష నభ్యసించిన వారెన్నఁడు దలంపరు సామాన్యముగా మానవులు నిజప్రతిభా సంపదలతో నూత్నవస్తుజాలమును గ్రహించుట పరిపాటి. ఈకవితన గ్రంథమందు వాడిన 'మస్తు' అను పాఠశీకపదమునకు 'మత్తెక్కుట' అనియు, మనస్సున దైవము నందు మగ్నమొనరించి తన్మయత్వము చెందుట అనియు రెండర్థములున్నవి. ఈద్విశీయార్థమును విస్మరింపఁజేయుపదమునే యేల నాకవి వాడెనో! మీరు కాని వారు కాని చెప్పఁగలరా? ఇహలోక సుఖాలనే యనుభవించుట యిందున్న

పరమార్థ మని వారు గాని మీరు గాని యూహించినచో నిజముగా నీ గ్రంథ మిందాక యుండదని నిశ్చయముగఁ జెప్పఁగల" నని పలికెను. అమ్మాటలకు ప్రొవెనరుగారు సంతృప్తి జెందిరి. ఈ గ్రంథమునకు భారతరత్న శ్రీ డా॥ యన్. రాధాకృష్ణగారు తొలిపలుకు వ్రాసిరి. అందులో దాసుగారి యనేకభాషాకో విదత్వమునకు నిర్దళభారగా వెలువడిన పద్యరచన మొదలగు వివిధప్రజలకు సంతన మొందితిని. మొత్తము పైన నెల్లవిధముల సత్కృత్య జనకమైన యాయనువాద మొనరించిన శ్రీదాసు గారిని శాపింప వలసియున్నది" అని వ్రాసిరి.

తారక : ఇదొక సంస్కృత ప్రబంధము. ఇందు రెండు వలముల తొలలై యెనిమిది శ్లోకములున్నవి, వింధ్యప్రదేశమునఁ నందున్న సదీతటంబున, సంత్రీతమనునొక గ్రామముకలదు. అందు సుదమతీ మహేశ్వరులను బ్రాహ్మణ దంపతులు గలరు. ఆ పవిత్ర దంపతులకు గల్గిన బాలుడు దినదిన ప్రవర్ధమానుఁడై, గురుకారుణ్య కటాక్షమువలన నప్రతిమాన విద్యావంతుఁడై నాఁడు. అతనికి విద్యారంగంలో దిగ్విజయ యాత్ర సాగింపనెంచి, పయన మైపోయి, విబుధనగరమువేరి, నిజ విద్యా ప్రతిభావిశేషముల రాజ సభలోఁ బ్రకటించి, మెప్పుఁబడనెను. పిదప నారాజేంద్రుని కుమారునితో గాఢమైత్రినిఁ జేసెను. ఒక నాఁడిఱువురు గలసే, నావమీద చంద్రద్వీపమందలి చంద్రమతీ సగరునకుఁ జేరిరి. అ పటజాదినతి వీరిఱువుర గారపించెను. అంతలోపల రాజాను గుఱులు దుర్మార్గులగుటచే వారిని నిర్బంధించిరి. అంతటపారు

వీరితోఁబోరి విజయమును సాధించిరి. అంతట రాజానందించి, తారక మిత్రుఁడైన రాజపుత్రునకుఁ దన పుత్రికనిచ్చి వివాహ మొనరించెను. పిదపఁ దారకుఁడు గృహస్థాశ్రమమును, స్వీకరించి పుత్ర పౌత్రాభి వృద్ధినిఁ బొంది సుఖించెను. ఇది సంగ్రహముగాఁ గథ, ఇంతటి చిన్నకథను చక్కని సఖందముగా రచించిన ప్రజ్ఞాశాలిదే ఇంకొక గ్రంథముకూడ విశిష్టమైనది. అది అనల్ప ప్రతిభాప్రకటితమగునది 'తల్లి విన్ని' అను లలితానహాసమునకు, నచ్చ తెలుఁగు పద్యానువాదము. *ఇందొక్కక్క నామమునన.

*హృదయసా :-

"గుండియలో నుండు గుబ్బలిపటి నింగినేలకుఁ దానే తల్లివేరు

అడియని యల్లము నలరించువేల్పు"

రవిప్రభా

"ఎఱిని వేల్పు - జగ్గలరింపుజేజె

తమ్మి దొడవలెఁ బ్రాలత నలర్చుతల్లి"

గీ॥ ముద్దు పల్కులఁ గూర్చు ముత్యాలసరమ

పిరిగల దాననచ్చితె మింటినుండి

కఱకు గైదువు సాము. గండ్రలన్ మమ్ము

గెలువక పొమ్ములంకించి బోదురమ

శ్లో॥ ఖేదో యథాకాండ తరంగయోర్న

స్యాత్తైస్యలోకస్యిత ధైవదేవ

కొక్కొక్క వద్యమును శ్రీ దాస కవీంద్రులు రచించినారు. దాస కవీంద్రులింకొక యసాధారణమైన కృషిఁ జేసినారు. ఋక్స్యం ద్రహమను మొక్కబడియును పేరుతో, ఋగ్వేదమునుండి, మూఁడు వందల ఋక్కులను నేర్చికూర్చి, వానినిబిలయబద్ధముగా, నొనరించి, యదాత్తానుదాత్తా స్వరములు తప్పకుండ, నంగీతమున స్వరపరచి, వానికిఁ దెలుఁగునదెములనువ్రాసి, శ్రీ శంకరాచార్య స్వామికి నంకితమొనరించిన సాహసకాలి.

నూరుగంటి యనునది చిన్న పిల్లలు చదువు కొనుటకై “Exasop's Fables” నుండి నూరుకథలనునేర్చి, వానినిఁ దేటతెలుఁగునవ్రాసి యాయాకథలలోని నీతిరెండు పాదములలోను, నుదాహరణమును దక్కినరెండు పాదములలోను నిమిద్ది వ్రాయఁబడిన గ్రంథము. మహావిశేషపూరితమౌ తనస్వీయ చరిత్రను మున్నది సంవత్సరముల వఱకు రచించిన యద్వితీయ ప్రతిభాకాలి. అమూల్యములు, అద్భుత రసావహములైన కృతులనెన్నో రచించి మృతజీవులై, యాండ్ర హృదయాంతర్వాళములందు సునిరసానమును నాక్రమించిరి.

ఇంతటి మహత్తర గ్రంథ రచనాశక్తి గలిగిన మహాకవి యగుటచే మైసూరు మహారాజ మహాగౌరవ మహాభిమానములకుఁ బాత్రుఁడయ్యెను. శ్రీ నారాయణ దాస మహాకవీంద్రులు

సర్వ ప్రపంచంత్యయి కల్పితోవా
సౌఖ్యాభావేదస్మరిత ప్రమేణా

సర్వవిధముల సంస్కృత భాషా మహాదధినిఁ దఱచి. లోతును గనుఁగొన్న మందరము, అందవచ్చు తెలుఁగునందు హెచ్చిన మెప్పుడలఁ గలిసినవాఁడగుటచేఁ దెలుఁగు వారికిఁదేట తెల్లముగ నర్థమగునట్లు రచింతునని ప్రతిజ్ఞఁ జేసి, సవలీకృతమనోరథుఁడై న మహానీయ మూర్తి. *సంస్కృత శ్లోకములను, నాండ్ర

నీ॥ శర్తాన్తిక్కి వాజగతయతికృత్రిమ

శాస్త్రార్థచింత నై శృంకృతాన
పండితమ్మనైయు పంచితేషు పతుర

పంస్కృతి గణికయా నత్వస్విహ

భాగవతామ్ను విశ్వావహతాఖిల

సంశయాస్తావక చరణకమల

భజనామ్మతాస్వాద పరవశ నిర్భర

మాశ్లేషణిన సుఖ్యనిహంత

తే॥ గీ॥ భవతి నశ్రద్ధయా వినాభక్తి మాంస్తు

భక్తిమంత్రాంతరేణ నముక్తి రస్తి

భవతి నశ్రద్ధయా వినాభక్తి మాంస్తు

హేజగన్నాథ సంశ్రిత హృద్విభోధ

మాస్యశ్రీ కర్తా ఈశ్వరరావుగారు దాస కవీంద్రుని

గ్రంథముల ప్రాశస్త్యమునుగూర్చి “సాహిత్య సీరాజన” మను గ్రంథమును ప్రకటించుచున్నారు. వీరి కృషి ప్రశంసార్హము.

జాతి పద్యములగు సేవము, ఆట వెలఁది తేట గీతలలో నాయుట యెంతయో ప్రశంసనీయమైనది.

సహజముగా భావ ప్రధాన కావ్యములకు నమూనా గౌరవముగలదు. రసాత్మకములగు నవియగ్రసానమును వహించును. భక్తిని ప్రభావములై మాధుర్యవంతములై నచో మతంతయు త్తమస్థాయినిఁ జేరఁగలవు. వీని నన్నిటిని ననుసరించినవారు శ్రీ నారాయణదాస కవిగారు. రసోద్దానదనస్యవాప్తి మత్కృతి సత్కృతి కల్పనానల్పమిని, మహాకీర్తిని, నార్జించిన మహాకవి.

దాసకవీంద్రులు సునిశిత శీలనాశక్తితో దేశమును గూర్చిన హృదయవేదనము. * తమయాశయాములను లోకమునకు బోధించిన

సీ॥ నిరుపేదలకుఁ గుక్కమురికి సంఠానంబు

కొటీట నాలికి గొడ్డటికము

చేతనై న కురూపిఁజేరనీయదు చెల్వ

నందగానికీలోని యంగుసున్న

మృష్టాన్న మారోగ్య హీనులకుండును

దినఁగలవారికిఁ దిండిలేదు -

దాతను ముంగాళ్ళుఁ దన్నియేఁగును గల్గి

కడులోలివానినిఁ గౌఁగలించు

గీ॥ ఉన్నవారున్నదని యేడ్వనుర్విలోన

తేదనునుఁ గుందెనద పిరిలేనివారు

మేటి బోధకుఁడు. ఇట్టియమూల్యాశయరత్నములను, మనోహర గ్రంథమంజూషలయందు భద్రపఱచి, ప్రజలకు నొప్పగించిరి. మహాకవీంద్రులు, వివిధ భాషలయందుఁ బాండిత్యముగలవారలే యైనను, తమ గ్రంథములను సంస్కృతాంధ్రాంగములయందే తమవారలకొఱకు సంతరించిరి. శ్రీ దాస కవీంద్రులు, తమ పని త్రాళియములను, దమ సిద్ధాంత ప్రబోధములను, దమ పాండిత్య ప్రకరణములను విశేషించి భారతమునకందించి రనుట నిస్సంశయము.

ప్రసవ కీర్తిని సంపాదించిన కాళిదాస వేక్తిపియరుల కవిత్వలావణ్యములను, వాని తారతమ్యములను దెలుపుటకై యా మహాకవుల కావ్యములను సీమహాకవి యాద్యంతము పఠియించి వానియందలి కవిత్వానేపములనునేర్చి నవరసములలో విభాగించి వేరువేరుగా నొక్కొక్కరసముగల పద్యముల నొకదిశఁ గనఁబఱచి వానికిఁ దెలుఁగు అనువాదము రెండవదిక్కునను తిలియించి యా యాపద్యముల సందర్భములను సముచితముగాఁ

చూడ నీలోకమంతయు శోకహృదయము

సత్యమందయయుఁ గల్గిన జనముదక్క

గీ॥ తెలుఁగువారల కుందేట తెల్లముగను

తెలుఁగులో నెల్లదెలఁ దెలుసనెంతు

అన్ని విధముల ననుగాఁచు నాంద్రదేశ

మునకు నాయుచ్చియున్న యెప్పనముడిదు॥

దెలిపి యాయుధయకవుల భేదమును దెలిపిన గ్రంథమే | నవరస తరంగిణి. ఆంధ్రదేశమున పీక్ష్పియన కాళిదాసుల కవితాతార తామ్యమును విశదపఱచిన మహాకవీంద్రుని శ్రీషి నిరుపమానము కదా!.

దాసమహాకవి తనయభీష్టసిద్ధాంతములను, త్రోడపాండి త్యబలమును దమలౌకానుభవమును వెల్లడి యగునట్లు శ్రీకృష్ణుని వర్ణిత్రమును వర్ణింపుచు హరికథామృతమను నొకగ్రంథమును రచించిరి, అవృతైనుఁగున నొక విమంతువును నెంతో శ్రమపడి రచించిరి, శ్రీ దాస మహాకవీంద్రుని గ్రంథ సముద్రమును ముడించుటకు, నట్టి శక్తివహులై యుత్పించుట సహజముకదా! దాస మహాకవీంద్రుల శతకసాహిత్య మత్యంత మాధుర్యవంతము నిరుపమానము నిరంతరసంస్తూయమాన మైనది. ఆ చంద్రతారార్క మా మహానీయు కవితామృత ప్రవాహ మాంధ్రభూమినిఁ బవిత్ర మొనర్చుననుట నిస్సందేహము.

ఈ ప్రపంచ మంతయు దుఃఖభాజన మనియు జీవితము బుద్బుదప్రాయ మనియు నిహలోకసుఖముల నాశించి నట్లే పర లోకసుఖముల నభింపించుటకూడఁ బరమార్థ మనియుఁ బుట్టి జావుల విషయమును నెఱుంగుటకు మానవశక్తి బాఱదనియు సంసారసాగరమును దరించుటకు భగవద్భక్తి తప్ప వేరు మార్గము లేదనియు నసిరములైన సంపదల నాశించుటకన్న సుస్థిర మైన యాధ్యాత్మికశక్తి సంపాదించుకొనుట విధుశ్చ

ధర్మ మని యాశతకము లందు దాసకవీంద్రులు తమవిశ్వాసము లను జక్కఁగాఁ బ్రకటించిరి. *ప్రత్యక్షదైవమగు శ్రీసూర్య నారాయణ భగవానుని శతక మంతయు ననమానభక్తి భావ

అందిందప్పియ! నీవుదూర మగు నవృద్ధయ్యయ్యే! దుర్దాంతదు స్తరఘోరాండతమిప్రమగ్ను మయి భూతప్రాత మావత్సరం పరలంబొందును, నీదుతత్వ మెడలింపన్ సర్వమున్ భూస్యమో నరయన్ని వె చరాచరంబులు మహితా! సూర్యనారాయణా.

కమలాశిన్ వికసింపఁజేయు నెడ శృంగారంబు హాస్యంబు, దు ర్దమ మందేహతమిప్రసూరణమున నౌద్రాద్భుతోద్ధీరసం క్రమభీభత్సభయానకంబులు లసత్కారుణ్యముందావకీ నమహాభక్తులయందు నప్తగిరిపొంతస్సాంతి భావంబునీ వమరంజేయుదు, నిత్యవిర్గుణుడవై, హాసూర్యనారాయణా.

ధనమోరాదు, దురాశఁబోదు, పరతత్వజ్ఞానమాలేదు. యో వనమా నిత్యముకాదు, వార్ధకమునన్ వాఙ్మాడీయాఁజేదు, జీ వనమా యెన్నఁగఁబాదు, దుఃఖములకుం బల్కాఱుటలోగావున ప్పినునేఁగొల్తునిఁకేలవాదు, దయగన్నీ! సూర్యనారాయణా,

తొలి రంగడియు లేని నీకిరణనందోహంబు వాళ్ళీకరం బుల నానావిధివరయు క్త మగు నప్పీల్కిన్ నిరాకారని ర్మల నిరైపితనిత్యకేవలపరబ్రహ్మంబు నీవయున్. ని మ్మల మాయంబులుభూవులం జెలఁగె దట్టిసూర్యనారాయణా.

ములచే దవిత మైనది. ఇది మహాహర మైన యూహల తోను నొచిత్తయు క్త మైన లోకోక్తులతోను మహాజ్ఞ మైన వచోనిపుణ త్వముతోను దానమహాకవీంద్రుడు రచించెను.

ధరణిం జీకటిశేళ దవ్వు జెంగుందర్పించుకందోయికిన్
మరియేవనువు లై న దోడనటు నిన్ భ్యానించు నవ్వాని క
దిగ యీలోకవికారము ల్బది రవంతేనిన్ గనన్ రావుగా
నరయంగాఁ దన జీవితంబున మహాత్మా! సూర్యనారాయణా.

అమరన్ బంగరునుండి దానిదగు వాయున్ వేరుసేయంగ శ
క్యముగా నటుల నిజగం బెడబరా దయ్యారై నిన్నుండిన
క్రమునం గోణము రీతి నారయఁగ నీత్రైలోక్య మేపారి నా
శ మునీయండి నె చెందుచుండువర మేళా సూర్యనారాయణా.

గౌరీతి త్తనరోజభృంగ త్రిగజహృశ్యాణ దాపాంగ, నం
సారభ్యాంతవతంగ మూర్తవివల స్వర్గరావగాభంగ, కే
యూరప్రా వృభుజంగ, మర్దికబలోగ్రోదండమాతంగ, తా
రాదాట్రుజ్వలతో త్తమాంగ, లలితార్దస్వాంగ మృత్యుంజయా.

రవిచంద్రావలనేత్ర, దుర్బటమహారక్షఃపురీక్షైత్ర, నం
స్వసీయోరుచరిత్ర, భక్తజనహృద్రాజీవనన్నిత్ర దు
ర్భవషడ్వర్గలతావిత్ర, గిరిజారామావనీవైత్ర! భ
స్మవిలిప్తాంచితగాత్ర, భూరివియదంభఃపాత్ర. మృత్యుంజయా.

మధురమైనది అంత్యప్రాసమలతోఁ గూడునది సమాసా
డంబర సంయు క్త మైనది మఱొక శతకము మృత్యుంజయము
ఇదిభక్తి ప్రధానమై మోక్షోనక్తినిఁ గూర్చు శతకరాజము. ఈ
కోషకుఁ జెందినవే వేల్పునంద మున్నగు శతకరత్నములు. ఇంక
సంస్కృతవాఙ్మయమునందు ద్రువతారలగా నెన్నఁదగిన రామ
చంద్ర శతకము కాశీశతకము మున్నగునవి దాన మహాకవీం
ద్రుని లేఖిని నుండి వెలువడిన యాణిముత్యములు. * ఈ కాశీ

కరుణాలోకనజాల, రాత్రివర మేఘస్తోమవాతూల, సిం
ధురవర్షాందితచేల, మూర్ధవిలసద్ద్యోవాహినీకూల, న
ర్గిరిజాని త్తవిలోల, భక్తజనహృద్వీధినటచ్చీల, భా
స్వరదక్షిణయశోవిశాల, శశిరాజత్పాల, మృత్యుంజయా!

శ్లో * గంభీరం. నిర్మలంస్మిగ్ధం

మమూరం, భాతిజాహ్నువి

అపి కరుణయోర్మధ్యే

శిశిరేయోగి దృషిషత్

శ్లో॥ విశ్వేశ్వరాభిషేకాయ

సతి టాగీరధిజలే

కాశ్యాం కోమాంబంభతీతి
నారికేళోనజాయతే -

శ్లో॥

సోధస్యోఽరుంధతీవ
మధ్యే సోదామినీయదా

అధస్తాత్నాంబాలికేవ

కాశ్యాంభాతికులాంగనా!

శతక కవితలోఁ బ్రత్యక్షీకరణశక్తి యధికముగా మోదాకరముగా నున్నది చదివిన వారి యెదుట గాఢనగరము నానానన్నివేళము లలో దత్తణము దృగ్గోచరము కాఁగలదు, ఇవట శిశికాలమునఁ దాపము వ్వేదము తేకుండుటచే, యోగదృష్టియెట్లు గంభీరము నిర్మలము స్పిగ్గమునై, యుండునో, యీటలే వరుణా - అనీ మధ్యఁగల గంగానది భావించుచున్నదట - కాశీలోఁ గొబ్బరి కాయపుటదట - విశ్వనాథుని యభిషేకమునకుఁ బావనగంగా జలము లభించు సప్పుడు దన జల మెవరికి గావలయునని తలంచి కొఁబోలు టెంకాయ ఇక్కడ నదృశ్యమై పోయినదట: కాశీసాధముల మీఁద నివసించు కులాంగన అరుంధతీ నక్షత్రము వలె లీలగాఁ గనిపించుచున్నదట మధ్యాంతస్తున విద్యుల్లత వలెఁ గనఁబడు చున్న దట అంత్యాస్తులో జిత్రమువలెఁ గనఁ బుడుచున్న దట: ఇట్టి హృదయంగమోపమోనములతో నాకవి సార్వభౌముఁడు రచించెను. అందుచే నీశతక కవిత్యము కమ నీయమునకుఁ గాణాచియై యున్నది. ఇందువమానము లన్నియుఁ గవికులగురువైన కాశీదాస మహాకవిని మఱిపింపఁగలవు. ఈ శతకమును శ్రీకవీంద్రులు క్రీ. శ 1914 లో పఠీనమేతముగా వారణాసి నందర్శించిన సందర్భమున రచించిరి

*“శ్రీరామ చంద్రశతకమ్” అను పేరు గల యాశత

శ్లో॥ నభో నైల్యసద్రూప్యవస్తుక్తికాయాం

త్వయీదం జగత్సర్వమధ్యస్థమేవ

కమును, సంస్కృతభాషయందు భుజంగప్రయాతి యను వృత్తములలో విరచించెను ఆకాశము నందు నీలిమయు ముత్తైవుఁ జిన్నయందు వెండియు వలె నీయం దీజగ మంతయు నిమిడియు న్నది. నీవు దీని తోడిసంబంధము లేని సచ్చిదానంద మూర్తివై యున్నావు, సముద్రము నందుఁ దరంగమున్నది. తరంగము నందు సముద్రము లేదు. ఆ నిధముగా నీయం దీవిశ్వమున్నది. కానీ యీవిశ్వము నందు లేవు. నీవే ప్రమాణము ప్రమేయము అగు స్వరూపము కలవాడ వై యున్నావు, ఈ విశ్వమంతయు నీ గుణములచే నిండియున్నది. సత్త్వప్రభావంఁడ వగు నీవు లోకమును రక్షింపుచున్నావు. అను నీథక్తిభావముతో వైరాగ్య ప్రభోధకముగా నుపనిషత్తత్త్వ ప్రకాశము నగు నీ శతకము

అసంగోపవాస్సచ్చిదానందమూర్తి

స్మయపాలనీయావయం రామచంద్ర

శ్లో॥ “తరక్తోఽస్తివారో. నవార్దిస్తరజై

తథావిశ్వమస్తిత్వయి. త్వంసివిశ్వే

త్వమేవ ప్రమాణప్రమేయస్వరూపః

కథంవిద్యహేత్వాం ప్రభోరామచంద్రః”.

శ్లో॥ త్వమాత్మాః గుణః సర్వదా ఏక ఏవ

త్వయీదం నభోనైల్యసద్రూప్యవస్తున్

యతో నావకాశోఽతి భిన్నాణయుక్తే

స్తభో నైవజాతం జగద్రామచంద్రః

విజ్ఞానులకు భక్తులకు నిత్యపారాయణమునకుఁ దగియున్నది.

‘వేల్పునంద’ అను మఠాక శతకము. ఇది సింహాచల స్వామివైఁ జెప్పఁబడినది. ఇది భక్తికి, లోకజ్ఞతకుఁ గాణాచి. భగవదీతకు ననువాదముగా ‘వేల్పుమాట’ యనుపేరుతో గ్రంథమును రచించెను. దాన కవీంద్రుని అన్నగారు మృత్యు ముఖద్వారమునఁ బడినప్పుడు వారు *మృత్యుంజయ శివస్తోత్రమును జేసిరి.

జగజ్జ్యోతి సువిస్మృతమైన హైందవ సంస్కృతిని, గూర్చి రచించిన గ్రంథము. ఇందు నాలుగు ప్రకాశములలోను ముప్పది శీర్షికలున్నవి. పురుష దైవవిచారము జాగ్రదాద్యవస్థల నిరూ

*క॥ భోగములఁ గోర నొల్లము

భోగీశ్వరభూష బ్రతుకు పొడిగించినచో

నీగానము సంతుష్టిగ

బాగుగఁ బ్రకటింప నానవదితిమిశివా

క॥ జోడుగ నీడఁగఁ దోడుగ

వేడుకతో బ్రతుల మేళవిండుచు నిన్నుం

బాడి కసిఁదీర్చు కొందుము

వేదెద మాజంటఁ జెంబు వెక్కండుశివా

క॥ ఆశ్రీతులము నీశీర్తన

తేశ్రమ ప్రాణంబు లనక యెల్ల దెసలురా

గాశ్రితములుగాఁ గవగా

మిశ్రలయలఁ జాడఁ జీరము మెలిఁగిండుశివా.

నణము ప్రకృతి ఆత్మ-చార్వాకమతము - యజ్ఞము-సఖహింస మతసమీకరణము - వర్ణ వ్యవస్థ నాదబ్రహ్మము - అక్షర మహాత్మ్యము - నాదబిందుకళ - వాగర్థవైఖరి - చరణసేవ - మున్నగు శీర్షికలున్నవి, ఇందు విశేషజ్ఞానముతో సాంప్రదాయక సాంఘిక దురాచారాల విశిష్టముగా అందింపఁ బడినవి. ఇందుఁ గల వ్యాసములలో యజ్ఞయోగాది కర్మలకోసము గాని జీవహింస పనికిరాదని సహేతుకముగా విరూపింపఁబడినది. ఇందు వరాశ్రమ ధర్మములలో నాయావర్తముల వాటి హెచ్చు తగ్గుల దృష్టి పనికిరాదని తీవ్రముగా నిందు హెచ్చరింపఁ బడినది. ఇందు మాటిమాటికి శాస్త్రప్రమాణంబు లెన్నెన్నో నిరూపింపఁ బడినవి. తగినయుక్తులతో కొందఱు మీమాంసకుల వాదములను నిందు అందింపఁ బడినవి. ప్రాచీనకాలము నందు గానింపఁ బడు సముచిత హోమకర్మాదు లీనఁదావరింపఁ బనిలేదని కవీంద్రుఁ డిందు సుద్దాటించినారు. ఇందుఁ బరులను సుఖపెట్టి తాను సుఖింప టమే మానవుని కర్తవ్యముగా నిరూపించుట ప్రశంసార్హమైనది. ఇట్టి యనునూర్వాగ్రంథమును రచించిన కవీంద్రుని ప్రతిభ కాంధ్రులు కృతజ్ఞతాంజలు లొనఁగ వలసియున్నది.

ద్వితీయ భాగము నందు నలువదినాలుగు శీర్షికలున్నవి. శబ్దసిద్ధి పంచమశబ్ద మర్వాద ఆరిషడ్వర్గవైఖరి బుద్ధి స్వరూపము ఆత్మ మున్నగువానిఁ గూర్చి యిందుఁ జర్చింపఁ బడినవి. ఇందు నిండుమించుగా భారతీయ ధర్మమునకు సంబంధించిన పరమార్థములన్ని కూలంకషముగాఁ బరిశీలించి తమ సిద్ధాంతము అన్ని

నిష్కర్షగా బ్రకటించినారు. కరుడఁగట్టిన వర్తాక్రమాచారములు ప్రాతఁబడిపోయిన కలమతముల హేచ్ఛదగ్గులు ప్రాచీనములైన యజ్ఞసభాసాంసాది కర్మలు నేఁడనవసరము అని దానకన్పిండ్లు లిందుఁబేర్కొనినారు. ఈ జగజ్జ్యోతి శ్రీవారి వేదశాస్త్రపాండిత్యమునకొకదర్పణమువంటిదని పేర్కొనఁదగును, ఇందుఁగిన్న మౌనభాషను గాకుండ మృదువైన భాషను సువయోగించుటచే గొట్టమతింపటకు సౌకర్యము అనందదాయకము అనన్తికరముగానున్నదనుట నిస్సందేహము.

దాన కన్పిండ్లుని, మఱొక గద్యగ్రంథము, వివిధ వ్యాస సంకలితమైనది, వ్యాసశీతము. ఇందులొందు భాగములు కలవు. పూర్వభాగము నందు మొత్తము పదునారు వ్యాసములు కలవు, వీనిలో గానము యదార్థ రామాయణము హరికథ వెక్కిరియరు కౌళిదాసు అనునాలుఁగు వ్యాసములు తప్ప. మిగిలిన వందైండు వ్యాసములు నాటుతెలుఁగులైన గల యభిమానమును తెలుపుచున్నవి. ఇందుఁగల వ్యాసము అన్నియు విమర్శనాత్మకములైనవి, ఉత్తరభాగము నందలి వ్యాసము అన్నియు సృజనాత్మకములైనవి. ఇవి కన్పిండ్లుని స్వకపోల కల్పితములు ఇందిఱువదియేడు వ్యాసములున్నవి. గౌరవప్రసెండ్లీతప్ప మిగిలిన వ్యాసము అన్నియు మిత్రమభాష యందు లిఖింపఁబడినవి. ఇందు వాక్యరచన దీర్ఘమై యున్నను సలింపఁనప్పుడు వీనుల విందుగానే యుండును. ఇందు విషయము అన్నియు హృదయమునకు హత్తుకొనునట్లు దెలుపఁబడినవి. జగత్తులో నిత్యజీవితమున

జరుగుచుండెడి విషయము అన్నిటిని సాకల్యముగా గ్రహించి కన్పిండ్లుఁ డిందు మనోహరతైలినందుఁ బొందు పఱచి యున్నారనుట నిస్సందేహము

దాన మహాకన్పిండ్లుల సాహిత్య గ్రంథములు కాక యాయుర్వేదమునకు సంబంధించిన, పరమాద్భుతమైనవరికోదనగ్రంథము 'మన్కి మిన్కి'. అధర్వణసంహిత కృష్ణయజుర్వేద తైత్తిరీయా రణ్యకము, ఋగ్వేదము, మున్నగువాని పరిశోధించి శ్రమఁజేసివ్రాయఁ బడినదీగ్రంథము.

పిష్ఠ సహస్రనామ సంకీర్తనకు నచ్చతెలుఁగునఁ బద్యానువాదముగా "వెన్నుని వేయిపేర్ల వినకరి" యను నామమున రచించిరి. ఇందు నాంగ్రకవులు వయోగింపని యర్థ సమవృత్తములను వయోగింపిరి. ఈ రచన, మద్భుత మత్యంతానందకరముగ నుండెను.

సారంగధర నాటకముగూడ మహాకన్పిండ్లు, అద్భుత కథాసంచికానముతో, హాస్యకరుణాసమ్మిళితముగా రచించిరి.

అనువాదసాహిత్యము

పహాజముగా ననువాదరచన లందుఁ గవిప్రతిభావిశేషము లెక్కువగా గోచరింప నవకాశములేదు. అత్యంత సమర్థులవఁడుగనుక వినిజప్రతిభలందు బ్రయత్నించినను దద్విశేషంబులును దన్మాటకర్తకే చెందుననుట నిశ్చయము. అందుచేత స్వతంత్రరచనలందు నాకవి తన ప్రతిభావిశేషంబులఁ బ్రకటింపఁజేయ నవకాశముండును.

Love is a smoke made with the fume sighs
Being purged a fire sparkling in lovers eyes
Being¹veted. a sea nourished with lovers' tears

What is it else : a madness most discreet
Aohoking gill, and preserving sweet

(Romeo and Julier)

గీ॥ నలవనఁగ వెచ్చ మొద్దులఁగలిగిన పొగ

కాముకుల కన్నులందునఁగ్రాచనగి

నాయికా నాయకాశ్రుల బ్రబలుకడలి

వెఱియున్, జంపఁబెఱవఁగ విషమమృతము

O, she doth teach the torches toburn bright
It seems she hangs upon the cheek of night
Like a rick jewel in an Ethiops' ear
Beauty too rich for use, for earth too dear

So, shows a snowy dove trooping with a crow
As yonder lady our her fellows shows.

(Romeo and Juliet Act I)

శ్లో॥ అత్యంతం బ్రజ్వలితుమ బలాశిక్షితైః ఘోషైః ప్రదిహిన్
రాత్రౌ కాశీ శ్రవణ విపల ద్రచ్చ భూషేనభాతి
సౌందర్యం వాను భవిత మత్రిశేషముర్వాస్య ఆమూల్యం
వాయుసౌమే చరతివరటానత్సఖిమందలేసా

గీ॥ చిరుకల కొలికి దివిటీల - వెలుగు నేర్పుఁ

గలిగి నజ్రంబు పగిదిఁ జీ - కటిని మెఱుకు
నంద మందనతృప్తికంబు - నవనికరుడు
కాకులందంప, యదిచోడి - గరితలందు

అకవి భావనా పటిమయు, యెల్లనావాత్మర్పము, తెల్లద
ద్యోతకమగు స్వంతత్రకావ్యములే, ప్రళంసార్థము లైనవి.
దాన మహాకవిపీండ్రుని యనువాదపద్ధతి, శ్లాఘనీయమైనది. మూల
ములోని భావములను జెడనీయ కుండ స్వతంత్రరచనమూ యని
పించు నట్లొన రించెననుట నిస్సంశేహము. అంగ మహాకవులలో
నగ్రగణ్యులైన, పెక్కుపియరు, రోమియో, జూలెట్ మున్నగు
నారిరచనలను కవికుల గురువు మహాకవి యగు కాళిదాసు రచన
లను, చక్కఁగ నాంధ్రీకరించి వాని యందున్న సౌగంధ్యము
దేటుతెల్లముగా విశదీకరించినాఁడు. ఒక మహాకవి రచనలను
నాంధ్రీకరించునప్పుడు సామాన్యముగా నంతటి వ్యక్తియైనఁగాని

వాని నరము గావించుకొని తెనింగింపునకు జాగరూకత వహించి యుండగలఁడు.

శ్లో॥ ఉదమదు వనితానాం నేత్ర నిర్వేశనియం
మన నిజకరు పుష్పంబాగ బంధప్రవాళమ్
అకృత విధి నర్వాంగీణమాకల్ప జాతిమ్
విలసిత పదమాద్యం యోవనం సప్రపేదే॥

(రఘువంశము)

గీ॥ అంతః జెలువల కన్నవ లానుకల్లు

చిగురు నిల్లుఁజన్ మాకు పూతగులు తలిరు
తొడ వొడలికెల్లఁ దనకుఁదాఁదోఁచు గడన
వఱాయలు తొలిపెంకి జన్వన మొందెనతడు

శ్లో॥ శరీరమౌసాంస్యదసతి తయితాలింగనసుభే
భవేత్రాసం చటః షణమపి నసాదృశ్యత ఇతి
తయా సారంగాజ్యేత్వమపి, నకదాచి ద్విరహీతం
ప్రసక్తే నిర్వాణే హృదయ పరిభాసం ప్రజసికిం

మాలవికాగ్ని మిత్రము

గీ॥ చెలియ కౌగిలి దొరకక చిక్కుమేను

నెలఁతఁ గానక కనులు నీరునించు
కాని సుంతయుఁ బాయవు గదకలికిని
దెందమా నీవువలవంతఁ బొందనేల!

ఊహితీత మైనది ప్రపంచభృతి జెందిన దగు మేఘ
సందేశము నందలి యుత్తర భాగమునఁ గల 'తస్మిన్మామా' అను
శ్లోకమునకు నాద్ర సీసమందలిఁ గనిద్రుఁడు జూపిన ప్రతిభ
నిరుపమానము. రఘువంశకుమారసంభవ మేఘసందేశ అభిజాన
శాకుంతల మౌళవికాగ్నిమిత్రాది మహాకావ్యములందు, సహజ
సిద్ధముగా నుపమాలంకారములను మనోహరముగా బ్రయోగిం
చిన శ్రీకాళిదాసుమహాకవి వలె శ్రీ నారాయణదాస కవీంద్రుఁడు
విందుగాఁ బసందుగాఁ స్వభావ సిద్ధముగా నుపమాలంకారములను
సనేక విధములుగాఁ బ్రయోగించి మహాప్రతిభనుజూపెను

హృదయోద్యోగము, మానవ జీవితోల్లాసకర మైనది,
శృంగారరసము. భక్తిలో, శృంగారమును, శృంగారము నందున
భక్తిని సంపృటికరించి, తరించిన మహాకవి పోతనమాత్యునివలె
దాసమహాకవి శృంగారరసమును జక్కఁగాఁ కనులకుఁ ప్రత్యక్ష
కరణశక్తి ప్రసావిత మగునట్లు పరిఁచు శక్తియు సామర్థ్యము
పొందిత్యము లొకదాని కన్న నొకటి మిన్నఁగా నున్నవి.

శ్లో తస్మిన్మామా శిఖరిదశనావక్స్వ బింబాదరోష్ఠి

మధ్యేతామౌ చకిత హరిణీ ప్రేక్షణానిమ్ననాధిః

శ్రోణీ భారాదలనగమనా స్తోత్రప్రక్షాప్త నాభ్యాం

యాత్రాస్త్రే యువతి విషయే స్పృహద్యేవధాదుః

(మేఘసందేశము)

సుస్థిరక్తి ర్ని సంసాదింపఁగల మహత్తర కావ్యములను గవి తను రచించి శ్రుతార్థజీవయినాఁ దనుట విన్నందేహము భాషా సౌందర్యము నన్నయ కవితవలె బ్రకాశిలును భావ సౌందర్యము తిక్కన కవిభావృత్తియువలె రాజిలును వివిధ రూప ములలో హృదయమునకు బాతుకొనునట్లు గవితను వ్రాయఁ గల నేర్పు నాపదముల కూర్పు భావములఁ జేర్చు దాన కవీంద్రులకే తగియున్నది. ఏవధ్య మైన మఱల నొకసారిఁ జదువుటకు నానక్తి గలిగించినచో నదేకవిత్యము. అట్టి యానక్తిఁ గలిగించి రంజింపఁ జేసి యసురక్తినిఁ న్యక్తి కరింపఁజేయు

నీ॥ పలవని మైదీగఁ బరగెడి నెలనాగ

నడు జవ్వనంబునందనరు చామ

నూది పల్నూలున సొంపగు ముద్దియ

నిండారఁబండిన్ దొండవండు

నగెడు వాతెఱుఁ గల నసఁజోడి నన్నని

కౌనుకుల్కెడి మచ్చెకంటి బెదరు

లేడిపూపుల వన్నెలాడి లోతైన పొ

క్కిలిఁగలు చిలుకులకొలికి పిఱుఁదు

గీ॥ బరువుమై నడుచు మెల్లన వంగునుంత

చన్నుఁగన, శ్రేఁగుతోడనే యన్నమిన్న

యలరునుందెడిఁ జెలువల నలువఁదలఁచి

నలువ యొనరించు తొటమచ్చు నాఁగననట

శక్తి దాన మహాకవీంద్రుని కవితయందు బంగారమునఁ గాంతి నహజ మైగ రీతిగానున్నది. పదాదంబరముతోఁ బరిధవిలు కవి త్వమునకు భావప్రభాసమై సర్వలక్షణశోభిత మైన కవిత్యము నకుఁ దారతమ్యమును విన్నురించేయునట్టి కవితాసంపద గలిగిన మహాకవి యగుటచే నేతద్గ్రంథము లత్యంత ప్రకాశమానము లధిక ప్రజామరంజకము లతిప్రచార ప్రభావ సంజనకములై యున్నవనుట నిర్విదాంశము. అందులకుఁ గారణము దానకవీం ద్రునిఁ గవితాకన్య న్యయముగా పరించినదేకాని పీఠగా దానిని పరింపలేదు. బాల్యమందే యాశుకవితను నేర్చిన వాఁడగుటచే నది పరిపక్వ దశ 'ఇంతింతైవటుఁ డింతై మఱియుఁ దానింతై యన్నట్లు' పొంది యాంద్రహృదయాంత ర్భాషము లందు నుస్థిర స్థాయిని నిలిచియున్నది.

శ్లో॥ నిత్యంతే బంధుబద్ధ్య తిషతో భ్రాత్రిసౌహృదే

అర్కమూర్గం ప్రవన్నస్య నామమన్యేతకః పుమాన్.

వాల్మీకి రామాయణము.

ద్వి. అనయంబు భుటాలయందునఁ దగిలి

తోఁబుట్టువులన్ గూర్చితోఁ జూడఁ గలిగి

తగువారి తోవ దిన్నఁగ నడుచు నిన్ను

మగవాఁడవండు వెంటడిఁ జోవకుండు

శ్లో॥ ఉరన నిపతి తానాం స్రస్తధమ్నిలకానాం

ముకుళిత వయనానాం కించిదుస్సీలితానాం

ఉపరి సురత భేద స్విన్న గండసలానా
మధుర మధునధూనాం భాగ్యవంతః పిబంతి

“భర్తృహరి”

అక్కునవ్రాలి వ్రాలి బుజ నుండునగ్రొమ్మడి నీడిలిండులన్
ద్రొక్కనగంబు మోడ్చువడు తొంగలితెప్పలవిప్పి చెమ్మటల్
తొక్కలంగ్రమ్మచుండ మగనేతలఁ జొక్కెడి తీగెటోండ్లలో
దక్కిన మోవిపానకము ద్రావెడు వారెటువంటిదన్ములో.

దాన మహాకవీంద్రులు దమనిజకవితామృతమును బ్రవ
హింపఁజేసి, సంఘమునకు ద్రాచిన పౌరాణిక గాధంకుఁ బ్రాణ
మిచ్చురి. పై నవానికి నుత్తేజమును గలిగించిరి. ఇందులకు దాన
కవీండులు భక్తాగ్రగణ్యులగుటయే ప్రధానకారణము. తాము
జీవితములో వివిధానుభవములను బొంది వానినిఁ ప్రజానీకము
నకు జాతిన సాటిలేని మేటి కవి.

“నీడినరై కళో సగము నీడిన కొవ్వనరాలు పూలతో
బేడి సమీలకన్గవను వింతగు నిద్దురమబ్బు చొక్కతో
నీడిననీవి నొక్కకయి వెల్లంగఁబట్టి మహానుభావనక
గూడుము ప్రాణమల్ విలిపి గొబ్బునఁ బ్రోవుము చేదెఱుంగవగా
గూడద టండునాడు వలుకున్ వినవాయదిదీనెఱుంగవా
వేడితమిన్నయింబడిన వెట్టిగఁ గూడినఁ బావమున్నదే!
కూడుమ టండునన్ను మున్నకొంగున లాగునో యూరమైన నీ
జూడలు గంటిఁగాదె! యింకఁ జాలదె! స్వర్గము వేతెయున్నదే!”

సరస శృంగార సాహిత్య చక్రవర్తు అనందగు దాన
కవీంద్రుఁడు దమ యష్టావదానమున నొకవృద్ధక పండితుఁడు
“నవనధూవరులను గూర్చి యాశువుగాఁ జెప్పుమన నందులకు
గప్పేంద్రుఁడు వారి ప్రథమ హాసభావములను వార లొనరించు
పనులను ప్రకటించు ప్రేమవిధానములను వివరించి నీసవద్యమున
జక్కఁగాఁ దెలిపినారు. ఆపద్య మందలి మాధుర్యము అందున
యోగించిన మృదువద సముదాయము మనోజ్ఞము అమృత
పూరితము నై యున్నది. ప్రేయసినిఁ గూర్చి, మఱొక పండితుఁ
డడిగిన సమస్యకు దానకవీంద్రుఁడు ప్రేమికునకుఁ గల భావము
లను దేటతెల్ల మగునట్లు విశదీకరించెను. రససిద్ధులైన
దానకవీంద్రుల వాగ్ద్యాపారము కావ్యమార్గానుంపగికము లనుట
సత్కేతరము కాదు. అందుచేతనే వారి వివిధభారతి కూడ సర్వ
లక్షణ సంశోభితమై యలరారుచున్నది. శృంగారమునందు-భక్తి

సన్నపు మోటికల్ గలుగు చక్కని చన్నులఁ బై బఁజారఁగా
చెన్నగు వీణమోపి త్రుతిఁజేయుచు మెట్టులమర్చి తీగెలన్
క్రాన్నైలవంకలొప్పు కొనగోళ్ళను మీటుచు నీడుచెంత నా
చిన్నన వాద్యగానముల నేతఁ దలంచెద భీమశంకరా,

చిగుర కెమ్మోది తేనెలఁ జిందుదాన
గునిసి యాడెడి చక్కనికొవ్వదాన
గండుపీలను బోలు వార్లనులదాన
మనసు నిన్నెడబాయదేమొ నెఱజొలు,

భక్తి రసమునందు - శృంగారము - పూవులోని మకరందము వలె
స్వభావసిద్ధముగా నొదిగియుండును ననుట నిస్సందేహము.

దానకపీఠ్రుని వివిధభారతి మిక్కిలి ప్రశంసనీయమైనది.
వివిధసందర్భములలోను, వివిధ విషయములను గూర్చి హృద
యంగమముగా వివరించిరి. కవిసార్వభౌమ శ్రీనాథకవితెనాలి

సీ. పరులకుఁ గనరాని వెరవున నొందొరు

సొలపునఁ గ్రీఁగంటఁ జూచుకొంట

వంగిలేచుచుఁ బరస్పరము లాఘవమున

దోసిళ్ళఁ దలఁజూలు పోసికొంట

లంకెవడిన చెంగుల న్నవ్వునదిద్రోక్కు-

దడఁబాటున మిథము దగులుకొంట

మనసులఁ గల్పిన కనుల కన్యోన్యముల్

జల్మక ప్రపులుక్కఁ జలుకొంట

జలువసంతపు తిందెలోఁ బరగునుంగ

రంబు వెదకుచుఁ గెంగేల రాచుకొంట

మొలకనవ్వులు నవ్వుచు ముద్దుగొంట

నవనధూవరచేష్ట లందములనంట.

పలపుల మీరిమిరి మనువాతెఱ తేనియలాని యాసుగు
బ్బలనెదఁ గ్రుమ్మిఁ గ్రుమ్మి వలఁఖంగుల ముద్దుల పెట్టిపెట్టి నే
వలచిన వన్నెకొడ యింక పద్మర జాగని పైకిలారు చిన్
దలఁచిన గుండెరుట్లు మనితలద మంథుఁగఁజే తలోదరి

రామకృష్ణకవి మున్నగువారు శృంగారరసమును, సద్యోహృద్య
ముగను, రసజ్ఞునై వేద్యముగను, దమ తమ పద్యగద్యము లందుఁ
గూర్చిరి. అట్లే దానకపీఠ్రుడు దమ రచనలందు సౌందర్యాను
రాగ శృంగారరసములుధ్వనించునట్లు, పద్యరచనమును గావించి
నాడు. అలంకారములను గూర్చుటయందు నాకపీఠ్రుఁడు జూపిన
శ్రద్ధ యనన్య సామాన్యము. కవితారచనలోనునను కథికప్రా
చుర్యమును జూపినాఁడు. “ఉపమా అదిభట్టనన్య” అను కీర్తికిఁ
గవీంద్రులు దోహదమైరి.

దానమహాకవి రచనాశైలి మృదుమధురమైనది. వాడు
విరుపమానమాధుర్యమును స్వచ్ఛమైన తెలుఁగు నందే కాక
సంస్కృత మందును గూర్చుఁగల నేర్పుఁగలవాడు. ఎంత విస్తృత
మైనవిషయమును గూడఁ జక్కని చిక్కని తెలుఁగు నందుఁ
గూడ లిఖించఁగల సాటితీనిమేటి నేర్పరి.

“ధనమోరాదు దురాశసోదు పరతత్వజ్ఞాన మాలేదు కృ
మృనియం దామది నిల్వఁబోదు సుమవాణున్ నోర్వఁగారాదు చి
న్నెనయన్ లోకములోన వాడు విరహాంబిటుండఁగా నీడు పా
వనవంశంబు స్వతంత్ర మీదు చెలియా వాంఛల్దుదిన ముట్టనే
కోరిక దీరదాయె నినుగొల్పునఁ జూడఁగ దూరమాయె నీ
వారికి భారమాయె సుమవాణుని వైరము మోరమాయె నీ
నేరపు నేరమాయె మఱినిందలు నాదులు నూరులాయె నా
నేరున లోపమాయె, గద తీతమ్మగాక్షి యిక్కేమి నేయూడున్ !

ప్రశంసాపూర్వకమైన వ్యక్తిత్వము, దానకవీరుని కవిత్వమందు వ్యక్తమగుచుండును. ఒక్కొక్క విషయమును సమగ్రముగాఁ జరిశీలించినచో వారి నిశితప్రజ్ఞ వివిధగ్రంథ పరిశీలనము లేటతెలఁపగును.

(వేసవి)

“కాలువ కంపులన్ బడుగు గాడువు రెల్లెడఁ దేళ్ళుకుట్టి గ
గోలుగ నేడ్చునేడుపులు కుక్కల వేటలు రేగువికూచులు పొక్కు
పుండునున్

ప్రేరేడి సోదెబోచులును రేగువికూచులు పొక్కుపుండునున్
గారెడి నిండుగల్గి నరకంబయి వేసవి వచ్చెన్చిచ్చటన్

“దంభపురప్రహసనము”

గీ॥ బెలఁగి, తలిదండ్రుల యభీష్టములను దీర్చు
పుత్రులకు, నిశ్చయంబుగఁ బొందరాని
పదవు లుండునె! ధరణిలోపల సమస్త
జనులకుం బిత్తుభక్తిసాధనంబు (భీష్మపరిశ్ర)

గీ॥ తమకు లాభ మేదియుఁదలపోయె కెంతయఁ
బరులకొరకుఁ బాటు పడుచునున్న
పిన్నవారి కై నఁ బేదలకై నను
మంచివెడ్డఁ దెలుప మనసె సాక్షి

హరికథాసాహిత్యము

ఆట - పాట - మాట - మిక్కిలి చక్కని శ్రుతిఁ గొన్న
సాహిత్యరూపము యక్షగానము, అట్టి యక్షగానములను (శ్రీ
అనాదానకవీరులు మనోజ్ఞముగా రచించిరి. వానికి హరికథ
లను నామ మొసంగి నూత్నతేజోత్తేజములను సుత్కంఠోన్నత
సానములను మానవహృదయాంతర్భాషములందు సుస్థిరసాన
మును నొసంగిన మహనీయులు, అంబరీష చరిత్రము - జానకీశ
పథము - మార్కండేయ చరిత్రము - హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము
భీష్మపరిశ్రము - ప్రహ్లాదచరిత్రము - గజేంద్ర మోక్షము -
సావిత్రి చరిత్రము - యథార్థ రామాయణము - మున్నగు హరి
కథలను రచించిన మహానుభావుఁడు. ఆ హరికథలు - వారి
బహుముఖపాండిత్యమును - వెల్లడిఁ జేయుచున్నవి. తద్రచనా
పాటవము సాటిలేనిదయ్యెను - నల్లెరు మీదబండినడకవలెఁ
దత్తతీత - హరికథలందు నథంగతరంగములవలెఁబరవల్లు
దొక్కుచుండుననుట చిస్పందేహము, అందుచే నవి తెలుఁగునాట
బహుళ ప్రచారమును గలిగియున్నవి.

సీ॥ పసుల జన్మమునఁ పంపఁగ నేలనాకలి

గొన్నభూతముల కన్నమిడుడు

నోరు నొవ్వఁగ వేద పారాయణము లేని

నందఱి మోల సత్యము నెలుఁకుడు

దానకపీండ్లులు ప్రజలకు నీతిబోధకములై యోదర్శ ప్రాయము లైన పురాణగాథలను దీసికొని యక్షగానరూపములుగా రచించిరి. వారు ముఖ్యముగా భారత భాగవత రామాయణములను మూఁడు పురాణ గాథలను గ్రహించి కీర్తనలు పద్యములు వచనములు గూర్చి మనోహరముగా రచించిరి. భాగవత, మా ముష్టికమును భారతమును నై హికమును దెలుపుననియు మఱియు భాగవత ముద్రేక మానందసంభానకర మని కపీండ్రుల యభిప్రాయము. అందుచేతనే భాగవత మందలి ద్రువచరిత్రము గజేంద్రమోక్షము - అంబరీషచరిత్రము దుక్కిణీకశ్యాణము - మున్నగు వానిని గ్రహించి - భక్తిరస ముట్టి పడునట్లు రచించిరి. వానిని స్వకపోలకల్పితము లైన భావములతోను, స్వీయ వదములతోను, కల్పనలతోను, స్వతంత్రరచనలుగా విరచించిరి. ప్రహేదచరిత్రము భాగవతము నుండియే తీసికొని వద్యగద్యాత్మ

తీర్థయాత్రల డస్సి తిరుగులాడగనేల

సార్దుల కెల్ల నహాయపడుడు

సన్నాసి భిక్షనెందగనేల మనతోటి

పాటివారలకునై పాటుబడుడు

గీ॥ ఎందు కింకవేయిమాట లీయిలను సర్వ

జనుల కుపకారముగ నడువని మనుజుడు

జనవంబులు నిషణ్ణు నలుపు తెల్ల

బూడిదంటోయు వన్నీటి పోల్కికాదె (చివ్వచరిత్ర)

కముగా బ్రత్యేక ప్రబంధముగా రచించిరి. శ్రీకృష్ణ కథనంతయు మూఁడు కథలుగా) (శ్రీకృష్ణ జననము-పితృబంధమోడనము-ధర్మ సంస్థాపనము) విరచించెను, భారతము నందు హరికథ కువయోగిండు. భీష్మపరిత్రము-సావిత్రిచరిత్రములను గ్రహించి రచించిరి, సావిత్రిచరిత్రము, మార్కండేయచరిత్ర, శౌరవ్యవెండి - మఱికొన్ని పురాణంబులనుండి గ్రహించిరి.

“ఎన్నఁగఁ గోర నన్ను లభింపును సంపద తాతిదొమ్మకున్
సన్నత పూజమాడ్కి వెలుచందను గోరినరాదులచ్చిబల్
చన్నులు మాచకమ్మకటు చావకతీరని గూనిపంపులా
గున్నది న్నేచ్చలేని బ్రతుకో జనులార యిక్కటి సొఖ్యముల్

(సావిత్రిచరిత్రము)

“వరమార్గ మెటు చిక్కుదంభము నేయ
రంగు బాగాజుట్టి దొంగలందముపట్టి
పొంగుడు మీనలు పెనవెట్టి
ఎంగిలైన శాకి కిడఁటోళ తినగ్రొవ్వి
వెంగలి సంపదలంగొనువారికి--

(హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము)

గీ॥ సద్యక్షుతి స్మృతి శాస్త్రంబులకుమూల

కందమై విభాగిఁ జెందె నెద్ది?

సంతత జనతపస్సార్థాయ సత్యద్ర

తాననీ సురులచే నలర నెద్ది!

మహాకవీంద్రులకు బాగవతమనిన. నత్వంతాభిమాన
మగుటచే, నమ్మహాకవీంద్రుని కవితలోని సొగసులు అందలి
వదగుంపములిమ్మహాకవీంద్రుని కవిత యందు నంటనఁటఁ గనఁ
బడుచుండును. గజేంద్ర మోక్షణమందలి సహజ పాండిత్య -
పోతనామాత్యుఁడెంతటి నిపుణుడను గనఁబడెనో, యీ సహజ

స్వచ్ఛంద రాజ్య సంపద గల్గిపావన

చరితులౌ స్మృతతుల వరతె నెద్ది!

గణియింపుటకు నశక్యంబైన కాలము

నుండి నాగరికత నిండెనెద్ది!

గీ॥ మొదట దేవుని యున్నినీ భూజనముల
నందఱకు నెద్దిఁ దెల్పెనో యట్టిభరత
ఖండమునఁ జెట్టు చచ్చెడి కాలమునకు
ముఱుగు పిందెలవలెనిన్ను పుట్టెజనము. “హరిశ్చంద్ర”

గీ॥ జనము భిక్షయఁ దపస్యాధ్యాయములను మాని

బానిసగాఁగోరు బ్రాహ్మణుండు

వరులెత్తి యిచ్చిన భరణముల్ మ్రింగుచు

శౌర్యముల్ దొలఁగిన తూర్దిపుండు

బ్రాందిని దోడుగా భక్షించు బ్రాహ్మణ

ప్రొవెనరరచే పిన్న ముక్క - జూచి

మునలిముదకుఁగడు బిసాసకర్తవుం

బేరానతోఁజేయు పెండ్లి నూచి

పాండిత్య - దాన మహాకవీంద్రుఁడుగా - రంతే నిపుణుడను అద
ర్శించిరి. ఇందు దశావతారములను నత్వద్భుతముగా సృష్టికమ
ముగా వర్ణించిరి.

కథలకు వీలయినచోట సరసకల్పనలఁ జేర్చి పెంచి
వ్రాయఁ బడుటచే నివికూడ స్వతంత్ర రచన లని చెప్పఁ దగును.
ఒక్కొక్కచోటఁ బురాణకథ మార్చి వింతసొగసును జేకూర్చిరి.
అంబరీష చరిత్రలో గోవర్ధనోద్ధారణము - బ్రహ్మగోవుల గోపా
లర మాయ మొనరించుట పార్వతీ శివులు జగన్మోహనావతార
మును జూత నుత్సాహపడుట యమనీమూఁడు కథలు భాగవత
మందక్కడక్కడఁ జెప్పఁబడినవి. మహాకవీంద్రులచే నీ మూఁడు
కథలును సంబంధిపోఖ్యానము నందు సంధర్పించిత్వమును గలిగి
యిందుఁ బొందుఁ బఱుపఁ బడినవి. వర్షాది దేవతనని మహేం
ద్రుఁడు - మన్మథ విజేతననిపరమేశ్వరుఁడు లొకసెద్ద సని

గీ॥ ఎట్లు నైఁచుచునున్నావో యింతజాలి

మాలి సాపాటపీదవకీలి యోగి

భానిత గుణాళి తెల్లొక్క దేవమాళి

యాశ్రితాననికేళియయ్య వనమాలి

గీ॥ బలయుతుని కూలజాడ్యంబు పట్టుట

ఉత్తముని దుష్టకామిని యొడిసినట్లు

ధ్యానవంతుని నిదురఁ బూనినట్లు

సమదగజమును మొసలి నాచానినట్లే. గజేంద్రమోక్షము.

విరించియు గర్వించి, తుదకు - శ్రీమహావిష్ణువుచేతఁ బరాభ
వింసఁ బడి తమ తమ గర్వములను విడనాడిన కథలను తపో
గర్వమున విష్కారముగా నఁబరీషుని బాదించిన దుర్వాసుని
కెఱిగించి శ్రీహరినే శరణు వేడు మని కోరిరి. ఇట్టి యనల్పు
కల్పన గానించిన, మహాకవీంద్రుని సంకల్ప మద్వితీయముగదా!

వాల్మీకి రామాయణమునకుఁ గొలఁది - మూర్ఖులు -
చేసి - యభార్థ రామాయణమును రచించెను. ఇంద హల్వాశాస

నీ! ధనముల నాశించి తగని బేరము చెప్ప

వ ర్తకుని నోటికి వడఁకి వడఁకి

దీనుల కొంపలు దీనెడు ప్లిదరు

తూట సాక్ష్యంబులఁ గుండికుంది

మిగుల లంపము మేసి నెగదెడు నడదోగి

కలమునఁ గన్నీరు కార్చికార్చి

సోమరిపోతులై సోదెలు వల్కెడి

మతగురువుల చెంత మూడి మూడి

గీ॥ ఎట్టులుంటివి, చెప్పమా యెల్లవేద

నదసులం బొల్పురాయంబ సాధుమైత్రి

...

...

...

సుప్రతమ్ముల ముఖ్యంబు నూన్పతంబు

హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము

మోసనముపట్ట-నాలిపద సందర్భమునను సీతాలక్ష్మణుల సంవాద
విషయమునందు నింక వివిధ విషయములందుఁగూడ తిన్నముగా
రచించి పండితామోదమునకుఁ బాత్రుడై, కృతకత్యుండయ్యెను.
శ్రీరామాయణా విర్భవమునకు నిందు మూడుకారణములను జూపి
నారు. మొదటిది, జయనిజయశాపము దశరథునకు మునికుమారుని
శాపము - శ్రీమహావిష్ణువునకు నారదశాపము : ఇందు మొదటి
రెండు శాపము 'లందఱెఱిగినవే! మూడవశాప, మేగ్రంథ
మందలిదో లేక కవీంద్రుడే కల్పించెనో యనూహ్యము.
అహల్యా శాపవిమోచనా సంతరము, విశ్వామిత్రుఁడు శ్రీరాము
నకుఁ గావించిన తత్త్వబోధ - యతి మనోహర ఘట్టము -
ప్రళంసనీయమైనది. సావిత్రి చరితము బారతములో ఎఱ్ఱవైగగడ
రచితారణ్య వర్ణకేషమందలిది. అందున్న స్వల్పకథను గ్రహించి

చం. చనిపనికాంచె నుల్లసిత వారునయోరుహసన్నరందభా

దన మద మత్త బంధర వితానరవ ప్రతిమాసగానమా

ననియమితోరు భంగవటనాద మృదంగరవానుకూల చ

క్ర వివహ రావతాళరవరమృచికాల సరః ప్రధానమున్.

ఒడలెల్లన్ వడకంగఁ జొచ్చెనిఁకఁగాలూసంగ లేనియ్యెడన్

గడుమూర్ఖున్ నృప్తిఁడెప్పెఁ బ్రాణములు నాకంతములోతల్లిడి.

లైడురా, వచ్చిరిరానఁ బ్రోవర! హరీ! యీశా! హృషీకేశ! నా

జడువుం దీర్చర ప్రాణముల్ నిలిపి కల్పిపా! వేగనన్బోవరా!

గజేంద్ర మోక్షణము"

దానికి మనోహర మైన కల్పనా విశేషములతో మధురభావ పరం
పరలతో నశేషధీవంశవృత్తో గపింధ్రులు రచించిన హరికథా
రత్నము ఇందు సాచిత్రీస్వప్నము సత్యవంతుని దయార్ద్ర
హృదయము చిత్రించు నాత్మగత భావములు రక్ష్యాతి
రమ్యములై సామ్యము లేనివై హృదయంగమములై యున్నవి.
మహారణ్యము నందు సత్యవంతుడు లేడినొక దానిని వ్యాఘ్రము
నుండి కాపాడి లేబచ్చిక లందు మేపి విశ్రాంతి నొసంగి
పరమేశ్వరు కృప తనకుఁ బ్రసాద మైన విధమున కానంద

సీ. నంజుడుకలనై న సమలక యుండుట

పలుమార్లు నీపేరు దలఁచుకొనుట

లాఠియిల్లాండ్రపై లలిఁగొనకుండుట

పొన్ను నీదదడంబునకతుకుట

తనకొఱకై కల్లనఁ బోవకుండు టె

స్నాత్రైన నీతిరునాళ్ళఁ గనుట

తల్లపొద్దులకు పెబ్బర నల్పుకుండుట

నీకు గుర్రాల కానికల విడుట,

గీ! తనకుఁ గల్గిన దానితోఁ - దన్విఁగొనుట

నీకు విల్బుఁదోపిచ్చుట నిక్కవముగ

మంచి నడువడిలేక నిస్సాంతు పెట్టు

రెంటఁద్రాగుఁడు తిండి మెటంబువేల్పు

“వేల్పువంద”

వడుచు దయకన్న వేటొకటి మిన్న లేదని స్పష్టియందే భూతం
బుల కన్యోన్యంబు లాహారంబు. అని తెలుపఁబడినది.

హరికథారత్నములందు వారెవనెక రచింపుచుండు డీర్ఘ
వచనము లర్థాలంకార బంధురములై యనుప్రాసాది శబ్దాలంకా
రముల కాలవాలములై వినువారికి నీనులించుఁ జేకూర్చుచుం
డును. పద్యరచనము మృదుమధుర పదప్రయోగము నవరస
భరితమునై యుండును. స్వభావసిద్ధములై న వరసలు భావగం
భీరములునై యా దృశ్యముల పతితలకు సాక్షాత్కరింపఁజేయఁ
జాలియుండును. దానకవీంద్రులకుఁ దెనుఁగుభాష యందలి తియ్యఁ
దనమునై మక్కువ యెక్కువనుట నిక్కము. అందుచేతనే
వారు తమరచనలను బెక్కిచ్చి తెలుగుననే రచించి రనుట నిర్వి
వాదంశము.

బడి : తెల్లము గానచ్చ తెలుఁగుతోఁ జెప్ప

మేలబల్కిన్ జేయు నెగెటింగియును

మానిసి నాయరమర తీర్చు మచ్చ

అనఁ బిన్ననల్లన ననె నల్లవేల్పు

కడముచెన్నెటి, తోకలితలచుట్టు

మనుచునట్టు లదిగెదోయబ్బాయి ! నీకుఁ

జెప్పవట్టలేదు. నాచెప్పినమాట

మఱువకు సరిగ నీ మది నిల్చుకొనుము

కోరికెతప్ప నీకుఁ బగవొందెవఁడు

నీ రూపుకోరిక నీకు నీవెదిరి.

“వేల్పుమాట”.

హరికథా రచనలందు మృదుమధురముగా స్వభావసిద్ధముగా నలంకారములను జాతీయములను గూడఁ గూర్చి రచించుట యందుదాసకవీంద్రులకై యుత్పత్తియైనది. శృంగార రస వర్ణనముబందుఁ గూడ వారనమాన విహారమొనరింతురు. భావములందుఁ గూడ నపూర్వకల్పనము లందీ వారిదృష్టి ఆ కారణమున

నీ. నీజడఁజూచినన్ - జిలువతేఁడుస్ఫురించె

రంగడుత్తుంగ సారంగ గమన

నీనెన్నుదురుఁ గన్న - నెలవంక తలఁసయ్యె

రాజితభీతిసారంగ నయన !

నీవెళు లరయ గం - గావీచికులు దోచె

రమ్యవిలోల సారంగ చికుర

నీకానుఁ గాంచినన్ - నిన్ను జ్ఞప్తికిఁదేరె

రమణీయ బాలసారంగ పాణి

గీ. చెలువమునఁ గొంత పోలిక - గలదు, మనకుఁ

గాని యిసుమంత యైన నామోనసంబు

మాడ్కి నీమనసున్న మన్నతుని పీడ

నన్ను సోఁకుట యెటులో నన్నుతాంగి.”

“కొవ్వడి నాలూపు గాలంబులందగులు కొన్ననామనోమీనంబున్ జన్మనంతైకి నాగితన మిటారంపు !

గల్చిగుబ్బ జక్కవలకున్ చిందొనర్చి జారిపోసేయనట్లు

వయారంబుగఁ బయ్యెదన్ నది” అంబరీష చరిత్రము.

నితరకవుల గ్రంథము లందుఁ గల మనోజ్ఞ భావంబులను గ్రహించి వానిని స్వకపోలకల్పితము లనఁజేసి లిఖింపఁగల విశిష్టప్రజ్ఞ వీరియందు నాక్షమఱుంగుపించెనలె నిబిడికృతమై యున్నది: జాతీయ పదములును వినూత్న భావములును మేఘమునందు విద్యుల్లత నలె మెఱయుచుండు ననుట స్పష్టము. వీరి కథారచనము లందుఁగూడ రసానుగుణకై లి యుత్తమ భావ స్ఫోరకజాతీయపద సంఘటనము వర్ణస్వరూప సాక్షాత్కారితము మున్నగు మహాలక్షణములు తేనెయందలితీపివలె నిమిడి యుండును. అవి యన్నియుఁ బెక్కురకు దుఃఖాంత సుఖాంతములుగానే యుండును. దాసకవీంద్రులు నిజజీవితమును లోకమున ఖక్తి ప్రబోధము కొఱకం కితమును గావించ దలఁచిన వారగుటచేఁ దమగ్రంథములందంతట కాంతానమిశితములుగ బ్రబోధములై విఱియఁబోనె ననుట దేటతెల్లము. లోకపరిశీలన - మొంత - మనిశిత మైవదో - వారివద్యము లందుఁ గానఁదగును.

గీ. “సహజ పాండిత్యమునఁ గావ్యసరణిఁజేసి

నెలరి హితఁబు గోరెద నేకదంత

నేను నిన్నేది యడుగును గాచినదు

నంబికొండయ్య సాయమే నాక్షణాలు”.

“తొయ్యలి నెమ్మొము వున్నమ చందదు

త్రోసి రాజనిపించురా

వయ్యారి కొప్పు చమరీ మృగవలము

వైకోఁడ కోయించురా !

అంబరీష చరిత్రము

“వేదలకు సంతానముండును. కోపేశ్వరుని భార్య నిన్నంతటిఁ గలిగియుండును. సమర్థుడై న, సొందర్యవిహీనుని మందయానఁ బొందు గోరదు. సుందరవంతునికి లోన హంగుండదు. అరోగ్యహీనులకు మృష్టాన్నము గలిగియుండును, తిననేర్చిన వారకెప్పుడు దండియుండదు. పదాన్యునికడ సంపదఁ గలిగియుండదు. బుబ్బిని లక్ష్మి మనసారఁ బ్రేమించును. ఉన్నవారలున్న దని లేనివాగు లేదని కోకిలకురు. ఈలోక మంతయు దుఃఖమయముగదా ” యని వాక్యానిధి. ఇందు “లోకం కోక

నీ. వీలికొండన్ బోలు నెమ్మేసఁ దొగరుదు

పసిటి సంజకెంజాయ పగిది మెఱయ

స్వప్రతాసానాలజ్ఞాల లనంగ నౌ

దలమీటి నల్లజడలు వెఱంగ

నఖిల (జగజ్జయ) ప్రాప్ర కీర్త్యంకురా

కౌరతనెలవంక కోరలలర

నోలి ముప్పిరిఁగొన్న యుక్కు దూలముల

నఁదగు చేతులఁ బెదగద చెలంగ

ధరణి యడుగుల కదర నమరుల బెదర

దిక్కులన్ గెల్చి వచ్చెద దీవనలిడు

మన్నయనినాకు మ్రొక్కి స్వరాక్షుఁ డేగ

ననుజునిన్ మళ్ళి గనబోవ నై తినకట !

“అంజరీష పరిత్రము”

హతంశ నమస్తం” అను శ్రీశంకర భగవత్పాద సూక్తిని వివరణము, ఇందుఁ జెప్పఁబడిన విషయము లన్నియు యధార్థములై ననే, యయినప్పటికి నెల్లర మనస్సులకు హత్తుకొనునట్లు హాస్యపూరితముగాఁ జెప్పఁబడినవి.

బ్రాహ్మణాని వాతుర్వర్ణముల వారి నిజధర్మముల నై భారతదేశాతిశయము నాధారపడియున్నదని వానినివిదనఁచి దాహాని వేషములపూత్ర మవలంబించి వారు నిర్వీర్యులుగుటచే దేశము వినాశకరమైనదని హరికథలందుఁ బ్రబోధించినారు. ఉద్యోగులు

నీ॥ రాలనీ, చుక్కలు కూలనీ, కులగిరు

లిలఁగ్రుంగనీ - వారులింకిపోని

అకస్మికముగ సూర్యాపంద్రముల్ గతుల్

దప్పనీ - జగమెల్లఁదల్లడిలని

పిడుగులుగురియనీ వెటలిబ్రహ్మాండముల్

వేలాల పోలికం బేలినదని

ప్రళయము పుట్టనీ-బైరవుండు త్రికూల

భారుడై పాలనేత్రము తెరువని

గీ॥ యేదియెట్లనఁ గాని యొక్కొంతయైన

నా ప్రతిసఁదప్పిపోవ నమ్మనలయు

అఖిలసావని నాతల్లి యయ్యెనేని

ధర్మ నెప్పుడు నాతండ్రి తప్పఁదేని “భీష్మపరిత్ర”

“వన్నెగల పాగాను జుట్టికొని - లంపములను బట్టికొనుచు
మీసములను మెలవేయుచు గాకి నెంగిలికొదైన నీయకుండెద
రని సర్వశాస్త్రపురాణాదులకు మూలమై తపోదానాదుల కాల
వాలమై పవిత్ర చరిత్రలైన భూకళత్రులకు స్థానమై యా
ధ్యాత్వ చింతనలకు సంస్థానమై భక్తి రక్తి నక్తి ముక్తి—
భుక్తులకు నాస్థానమైన మనదేశమున బరదేశావ్యాప్తాహ
పిశాచి—తాండవిండుచున్న దని యాదులకు భారతమాత వేడి
కన్నీటిదార చిమ్మలై చిదుపలై జాలై తరంగములై ప్రవహిం
చుట యెంతో శోచనీయమని వారు హరికథ లందు మనస్సులు

నీ॥ విరిగెడు నరదము లొటిగెడి గుఱ్ఱముల్

దెగినడు సిడములు-ద్రెళ్ళుకరులు

బంతుల పలెఁ ద్రెళ్ళ వటులశిరంబులు

యొత్తమ్మలై యాడు మొందెములును

పొడియుగు శస్త్రాస్త్రములు మూలఁబడిన సా

రదులు మూర్ఛిల్లిన రథికవరులు

మనరాళులొమ్మాంసఖండము లేఱుల

సొబగునఁబాఱెడు శోణితంబు

గీ॥ గలుగునటుల పాండవబలము ద్రుండు

భీష్మవిక్రమముంజూచి బీరమెడిలి

యున్న యడనుఁబరికించి వెన్నుఁడపుడు

భలనుఁ బంకించి యిట్లనె దాల్మిఁదొరగి” భీష్మచరిత్రము

హత్తునట్లు తెలిపెడివారు, నేటి ప్రభావసరిస్థితులను జూచి భగవం
తుఁడు మిన్నకున్నాడని మిన్నఁగా శిన్నపడినారు.

చరాచర భూయస్వమైన లోక మంతయు ‘సత్యమేవ
జయతీ’ యనుజయశీలమగు సత్యము కూడఁ గళంకిత మగుచున్న

నీ॥ ననుఁగని గర్విండు నాయమ్మ లావించ

సంతుష్టిఁబొందిన జనకుమూర్తు

వెన్నిదివలె ననుఁ గన్నారఁజూచిన

యగ్రజన్ముల పొంగునాడు తోడు

జాలితోఁ జూచిన జటూదారులు ముద

మందినకోవిదు లలరుకులము

ముఱుపాల్చేపును మొదవునాకెడులేగ

మేటి చదువు కొల్వ మిద్దెటిలు

గీ॥ పొలములుం దోటలు - జేతిస్త్ర సకము

నిన్నఁబాడెడు నీణియ - నీలకంఠ

అనవరతమును నాకుంచి - కనికరించి

కాలపాశంబు విడిపించి - కావుమయ్య.

“మార్కండేయ చరిత్ర”

గీ॥ ఎవఁడు ప్రభువనందగిన వాడెవని యుచ్చ

కడ్డులేకుండు, నెవఁడు సత్య స్వరూపుఁ

డాది కారణ మెన్నఁడి - యఖిలమునకు

నటి సర్వేశు మధురు - నాశ్రయితు

“మార్కండేయ చరిత్ర”

దని వాపోవుచు నేవాప్రతి శస్రప్రతిఁ గావునఁ గుడింభరిత్య
మునకు నెటులో దాని నవలంబించిన వాఁడును, న్యాయముతోఁ
బ్రవర్తింపవలెనని తనామంబును సారకపఱచుకొనఁదగు న్యాయ
వాదియుఁ బలుకుఁ జేసెనై నంత యువకార మొనరించి సత్త్వ
వర్తన మందు సంపరింపవలెనని మహోద్వేగియు మహాగర్వ
మునఁ దిరుగుట మహాహావమని వారు హరికథారచన లందు మెల్ల
మెల్లఁగాఁ జల్లఁజల్లిగా జేవాటనిడిరి. ఎంతటి మహోద్వేగ
ప్రవృత్తిఁ గలవారో యీప్రబోధము లందు సులభముగా దేటతెల్ల
మగును. ప్రజలందుఁ గల మూర్ఖత్వమును గడంగి టక్కిని వారి
మనస్సులందు స్థాపించుట కొఱకు వారు గావించిన యమూల్య
సందేశ సద్బాసములు సర్వే సర్వత్రా సంప్రీతార ము లై నవి.

“మర్మంబెద్దియు లేని మానవులకున్ బల్వాదుఁ బుట్టింపుచున్
ధర్మస్థానములోన వారి ధర్మసమున్ వ్యర్థంబు గానింపుచున్
దుర్మార్గంబున న్యాయవాది మిషనెంతో కూటసాక్ష్యంబులన్
నిర్మాణించెడి వారినాలుకలు బండింపింతు బాపోజులన్.

“సావిత్రి చరిత్రము”

“సాలకులు దమపెట్టు జీవనముకన్న
రెండురెట్టులు గొఱంపు బండి కొఱకు
సానిపాపకు మఱియు సీసాల కొఱకు
విచ్చు నుద్యోగికిఁ గప్పెచ్చు వచ్చుటెట్లు ?
(మార్కండేయ చరిత్రము)

అందుచేతనే పీనికి యక్షగానప్రబంధము లనిపేర్కొనఁ దగును.
పీని యందు వాండ్రప్రబంధంబు లందున్న ఉత్పలమాల చంపక
కార్డులము మత్తేభము లను వృత్తము లను దఱచుగాఁ బ్రయో
గించి యున్నారు. మత్తకోకిల తరళ లయగ్రాహి ప్రగ్నిత
తోటకము మంగళమహాశ్రీ మాలిని పంచామరము మున్నగు
వృత్తములను ప్రబంధముల వలెఁ ప్రయోగించిరి. కందము
సీసము తేటగీతి అటవెలఁది ద్విపద మంజరి తరువోజ రగడ
మున్నగు జాత్యుపజాతి పద్యములను వాడియున్నారు.

సీ॥ ఎఱుక దొఱంగి నశ్చేల యుండెదవు న

ర్వజ్జడ పయ్యుఁ బావన చరిత్ర
యడఁకువఁ జూపె దేలా త్రిలోకే క పి

రాగ్రణి పయ్యు నెత్తప్రతిజ్ఞ
అర్థి విధంబున నగపదె దేలాన

మసే శ్వరుఁడపయ్యు నార్తపోష
బతిమాలెదేల నీభటుల జగన్నియా

మకుఁడ నీవయ్యు ధర్మస్వరూప

గీ॥ జాతినాతిగఁ జేసిన రామవండ్ర

యెఱుంగ శక్యమె నీతత్త్వ మివకులేండ్ర
సాధు నందక్ష జానకి స్వాంతచోర
భక్తమందార భవదూర పరమపురుష

“యథార్థ రామాయణము”

మాత్రాప్రసంగమున మైన గేయములను మార్కండేయ సావిత్రి చరిత్ర లందుఁ బ్రయోగింపఁబడినవి. ఇందుఁగల పద్యగద్యభూతి కాదులు గాన మొనరింపవలసినదేకాని వేఱువిధమున పఠియింపఁ దగినవి కావు. అందునఁబ్రయోగించిన ప్రతిగేయము తుదియందు గత్తారములకు - భంగము లేకుండ రాగనామమును దెలిపిరి. వీరు మాత్రాకాలమును దాశమునకు సరియగునట్లు సాహిత్యము నకుఁ బ్రాధాన్యము గలుగునట్లు గీర్తనలు విశిష్టసాయిని రచించి నారు, యతిప్రాసాది భుందోనిబంధనములను బాటించడమే కాక యౌచిత్యమును ననుసరించి యనుప్రాసలు యంతస్యప్రాసలు స్వేచ్ఛగాఁ బ్రయోగించిరి. అందుచేతఁ బండితకవీంద్ర కృత మైన కీర్తన పద్య గద్యము లతిరంజకములై పండితపామరజన రంజకములై యున్నవి. మఱియు నివియల్ల దూపలక్షణ మాండ్రప్రబంధ లక్షణములు గలిగియుండుచేత యక్షగాన ప్రబంధము లని పేరొందినవి.

సీ॥ కలవోన గన్వముల్ దొలఁగిన యట్లుల
నప్పుఁ దేలిన నూపిరాడనట్లు -

పెనునగాధము దాటివెల్లిడిఁ గనునట్లు

చెదిరినసిరిమళ్ళి చేరినట్లు

సతతశంతము విస్పష్టంబునై నట్లు

మూర్ఖుడేరినఁ దెల్వి మొనయునట్లు -

అననిడును వర్తమది యుట్టిపడట్లు

ముప్పును గారడి ముగియునట్లు

డానమహాకవీంద్రుని యక్షగాన ప్రబంధములలో మిక్కిలి విశిష్ట సానమును జెందినది. “జానకీశపథము”. ఇందు ద్వంద్వ ర్థముగా నూచింపఁబడినది. జానకి + ఈశ = శ్రీరామచంద్రుని. పథము = మార్గము. ఇనక ఘనాజ కుమార్త సీతాదేవి గావించిన శపథ వృత్తాంతము. ఇందుఁ బద్మరచన గేయరచన నూతనపణితిని ప్రాయఁబడినది. ఇందున్న గేయములలోఁ గొన్నింటికీ దప్ప మిగిలిన వానికి శాస్త్రసాధనసిద్ధ రాగములనే

గీ॥ హాయిగా రావదంపతు లర్చకుఁడు

బ్రతుకుఁగని కౌశికమునీర్దుఁ బ్రస్తుతించి

యెల్ల వేదవలకు మొక్కి బుసల తెరఁగి

యెంతయుం గల్గిపుట్టిలో యిల్లుఁజేర

“హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము”

చల్లనిగాలి నిండుఁగల జాబిలి యామిని పండుతోటలో

నల్లిన మల్లిపువ్వుపొద యచ్చటఁ జిన్నులఁ జిమ్మకంతమా

మొల్లపు చిల్కపాట యంటమోహము దీరుట వన్నెకానితో

మెల్లన సోయగంబు నడమీలుట యబ్బునె యట్టిముచ్చటల్

లాలనఁ జొందఁ గోరికనులంబడు దబ్బర పంతము తైవుం

జాలెగఁ జిమ్మచుం బెదలిచాదొనరించుఁ గోఱజూపులన్

గేలుల నొడ్డుకొంచు గిలిగింత కౌకింతట నవ్వి పక్కనన్

దూలిమి దూలసోలు నెలఁతం దమిఁదీఱఁగ ముద్దులాదెదన్

“సారంగదర చరిత్రము”

యేర్పరిచిరి. ఇవి సంగీతవిద్వాంసులకు సాహిత్యవేత్తలకు మాత్రమే నులభసాధ్యము. ఇందలి సంగీతసాహిత్య రచన దాన మహాకవీంద్రుల యశించ పాండిత్యమునకుఁ బ్రతిబింబ మనుట సత్యమారముగాదు. ఈ మహాత్తర యక్షగాన ప్రబంధము లందు విభావానుభవములను బ్రచర్చించి వానిచేత సంవారిభావము లను స్థాయీభావములను విస్ఫురింపఁజేసి తత్సౌగంధ సుందర వేత శృంగారహాస్యాది రసములను సంజనింపఁ జేసి యేతల్గ్రంథ లకు జీవము వోసిన దాతలు.

“చెలఁగి నెలయేటి యిసుకతిన్నెనైఁ జెరలాడు శార్దూలములు”

“కఠిన జ్యాఘోష మాశా ఘనకరటి ఘటాకరముల్
ప్రక్కలింపఁగన్”

“ఒకచోట రాజులయొద్ద నివృత్తములు బలగ్రామ
నెగడు విద్యతులంబు”

“ఒకచోట లంపంబు లొడిసి మ్రింగుచుఁ జూపు
దంభ మొయ్యనఁ జూపు నుద్యోగిగణము” “మార్కండేయ”

“మంచి జీవంబు లనుభవించియు
లంపములను దిననేటికో” “హర్షిశృంగద్ర”

స॥ నల్లికన్నియను సామీనా - పై నీకీనునసేమీ
ల॥ తల్లిదండ్రుల చాటుదాన

తత్త్వరసదనేలా ! యిదివీలా ! “భీషణ చరిత్రము”

శ్రీనారాయణదానకవీంద్రు లీ ప్రబంధములందుగమ్యని తేటతెలుఁగు నుడిగారము లచ్చుతోసినట్లు పామరులుమెచ్చు నట్లు పండితులు నచ్చునట్లు గూర్చినారు. కానివానిలోసంస్కృత శబ్దములు స్వల్పముగా నవల్పభావములను విస్ఫురింపఁ జేయు నట్లు రచించిరి. రాద్రభయాన కాది దృశ్యము లందు గూఢనభంగ తరంగ సంయుక్తమగు నదీప్రవాహమువలె సంస్కృతశబ్దములు ప్రయోగింపఁ బడుచుండును. అన్యాయాధర్మములను నిశితముగా సందర్శకుదిగా విమర్శించుటలోఁ గవీంద్రులు పురోగమించుటకు వెనుకంజ వేయలేదు. దానకవీంద్రు లలంకారనిధి యని చెప్పుటకు నిదర్శనముగా జానకీ శవతము నందుఁ బ్రయోగించిన యుపమాలుకార వైచిత్ర స్తోత్రపితృముగానుండుననుట చిత్రముగాదు. ఇందు శ్రీరామ చంద్రుని విరహము పట్ల వ్రాసిన

“వలెయని యబ్బాలకులు తుమ్మెదరొదల మాడ్కి -
దంశ్రీనాదంబులు. మనంబుల మోబ్బరింప - కోయిలలు మ్రోఁగు నట్లు, నెమళ్ళుఁగూయుటంగి - నొట్లు పేలుకరణి - తారాజువ్వలెగయు లాగున - డింకిసావురంపు మొగల దీరున - మేల్పటాసామొనర్చినగతి - జక్రంబులు దిడుగు చాత్తున - సన్నజొజులు జల్లు దెఱంగున - గవురంపుటనఁ నందొలుతుటంగి - పులయ మాదుతము వీటు సొబగున - నెలయేటి తెరటుంబుల విధంబున - బూలనెంద్రాడు పొలవున - గవ్వలు గిలకరించురీతి - తేనియలూరు - దెన్నున - జిత్తజల్లులాగున” “జానకీశవతము”

గేయాదులు మఱచి పోదేని మణిపూసలు. ఇందలి పరిదేవనము - సహృదయ - హృదయ - ద్రావక్త మై యలరారెననుట సమంజసము. భక్తి నీతి ప్రభాన యుక్తమై - హరికథారత్నమై సహృదయ రంజకమైన అంబరీషోపాఖ్యాన గజేంద్రమోక్షముల గనీంద్రుల దీపణాశక్తి - వర్ణనా ప్రాగల్భ్యము - పరాకాష్ఠకుఁ జెందినది. రోద్రహాస్యరసములందు సంస్కృత సమాన భూయిష్టముగా భయమును గలిగించు రీతిని లిఖించి విద్రాంతినిం గలిగించు పట్టుఁబట్టించెడి గట్టిదిట్ట. గౌరమ్మ పెండ్లియను పార్వతీ పరిణయమును, నవృతైలుఁగు నలుకులతో విరచించిరి మహాకవి కాళిదాస

“కరియు మకరియును గరకరి

దెరయుచు జరిపిరవుడు.... మోరాజిన్

పరి బలముల రాతిరివ వలనకను

దిరముగ నిరువురు నోజన్”

“కరిమకరిదిగురు దరికి మకరియును

గరిని దిగుచు లోపలికిన్

దిరదిర దిరుగుచు బిరబిర

నెడయుచు నెరివలఁగలయుచు నలుకన్”

“ధరాధరము నలె శరీరము మెఱయ గరాగరిగజల చరేంద్ర తనువును గరంబునఁ బెనచి బిరానవిసరగ కరేణువులయ్యెర భళిభళిరేయనగండుర మొనరించె నదనది రాహువు భానువుఁబట్టిన పగిదిని” “గజేంద్ర మోక్షము”

కృత కుమారసంభవ మందలి కథకు నిందున్న కథకుఁ గొంత సంబంధమున్నది. శివునిఁబెందాడఁ దలంచి పార్వతీజీవి తన మొనరించ నటకు మాయారూపమున శంకరుఁ డరుదెంచి యామెను పరీక్షఁజేయుట తుదకామె యవలంబుత్తికి మెచ్చి ప్రత్యక్షమై యామెను నుద్వాహమొనరించుకొనుట యిందలి కథాభాగము. శ్రీశురుష సమ్మేళనమున నీమాయాప్రసంద మంతయు సంజనించిన దని యిందంతరార్థమని తెలియఁబరువఁ బడినది. ఇందు రచిత వద్యగద్యగేయములు రసజ్ఞ మనోరంజకములుగా నుండును.

సీ॥ అత్రం లిహోదత్ర విభ్రమాత్రమ

కృన్నీల దీర్ఘ శరీరమమరఁ

బ్రళయ కాలానల ప్రథమ చక్రికృతే

క్షణముల రోద్రమక్షయముగాఁగ

దైలోక్య కటశనోత్సాహ సూదకఘన

పక్త్రత్రయోగత్ర వాసికెక్కె

బర్బర బర్బర కేశపాశారుణ ప్రథ

కాలసంఘాతాగ కౌంతీదనర

గ్రకవకతిన్ కరాశదంష్ట్రీలు వెలుంగ

బదయు గోర్టూత పాంశువుల్పదలు గన్న

వేలపదములు నింగిని నిడతల

నత్తికొని వచ్చి కృత్తు తామి తు పగిది.

“అంబరీషోపాఖ్యానము”

ఈ యక్షగాన ప్రబంధములందు వర్తన విషయములలోఁ గూడఁ గావ్యగౌరవమును దివ్యనన్య ప్రతిభలతో సవ్యముగా నడచినదనుట విన్నందేహము. హృద్యములైన పద్యముల నడక పడక లేక పడిపడిగా సాగించుటతో దానకపీఠ్రుల ప్రతి మానముగాఁ జూపిరి. వీనికి వివి యేసాటిగా నున్నవనుట నిన్నుందేహము దాన మహాకపీంధ్రులు తమ నైజ సత్త్వవర్తనమును లోకజితను బహుముఖములుగా నందుఁ బ్రదర్శించెను. వారితరులకుఁ బరుల కువకార స్వభావులగుటచే 'మారొనర్చకు మేయ పకారితై న' సనియు వితరుల సంపదలకు నీర్వఱఁ జూపని వారగుటచే "ఊరుల గొప్పఁజూచి యోర్వలేకుండిన వాఁడు. తప్పకుండఁ గీడుటొందు"ననియు. లోకమున సహజముగా ధనవంతులదోషము లెంచరనియు, బేదవారినేరము లెంచుట కెల్లరు పెద్ద అనువిషయమును జక్కఁగా "దుడ్డిఁగల్గు గొప్పవారి దోషములెక్కింపరెవరు గుడ్డలేని పేదవాని - కలమెంపఁగఁ బెద్దలంత" యనియు, ధరణి యందు సహజముగాఁ గూర్పాత్ములకుఁ గారుణ్యము లేదనువిషయ మెల్లరెఱంగినదై ను "క్రూరకర్మలకన్ దయ దూరముగద"

“అయ్యో, జీవేశ్వరీ - యింతయ్యె నామన బ్రతుకు”
 ఎయ్యెడనుంటివో - ఏమమకుంటివో
 ఆరయఁగ మనశోకము - జన్మవధిగాఁ జేసెనా
 నిండు గర్భిణి నిన్నునేడు విడువవలెనా
 నెండియు మనయానలెల్లఁ జెరిగి - పదటఁగలెనెనా

యనియు, నీతిఁగల్గిన, సర్వభూతములకు, హితమగునని, యెట్టి ధర్మహీనమైనవనిని విధించి వచించినను మంచివాఁడాలిందఁడను నీతినిఁ జక్కఁగా "నీతిఁగల్గిన సర్వభూతహితంబగు, పరువు న్నూలినవని బ్రహ్మచెప్పినఁగాని, నీతిమంతుఁడు సేయనెట్లు కొనునె" యనియు, సామాన్యముగాఁ గపీంధ్రులు స్వభావమే. పెద్దలమూట పెడచెనిఁబెట్టుకుమనియు, బిన్నవారి కైనను, మంచి చెడ్డఁ దెలుపమనసే సాక్షియనియు, వినయవంతుల కసాధ్యమైనది లేదనెడి భావయుక్తులగుటచే "నిర్మల విసీతికిం బ్రావు నెనరుచేవు - అడఁకువగలవానికగవడు నిజము" అనియు -

చెలులకు కనుజూపి చిగునప్పునందల
 యూచి గర్వించెద వొక్కమారు
 నిరుపమ సుందర విఖిల జగద్వీర
 యోనాధయనిపిల్లు వొక్కమారు
 ప్రాణనాయక విన్నుఁ బాసిన శీఘ్రమైన
 యుగమని చెప్పెద వొక్కమారు
 ఎడఁద లొక్కటిగదా యొడకుల వేరేల
 నోయంచుఁగొగలిం చొక్కమారు

సర్వ సద్గుణపుంజమా టక్కఁదనము
 బ్రోవనా పూర్వపుణ్య స్వరూప మా మ
 డీయ హృదీపమా యోవిధేహతనయ
 నాదు జీవంబనీతనిన్నానినాను

“జానకీశనభుము”

సాధ్యమణియగు ప్రినివారు ముదసి సంతానవతియగు ముదితయైన - పతియెడ నానుపించు, లోపములనైచు - కన్నెవారి కత్తింటికిన్వన్నెఁ దెచ్చి - మగనితో స్వర్గమేగెడునదిమగువ మగువ యనియు, ప్రాణమిడియైన భర్తకుమానరక్ష భార్య యొన రించుటయే సుము పరమ సీతియనియు, సత్త్వవర్తనమునుగూర్చి వినయంబునఁ బెద్దలఁ కాంచు గనికరముచ దీనులఁ బెంచు - ననయంబు విగర్వితమెంచు - నన్యకాంతను దల్లిగనెంచు ననియు, నన్యోన్యమైతికి హేతువై ధర్మవర్తన మెప్పుడైనఁ దప్పఁజన దనిరి, సత్యస్యభావులగుటచే దానకవీంద్రులు, సుప్ర తంబుల ముఖ్యంబు సూన్యతంబు. దుష్ట సంపర్కమునఁ దుర దృష్టమునను గల్గ నిందను బొంది యిక్కట్లు వడయు సత్య వంతులకు దుదకు ప్రళస్తక్తిరి అను వెక్కువీతులను భీష్మచరిత్ర ప్రహ్లాద - జానకీశవత - సావిత్రీచరిత్ర - మున్నగు యక్ష గాన ప్రబంధము లందు మనోజ్ఞముగా మనస్సులకు హత్తుకొను నట్లు పొందుఁ బఱచినారు. ఇట్టి దర్శనీతులను నెన్నియో మిన్నఁగా నితరకృతులందుఁ గూడఁ జిత్తము లెల్లెడఁ దక్కుతు నట్లు గూర్చి చరితార్ధులైరి.

మహాకవీంద్రులు - సారంగధరహావకమును రచించిరి. ఇందులోని భాష గ్రాంథికమైనప్పటికి - వాడుకభాషకు నమీవము గానుండును. జరిగినకథకుఁ గొన్ని మార్పులు చేర్పులు చేసిరి చిత్రాంగి సాత్రను పోషించి యామె తుత్పితవాంఛకు బలీయ

మైన కారణములను నగవరచి యామెపై సానుభూతిని బాహుదగు నట్లొనరించెను.

ప్రథమమునఁ జిత్రాంగి సారంగధరునకే యేర్పాటుఁ జేసిరి. పటములను బంపించుకుండిరి. ఆ దినమునుండి చిత్రాంగి సారంగధరునిపై మమత నిలిపికొనినది సారంగధరుఁడు కూడ నామెపై ప్రేమను నింపుకొనినాఁడు. ఇంత జరిగిన పిదపఁగూడ ముదుసలి రాజా మెను వివాహ మాడినాఁడు. చిత్రాంగికి వివరీత పర్యవసానమును బ్రతిఘటింప శక్తి సామర్థ్యములు నన్నగిల్లినవి. అమెకు మతియొకదోట మన్నన మఱియొకచోట నుండు నట్లయ్యెను. తానొకటిఁ దలంచినఁ దైవమొకటిఁ దలంచినట్లయ్యెను. వివాహమైన పిదపఁజిత్రాంగి తనమనంబు సారంగధరునిపై నిలుపు పావహేతు వనియామె తలంచెను. సారంగధరునిఁగలి యుట కనేకవిధములుగాఁ దటపటాయించెనుగాని వానిపై పలపును విదల్చుకొన లేకపోయినది.

తుదకు నాతని స్వార్థీనమొనరింపఁ జూచెను. అతఁడు చలించక విదలించుకొని పోయెను. అందులకామె విషలమనోరధురాలై మహారాజుకు దెలుపుట యాతఁడు దనపుత్రుని శిక్షించుట మున్నగునంశముల గూర్చి రచించెను. సారంగధర పద్యకావ్యము లందు గూడ నిట్టి విధము లేదని తలపఁదగును.

సారంగధరనాటక మందలి సాత్రాచిత్వ సంతాపణము విదూషకుని హాస్యము న్యాయసాన విచారణము సారంగధరునికి

శిక్ష యంత్యమున నెల్లరకుఁ గల్గిన వైరాగ్యము లిందుఁ బ్రతిపాదితములై నవి. ఇందు మాటలు పాటలు పాటలు రదనాపాట పమున రమ్యాతిరమ్యములై సామ్యములేనివై యున్నవి.

మొత్తము మీఁద శ్రీదాసకవీంద్రులగ్రంథములను జదివినచో వారికిఁగవిత్వ ముందుఁ గూడ విశిష్టస్థాన మీయక తప్పదు. వారు మహాకవీంద్రు లని యనుట కూడ సమంజసము స్వభావ సిద్ధము స్తోత్రార్హము.

సీ॥ తనయంత గోరిన వెనిమిటి యెడకుఱు

రైకగుట్టుల వెలులై కొనంగ

నీడుజోడులనెంచి యెదుటఁ జిత్రముగాంచు

నప్పుడు గన్నీళ్ళు లలము కొనంగ

రేవు మాసను మాటవై పనికొవ్వూడి

కోరికయున్ వెళులూరు కొనంగ

ముందు చెల్లెడి కోర్కె చందము దలఁచిన

యంత నిటూరువు లలుకొనంగ

గీ॥ రాయశారంబు వచ్చిన రేయి గడఁచె

నోయి బిడ్డరఁ గనన మూయలేక

తెన్నపాటులు యుగములై కప్పురముల

నేడిములఁజిందిఁ గండిన విరులపాన్పు

పరిశిష్ట సాహిత్యము

తారకమును దానకవీంద్రులు తాము స్వయముగా నన్వయించుకొని చదువుకొనిన వ్యాకరణ విజ్ఞానమును నగవఱుచుటకు సంస్కృతమున వ్రాసిరి. ఇందుఁదారకావతరణమున రైవాంశసంఖ్యా తుండగు నాతని రేవతలు సంస్కృతీంశుడున్నారని తమ యాధ్యాత్మిక తత్వజ్ఞానప్రదర్శనమునకుఁ గూడ నవకాశమును నుడుగల్పించుకొనిరి. గంభీరమగు నౌవనిషదవిజ్ఞానమును నందు ములభముగా దోధించిరి.

గీ॥ నిందఁ జాలేసి నన్నుఁ జంపందలంచి

వలపు విరువుగ విసమున వానిఁ దెరచి

పోదలంచితే నెరజాణ వూలబంటు

లాలవాలంపు నదినుది యందులేదొ

గీ॥ వలపు కొనపాగఁజూచు జన్మసపుసెంపు

కన్నెప్రాయము మొదలునిన్ను తలంపు

పొందుఁబరచిన నీవాని మందలింపు

లింకుకుడువని నిందలకేళతములు

గీ॥ మేనులన్ మడుల నొక్కటిగా నొనర్చి

రక్తిలో నఁ బ్రవంప విత్రమము దొరగ

వాసిమీరఁగ చిప్పత దైన్యతనిది

జెందుదమురార యీభేద మందనేర

“సారంగధర నాటకము”

“వారి తరంగములకు వలెనే దేవా నీకును జగత్తునకు భేదములేదు. సాణువు నందు దొంగ యను భావము భ్రాంతిచే గనుఁజీకఁటి యందుఁగలుగునట్లు నీయందీ జగద్రాంతిఁ గలుగు చున్నది. దిగంతరేఖవలె దృశ్యమగుచున్నను వాస్తవమును నివారించినచో నదృశ్య మగుచు నదనత్స్వరూప మగు నీమాయయే యిట్టిభ్రాంతిని జగత్తునకుఁ గలిఁగింపుచున్నది. కాన నీతత్త్వ మింద్రియవేద్య మెంతమాత్రము గాదు. చూచునది - చూడఁబడు నదియు - నభిన్న మైనపుడు - తచ్చిన్న సాధనమొకటి యవశ్యక మగునుగదా యను ప్రబోధములకు నాలనాముగా నాతారకమును రచించిరి.

మహాకవీంద్రులు దాము గురు కులక్ష్మేశము నంటకపోయి లను దామెంత కష్టపడి యిట్టి పాండిత్యమును సంపాదించినారో యందునమానముగా విశదీకరించిరి. అందుచేత నీతారక గ్రంథ

శ్లో॥ భేదోయథాకాండ తరంగయోర్ను

స్వాత్మైశ్యలోకస్యత రై వదేవ
సర్వః । సపంచఃత్వయి కల్పిహోవా
సాతౌ భవేదస్మ్యరిషభ్రమేణ

(తారక 1-21)

శ్లో॥ దృశ్యాన్య దృశ్యాసద సత్స్వరూపా

త్వదీదు మాయాభ్రమకారణంసా
దిగంతరేఖావద తీంద్రియంతే

తత్త్వం జగన్మాటక మాత్రభార

(తారక 1-15)

మునకు ప్రాప్తెనరు గెల్లసర్ (మల్ బార్గు యూనివర్సిటీ - పరిషియా) ప్రకంపించి రెండు శ్లోకములను - నిరచించి - పంపిరి.

శ్లో॥ భక్తవత్పేఽధీశ్వర భేదతాఽపి

శక్తోతి శేతుం పరమార్థ తత్త్వం
దృష్టిస్వరూపం ముకురత్రయైవ
విలోకితుం శక్యత అదిదేవ

(తారక 1-17)

శ్లో॥ స్వభావ పాండిత్య బలేనకుర్వేకావ్యం

పతత్రీ సమానేననీదమ్

(తారక 1-2)

శ్లో॥ అనాఘ్రూతంపుష్పంకినలయ మలూనంకరరుహై

రనావిద్ధం రత్నమ్మధు నవమనాస్వాదికరనం

అఖంశం పుణ్యానాం శలమివపతద్రూపమనశుం

సజానేభోక్తారం కమిహ నముసస్తాస్యతి విదిః

అభిజ్ఞానశాకుంతల

శ్రోణవిక్రోత్తతేనె, మొనఁ గ్రుచ్చనిమానికె గోరునాటులన్

దాలవనట్టి భేఁజివురు తానిఁ గొనంబడనట్టి పూవునుం

టోలినదాని సోయగము ముంచిటనోముల మేటిపండుగా

టోలును దాని నేలుటకు బుట్టిన యాతని దెంతపున్నె మో?

శ్లో॥ మందః గవియశఃప్రార్థి గమిష్యా మ్యపహాస్యతామె

ప్రాంకులభ్యే ఫలేలోభాదుద్రాహునివ వామనః

“రమువంశము”

సంస్కృతనాటక రత్నమైన యథిజ్ఞానశాకుంతల నాటక మునఁగల శ్లోకములకు నాకువుగా నస్తావధానములందు ననువాద వద్యములు, మూలమునకు వ్యతిరేకము గాఁకుండ జెప్పిన వద్యములు - ప్రళంసార్థములైనవి. సముద్రమునకుఁ దీరమును గనుఁగొనుటయు - సజ్జతముల గణనఁ జేయుటయు సులభమగు నేమోకాని శ్రీ అదిత్యునియబాధాన మహాకవీంద్రుల కవిత్వా విశేషములను, వర్ణించుట సులభముగాదని సహజముగాఁ తలఁచఁదగును.

క॥ వెడిగున్ గయిపెంపుననే

బడయంగాఁగోరి, నవ్వఁబడియెడ నానన్

బొడవగు నతనికిఁ బొందం

బడువండునకు గయిసాచు మరుగుజ్జువలెన్

పాతుంనప్రథమం వ్యవస్థతి జలంయుష్మాస్వపితేషయా

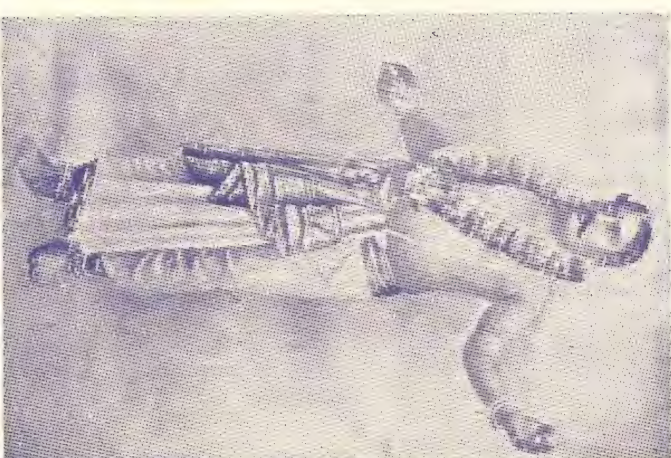
నాద త్తే ప్రథమండనాయ భవతాం శ్నేహేనయా పల్లవమ్

అద్యేవః కుసుమప్రసూతి సమయే యస్మాభవత్యుత్సవః

నేయంయాతి శకుంతలాపతి గృహం సర్వైరనుజ్ఞాయతామ్

“అభిజ్ఞాన శాకుంతల”

నివ్వతి ముందు మిమ్ముఁడనియింపక త్రాగదునీరుఁ బాల్చఁజొరెవ్వతె మీపయిం జెలిమి నింపయినం జివురాకుసొమ్మ మీ పువ్వుసమ రై యెవ్వతెకుఁ బొల్చుఁగువండువు వెల్లునింపు నా జవ్వని యాశకుంతల యొనంగు నొనంగుది యాన నెల్లరున్.

హరిదాస జగద్గురువు

“దాసు వారాయణునకు నీతండు, నీని

దాసు లెల్లఁగల హరిదాసు లెల్ల”

— తిరువతి వేంకటకవిలు

సంగీత సార భము

(హరికథాశేష)

సర్వజ్ఞైకవేద్యము - హృద్యము. భగవన్మై వేద్యమై వదిసంగీతము. అందునానారసప్రభావమైనది హరికథా కథ నము. అది ధర్మ భక్తి ప్రబోధమునకు, విర్మలసాధనము. అది స్వత్వగీతములలో మనోరంజకముగా సాధింపఁ దగియున్నది. భగవత్సాన్నిధ్యమును బొందుటకు యోగసంగీత మూర్ములు దస్వనేరులేదు. సర్వవస్తువులయందు వాసుదేవ భావనచే మనో వాక్కాయ కర్మలచే భగవంతునిఁ బూజింపుచు సర్వప్రజలకు దైవ భక్తిని బోధింపఁ దగుమోక్ష సాధనము సంగీతము కన్న వేరు లేదని నారదమహర్షి ప్రబోధించె. అందుచేత పురందర విఠలాది వాగ్గేయకారకు లిక్కలి యుగమున గీతప్రబంధములు, విరచించి యాడుచుఁ బాడుచు బరులఁ దరింపఁజేసి తాముతరించిరి. రామదాస-

త్తో॥ రఘ్యాణి పీఠ్య మధురాంశ్చ నిశమ్య కణ్ఠాన్

పద్యభుక్తో భవతి యత్సఖితోఽపి జంతుః

తచ్ఛేతసా స్మరతి సూనమబోధపూర్వం

భావసిరాణి జననాంతర సౌహృదాని — అభిజ్ఞానశాకుంతలమ్

గీ॥ అందములఁజూచి తీయనదాఱికించి

వనరు సుకమున్న పజ దేనివలననాక

తంబుచేఁ దొలిపుట్టి లందలియివములఁ

దెలియకెద నాటినవి మదిందఱఁజుచుండు.

తొగరాజాదులు గూడ భగవంతుని గానమృతముచేఁ బ్రసన్నునిఁ జేసికొని ముక్తిని బొందిరి. హరికథాశ్రవణము వలన శ్రోతలు విశిల శ్రేయోభివృద్ధినిఁ బొందుదురు. కథకులకుఁ గూడ ధర్మార్థకామ మోక్షములు లభింపుననుట చిన్పందేహము. అట్టికథలకు శ్రుతిస్తోతి బిజ్జానము శబ్దాను శాసజ్ఞత అభిదాన ప్రవీణత ధన్యః ప్రథేదవేదిత్యము అలఁకాంకౌశలము రసభావ పరిజ్ఞానము నానా

శ్లో॥ శిశుర్వృత్తి పశుర్వృత్తి గానరసంపదేః

శ్లో॥ వృత్తి కవితాతత్త్వం శివోజానాతివానవా”

శ్లో॥ వీణావాదనతత్త్వం జ్ఞోశ్రుతిజాతివిశారదః

తాలజ్ఞశ్చాప్రయాసేన మోక్షమార్గం
వియస్సతి “యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి”

శ్లో॥ గాయంశ్చరీత్రాణీరథాంగసాణేః

స్మృత్యన్నిరస్తాఖిలకర్మబంధః
విరంకుశస్సర్వసమోవిరాగీ

తైవల్యమైవ్యతిమకులంద భక్తిః॥నారద స్మృతి॥

శ్లో॥ తస్యగీతస్య మాహాత్మ్యం శ్రేష్ఠశంసతు మీశతే
ధర్మార్థకామమోక్షాణా మిదమే వై కసాధనం”

“అదిభట్టితఁడయ్యెనా హరికథలకు
అదిభట్టితఁడయ్యె గేయంపు ఫణితికి
అదిభట్టితఁడయ్యె నాట్యంపుఁగళకు
అదిభట్టితఁడయ్యెలోకాద్భుతులకు”

శ్రీ చె. వెం. శాస్త్రి

భాషా వై శద్యము కళాశాస్త్ర నైపుణి వాక్కుటుత్వము సభావిజయ సామర్థ్యము ఉచితజ్ఞత రమ్యరూపము మున్నగు లక్షణంబు లంద వలయును.

ఇట్టి యత్యంతాకర్షణమై రమణీయమై కళాత్మకమై యిహాసరలోక సాధనమైన సంగీతసాహిత్యస్మృత్య కళాభారతినీ నారాధించి హస్తంగత మొనరించికొని హిమాలయ శృంగసదృశ సద్యశో నముపారితులైన మహానీయ మూర్తి శ్రీయాది భట్ట నారాయణదాన మహాశవి. వారి హరికథా నేపయాంధ్ర దేశచరిత్రలో సువరాక్షరములలో లిఖింపఁ బడి రనుట చిన్పందేహము. నదావాదులై నిజజీవితమును గళగాఁ బరిణమింపఁ జేసికొని దానకవీంధ్రుడు చిరస్మరణీయుడయ్యెను. వారు సంగీతసాహిత్యములులలోనే కాక బహుభాషా పాండిత్యము మధురవచోనైపుణ్యము విశిష్టకవిత్వాశక్తి లోకజ్ఞత నిరంతరభావస్వాతంత్ర్యము

నీ॥ “ఘనశంఖమో యనఁగంఠంబు పూరించి

మేలుగ శ్రుతిలోన మేళవించి

నియమము తప్పక నయమనంబులఁ

బెక్కురాగ భేదంబులు రక్తిఁగలిపి

బంతులెగర్చిన పగిది కాలజితన్

జాతిమూర్ఛనలొప్ప స్వరముపాడి

చక్కని స్మృత్యము సర్వరసానకూ

లంబుగాఁగ నభినయంబు సేసి

గలిగియుండుటచే హరికళాపితామహ రత్నమకుటమును ధరించితి. వీనికిఁ దోడుగా నుందరవిగ్రహము శీతవాతాతపవర్షంబులకు భీతిఁజెందని శైర్యసాహసములు వారికిఁ జన్మహాకుఁగా సంతరించుకొనినవి. వారు నిరంతర మందహాసభారవదను లగుచు నాకరణీయ దేహద్బాధతో నసాధారణశక్తితో నమితవరిశోధనానక్తితో వివిధ గ్రంథరచనానురక్తితో నూత్న విషయగ్రహణానక్తితో భూతదయానయుక్తాత్మతో ననఘానభోగవిరక్తితో నహజనంగీతసాహిత్యయుక్తపరిణితితో జీవితమహాస్వందనమును భారతదేశ సర్వదిశాసలుల - నిరాటంకముగా - నిర్వర్ణముగా - నిరాశాయుక్తముగా - నిత్యానందముగా - నడిపి భృతము యశమును సంపాదించి - మించి విస్తార బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలిగా శ్రీనారాయణ దానకపీండ్రులు పేరెన్నిక గనిరి. వారు నిజహరికథోపదేశ మూలమున సర్వమనోజ్ఞత్రములందు భక్తిజిజ్ఞులను

గీ॥ స్వకృతస్మదుయక్షగాన ప్రబంధసరణి
వివిధదేశంబులం బిన్న పెద్దలుగల
బలు సభల హరిభక్తి నుపన్యసించ
లేని సంగీతకవితాభిమాన మేల

గీ॥ “దాసు నారాయణునకు నీతండు వీని
దాసు లెల్లెడలఁగల హరిదాసు లెల్ల
రాక్కహరిదాసు లేకాదు నిక్కమతని
యొడలనాధృతిలేనివాఁడెవఁడుపుడవి”

నాటుటచే నవి క్రమ క్రమముగా లతావ్రతానములై పుష్పించి పరింప దన్నిజనుగంధబంధురములు సర్వదిశల సంవాసములై ధ్రువపక్షత్రములవలెఁ బ్రకాశించినవి.

వారిని త్యాగరాజువలె సకలకళాపరిపూర్ణ మగు సరస్వత్యవేతార మని. భారతమాత గర్భకుత్రిమత్వాపలమని చెప్పఁదగును. వారికదానేవాకథలు - ఆంధ్రహృదయాంతర్నాళములందు సునిరస్తానసంవాసితములై నవి. ఆచిలుత ప్రాయముననే దానమహాకవీండ్రులు బహుముఖప్రజ్ఞావంతులై స్వతంత్రజీవన మందభిలాషాపరులై యుండిరి. సాహిత్య సంగీతాప్రావధాన రచనాసామర్థ్యములను సంపుటికరించి హరికథాకథనములందు నూత్న విశ్వాసములను సృజించి నృత్యాదులను దోడుఁజేసి భక్త్యనురక్తులను జేదోడుఁజేసి మధురాతి మధురమైన వాఁదోడుగా వానిఁజెప్పి మెప్పించుటయే విద్యుత్తధర్మమని వారు నిశ్చయించిరి.

ఇటుండ నొకనాఁడు కుప్పస్వామినాయడను నొక దక్షిణదేశపుభాగవతారు విజయనగర మందొక సంపన్నగృహస్థుని గృహంబున గఢాకాలక్షేప మొనరింపుచుండెను. ఈవిషయమును దానకపీండ్రు లెఱిగి యచ్చటకుఁబోయి తత్కృతమనమూలాగ్రముగా వినుర్బనాదృష్టిని నాలించెను. అప్పు డాకపీండ్రుల మనంబునఁ “గత స్వవిరచితమై పద్మగద్యములతోఁ గూడియుండి నృత్యాభినయరసానుకూలముగా దానినిఁ జెప్పినచో నది రక్తిని వ్యక్తికరించు”నని విద్యులతవలె మెఱనెను. పెంటనే యింటికిఁ

జని యారాత్రిని మహాభక్త ధ్రువవరిత్రమును బద్ధగద్యగేయ సమీక్షముగా రచించెను. మఱునాఁడా కథను విజయిత్రుల సమక్షమున వాద్యాదుల సమ్మేళనముతో నొకదేవాలయమున ననవద్యధీప్రతిభను వెల్లడింపుచుఁ జెప్పెను. అదివిన్న వారెల్లరు దానకపీండ్రులను మిన్నఁగా మెచ్చుకొనిరి. దానకపీండ్రుని అన్న సీతామయ్యగారు చాటుగానుండివిని మనస్సుఁననానందించి "సీనికి సభారంజనము సేసి జనవశీకరణమును గావించుకొనెడి శక్తిని జేవుఁడు ప్రసాదించినాఁడు ఇంక మీనిని నుద్యోగ మొనరింపు మని వేధింపఁబని లేదుకదా" యని సంతృప్తినిఁ జెందెను. అదియే శ్రీదానకపీండ్రుల మారికథా చరిత్రకు నాఁది యయ్యెను.

నాఁటి నుండి దానకపీండ్రులు వాచికాంగికాభినయ విశేషం బులనవరసంబు లుట్టివడునట్లు స్వరభేదంబుల నుపన్యసించి శాస్త్ర పాండిత్యమును జహుముఖముగాఁ బ్రదర్శింపఁజేయుచు శతాబ్దము వలె గాత్రమును బూరింపఁజేయుచు సర్వజన మనోహరరూపవేషములతో మారికథలను జెప్ప మొదలిడిరి. శ్రోతలు వారి నృత్య విలాసమునకలరి ఘనశంఖ ధ్వనిఁ బోలిన త్రిసాయీ గానగాత్రముల కానందించి తత్సమయస్ఫూర్తికి సంతోషరసాత్మిని నోలలాడు చుండెడివారు. త్రాత్రముూర్తి సహజసంగీతవిద్వాంసుఁడగు వేదన్నగారు అగ్నికివాయువుతోడగునట్లు సహకారగానాదులనులుచు చుండఁగా దానకపీండ్రులు విజృంభింపు చుండెడివారు. వారు మారికథా గాన ప్రదర్శన మొనరించు నప్పుడు సహస్రాక్షతో నున్న

విధమున సభాశ్రోతల నెల్లరఁ వారి కింపు సొంపుఁ బెంపొదవునట్లు నర్తించుచు విజయోరణులను జలనచిత్రము వలెఁ బరివర్తనమునుఁగావించుచు సంగీతవిద్వాంసులన్ని యెడల నిజసంగీత ప్రతిభలను బ్రదర్శింపఁ జేయుచు నందు సాహిత్యజ్ఞే తలన్నచో నిజకవితాసుధను వారానఁ బ్రవహింపఁ జేయుచు నానాశాస్త్రంబులందలి క్లిన్నసమన్వయలను బ్రసంగవశమునవిచ్చిన్నమును జేయుచు నచ్చుట బానుర జనము నున్నయెడల వినోద విలాసనికాన కథలను దెలిపి యుల్లాస సర్లావములను గలిగించుచు మహోత్సాహమున వర్తించెడివారు.

రాజమహేంద్రవరమున శ్రీసోమిన కామేశ్వరరావుగారి పుత్రిక వివాహము జరిగెను శ్రీరావుగారు సాహిత్యప్రియు లగుటచే శ్రీచెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారి వంటి మహాపండితకవుల నెల్లర నాహ్వానించెను. వారానందర్పమున దానకపీండ్రులచే మారికథాగానమును గూడ నేర్పరించెను. వారు సీతాకళ్యాణమును గథాగాన మొనరింపుట సీతాదేవి తన వివాహమునకు ముందు దుర్గాదేవినిఁ బూజించె నని సంస్కృతమునఁ జదువుచుఁ బూజనేయుచు వ్యాకరణజ్ఞాన మగవరచుఁ బ్రౌఢప్రయోగప్రదర్శనములను విమర్శకుఁ దావుఁ జూపక జూపింపుచుండెను. మారికథ ముగిసిన విదవ చెళ్ళపిళ్ళ శాస్త్రిగారులేచి దానమహాకపీంద్రా! మీ యత్యల్పసాహిత్యపాండిత్య జ్ఞానములు చిత్కారాధనము నవి మీకు మీరే సాటి యని" కామించెను. అందులకు దానకపీండ్రుఁడు వినయవిధేయుఁడై "మీ ప్రశంస నాకుఁ బ్రోత్సాహకర

మైనను గురువులకడ నభ్యసించని విద్య గ్రుడ్డిదేకదా!" యని పలికెను.

ఆ పలుకులకు శాస్త్రిగారు ముదమొంది "మీ దానందము దెందమున నొందగదను. నరస్వశీప్రసన్నులకు గురువుతో నిమిత్తము లేదు. ఆందులకొక యదాపరణమును జెప్పగలము. మోగ్రాను మందొక యంధుడున్నాడు. రాత్రిం బవలు లాతఁడు నంచరించు ప్రదేశములందు నొకయగార్థ మైన యగర్థ గలదు. ఎందఁ జెందఱో యందుఁ బడుచుందెడివారు. కాని యాతం దెన్నుం డందుఁ బడలేదు. అది భగవత్కృతాక్షిముకదా యని" పలికెను. అనఁటి హరికథాగాన ప్రళంసాక్షి ర్విరథమే దానకవీంద్రులను బురోగమన మత్యంత వేగముగా నడచిన దనుట నిస్సందేహము.

దానకవీంద్రుల గాత్రము ఘనశంఖము వలె నొకమైలు దూరము వినఁబడు చుందెడిది. వాచ తన్మయత్వమును జెంది శ్రోతలను గూడఁ దన్మయత్వమును జెందించెడివారు. కదఱా రసము నభినయించెడి వేళ నభికులను దుఃఖపూరితులుగఁ జేయుటయుగలదు. హరికథాగానమొనరించు నప్పుడు దానొక్కరే కథ యందున్న యనేకపాత్రలను ధరించెడి వానివలె నటించు నవర సము లొలికింపఁ జేయఁగల నేర్పరి. శ్రీరామచంద్రుని సంబంధ పద్యమును జదువుచోఁ బురుషగాంభీర్యము నీతాదేవి పద్యమును పఠించుచో శ్రీలాలిత్యమును బ్రదర్శింపఁ జేయుచుందెడివారు.

శ్రీకృష్ణారావు గారను డిహ్యుట్టి కలకర్తరు తమపుత్రుని వివాహానందర్పమున శ్రీదానకవీంద్రులను తంఠిమూలముగా నాహ్వానించి గౌరవించి "దానకవీంద్రా! తమరునేఁడు హరికథా గానప్రదర్శనమును గావించి మమ్ము ధన్యులజేయుఁ డని కోరెను. అంతట దానకవీంద్రుఁడు రుక్మిణీకళ్యాణమును జెప్పుచు 'రుక్మిణీ దేవి శ్రీకృష్ణునిఁ దలచిన పాటయగు "నిక్కడ నున్నావో! కృష్ణా! నీవేమి తలచెనావో?" యని గానమును జేయుచు నాహ్వానకర్త శ్రీకృష్ణారావు" అని స్ఫురణకు వచ్చుటచే నందలి శ్రోతల నెల్లరఁ బరికింపుచు మఱి నాపరణమునే వునరుక్తిఁ జేయుచు క్షేపగాఁబాడెను. అప్పుడు శ్రోతలెల్లరు కడుపుబ్బునట్లు నవ్వరిరి. అపట నున్న శ్రీకృష్ణారావుగారులేది "దానమహాకవీంద్రా! మీరు

"గీతం - వాద్యంబ - నృత్యంబ - త్రయం - సంగీత ముబృతే" అని యున్నందున వానినిఁ దెలిసి యున్నవాఁడే సంగీతవిద్వాంసుఁ డని వారి నిరయ మగుటచే నటులనే విజప్రతిభలను బ్రదర్శించెడివారు. మనోజ్ఞహాస్యముతో గూడిన సక్తృత్వ దోరణియు సకలరసానుకూలాభినయము మధురగానము లయజ్ఞాన ప్రకటిత నృత్యవై శిష్యము అమృతపూరిత విమలకవితాసంపన్నత నానాశాస్త్ర పరిజ్ఞానముతోఁ గూడిన సమయస్ఫూర్తి యివి యున్నియు నొకదాని కన్న నొకటి మిన్నఁగా నుండుటచే దాన కవీంద్రులు హరికథాపితామహులై యాంధ్రాననియఁడు 'అట పాటలమేటి' యని కీర్తి పొందెను.

వేరు తలఁపు నిలువ నలదు. మీ మామూలు కట్టుమునకు గొఱఁ తయుండ" దనివలికెను. అంతట సంతోషాద్భుతరసములను శ్రోత లకుఁ గలిఁగింపుచుఁ గథముగింపెను. దీహ్యుటికలక్తుగారు దాన కవీంద్రులను గొప్పగా నెత్కారాదులచే మెప్పించెను.

వితక్కుఁగనాడులను విన్న యటగల యొక ప్రభుత్వోద్యోగి "దానకవీంద్రా! మీగాననృత్యాదులు మామనస్సులనుసంతోష నముద్రము లందు నోలార్చినవి. మీ నృత్య ప్రదర్శనమును జూచునప్పుడు రంభయో యూర్వశియో నన్ని నృత్యమొనరింపు చున్నదని భ్రమంబితిమి. తెన్నవాలక మీయందే దృష్టిని నిల్పితి" మని తెల్పెను.

ఋరంపురమున శ్రీజయంతికామేశము పంతులుగారి గృహమున నున్నప్పు డొకనాఁడు వారి కోరిక మేరకు రాత్రి తొమ్మిది గంటలు మొదలు తెల్లవారుజాము వఱకు ద్రువపరిత్రము దాన కవీంద్రు లాడుచుఁ బాడుచుఁ జెప్పెను. అందులకు పంతులుగారు

(శ్రీదానకవీంద్రులు కీర్తన లందరి రాగములు స్వరములు పాడుట పద్యముల నుచితరాగమున గాన మొనరించుట - సంగీత సాహిత్యములు పూనలలో దారమువలె సరిగాఁ జూచుటవలెను గు విశేషంబులను జక్కఁగాఁ బాటించుట యేమరకచూచెడివాడు. సంగీతసాహిత్యప్రతిభ బున్న వారగుటచే నారెంటిని సమన్వయ పఱచి యాభ్యాత్మికవిషయములను వివిధార్థము లందుఁ బోల్చిం చుటయే పరమార్థముగా భావించిన పుంభాసనరస్యదులు.

ముద మొంది వారినిఁ బరిక్షించుటకు నై డుహస్యములను నొనఁ గెను. యథాలాభసంతుష్టిపదు డగు కవీంద్రు డందులకు నానంద మును జెందెను. పిదప పంతులుగారు "దానకవీంద్రా! యీకథ యుందలి పద్యగద్యములు హృద్యములుగా నున్నవి. ఇది మీ రపనకు సాధ్యపడినవేనా?" యని పలికెను. అందులకు దానకవీం దుగ్రీతు మందస్మితులై "అందులకు మీరు చెందమున సందేహింపఁ బనిలేదు. మీయభిమతకథ నేదేని నొనఁగినచో దానిని సనపద్య పద్యగద్య మిశితముగా రచియింపు జాధ్యతను శిరసావహింపఁ గల" నని పలికెను. అందులకు వారు "మహాభక్తాగ్రగణ్యుఁ డగు అంబరీషోపాఖ్యానమును యథాతథంగా-హృదయభేదనగా - రంజన-మొదవఁగా రచింపుడు. అందాక మాగృహ మందే యుండి నా ప్రక్కన భోజన మొనరింపుడు. ఆదివారము నాఁడా కథను బుధు" సమక్షమున బ్రదర్శింపఁ జేయు" డని పలికెను. పిదప నాటి రాత్రి దానకవీంద్రు లంబరీషోపాఖ్యానమును సర్వ జనహృదయానందకరముగా రచించి యావిషయమును మఱు నాఁడు పంతులు గారికిఁ దెలిపెను. ఆదివారము నాఁడు పంతులు గారు సభను నేర్పాటుఁ జేసిరి. నాటి సభకుఁ పండితపామరు లెల్లరు నాహానింపఁ బడిరి. అప్పుడు సభయందు నా నంబరీషో పాఖ్యానమును - వినిపించిరి. అప్పుటఁ జేరిన పండితశ్రోతలు పామరులు వారికథారసనానై పుణ్యమునకు నృత్యగానవిశేషాదులకు వారి వివిధకాస్త్ర పరిపయజ్ఞానమునకు నబ్బరపడి పెల్లబ్బిరి. పిమ్మట పంతులుగారు దానకవీంద్రులకు సింహాతలాటపు మురు

గుటు రెండు శాలలు బసారను పట్టపీఠాంబరములు ఆడువందల రూపాయలను నొసంగి సన్మానించిరి.

ఓకనాఁడు విజయనగర దివాను శ్రీవెన్నకృష్ణ జగన్నాథ దాశుగారు దన పీఠి యరుగుమీఁదఁ గూర్చుండెను. అష్టార్మున దానకవీంధ్రుఁడు పోవుట జూచి దివానుగారు “దానకవీంధ్రా కేశము లందము చిందునట్లు దువ్వినావు. శ్రీ పితావుర సంస్థా నాధీశులకుఁ బరిపయలేఖ నొసంగెదను. అర్చుటకుఁ జని నీకథాగా నాడుచే మెప్పింపు”మని పలికి యవ్వదే బోపికిం జని వ్రాసి తెచ్చి యిచ్చి “నీకేశములు మాత్రము జాగ్రత్తమీ” యని మందహాసమునఁబలికెను. దానకవీంధ్రుఁడందులకు భయమొందఁ జని లేదని దానినిఁ గొని ఛని మఱునాఁడు పేరన్నగారితోఁగలిసి పితావురమునకుఁజేరి యానంస్థాన దివానుగారిని దర్శించి నమస్కరించి యాలేఖ నర్పించెను. అందుల కాతఁడు సమయమును

వారు స్వరశుద్ధిక్రొఱకు వీణావాద్య మధ్యసించి వివిధసంగీతగ్రంథములను బరిశోధించి నిజగానమును నిర్దుషముగా నొసరింపఁ జేసికొనిన నారదాసరావతారవ్యక్తులు - గానసభలందును - శ్రీరామనవమీ ఉత్సవములందు - దానకవీంధ్రుని - కథాగాన కాలక్షేపాదులు - రాజమహేంద్రవరమునందును - బరిసర్గ్రామములందును - జరిగి - యనేక సన్మానములను వారు పొందఁగలిగిరి. “చింతామణి హాలునందుఁగూడ టికెట్టనుబెట్టిగూడ హారికతలను జెప్పిరి.

జూచి తాజదర్శనమును జేయించెద నని యంచాక తమగృహమున నుండు మని పలికెను, దివానుగారు నాటిరాత్రిఁ దమ గృహమునదానకవీంధ్రులచే గానకాలక్షేపమును జేయించి యూలించి యూనందించెను. మహారాజావారా విషయమును వరోక్షమున నీని దానకవీంధ్రులను గోటలోని కావ్యోనించి గౌరనించి. పిదప దానమహాకవీంధ్రులపట రెండు హరికథలను హృదయంగమముగాఁ జెప్పిరి. శ్రీవారు వానిని విని వారి సంగీతసాహిత్య ప్రతిభలకు మెచ్చుకొనిరి. పిదప దేవరవారిని పీఠోని దానకవీంధ్రులు దమ బసకుఁ బోయిరి. మఱునాఁడు దానకవీంధ్రులకు నాహ్వన మంపి పిలిపించి యుచితాసీనులఁ గావించి యొక సేవకుని నిలిచి కైజారును దెమ్మని పంపించెను. అమాటలను వినిసంతట దానకవీంధ్రులకు పితావురం దివాను గారి పలుకులు జక్తికి వచ్చి తాను నిరోపినిఁగదా యిట్టిపరీత మేల జరుగు నని మిక్కిలి దైర్యముతో నుండెను. పిమ్మట సేవకుఁడద్రానినిఁ గొని చేవదానిని శ్రీవారుగైకొని ‘దానమహాకవీంధ్రా! మీప్రతిభ నిరుపమానము. చంద్రునకు నూలుపోగన్నట్లుదీనిని దీనికిఁ దోడుమూడు వందలరూపాయలను మీకు నొసఁగుచున్నాఁడను. ఇందులకు మీకు సంతుషియేనా? అసంతృప్తిఁగల బ్రాహ్మణుఁడు నవ్వనకుఁడుగదా’ యనునవలికెను. అంతట దానకవీంధ్రుఁడు ముదమందుచు “ప్రభూ నాకెన్నటికి సంతృప్తియే” యని వానినిఁ గొనియెను. పిమ్మట మహారాజు నవ్వులు నొక విఠవైన కాలువను గూడఁదీసి యిది కూడ మీరలంకరింపఁ దగుననిపలికి దానినిఁ బ్రేమతో దానకవీం

ద్రుల కలంకరించెను. అంతట దానకవీంద్రుడు “మహాప్రభూ! నేనెప్పుడు సంతృప్తిపరుడనే పరులను పలుకులకు పైపలుకు స్వభావమును గలిగియుండువాడ నగుటచే నిట్లుంటిని. నన్నుమన్నింపఁ గోరుచున్నాడ” నని చిన్నవించెను. అందులకు మహారాజు ముదమంది “బహుమానము ప్రతిసంవత్సర మీవిధముగనే జరుగు” ననిపలికెను. అంతట శ్రీవారిని వీడ్కొని తిరిగి పితాపురమునకు జేరి దివానుగారి కాబహుమానములను జూపెను. అందుల కతఁడు సంతసించి “బాగున్నది. మీరు కేశములను భద్రముగాఁ గాపాడుకొని వచ్చినందులకు మిక్కిలి సంతోష” మనిపలికెను.

భాసింకోట జమిందారు తన కుమారుని వివాహసందర్భమునఁ బ్రఖ్యాత సంగీతవిద్వాంసుఁ డగు వస్వవెంకన్నను హరికథా కాలక్షేపమునకు శ్రీ దాస కవీంద్రులను నాంద్రదేశ మందలి ప్రఖ్యాతి పండితులను నాహ్వానించెను వెంకన్నగారి సంగీతసత్తయొకనాఁడు జరిగెను. మఱునాఁడు దాసకవీంద్రుల హరికథయయ్యెను. వెనుకపాటపాడు పేరన్నగారానాఁడు రాబేనియుండునఁదనకు సాయ మొనరింపు మని వెంకన్నగారిని గోర నతఁడులకంగీకరించెను. అనాటి హరికథలో దాసకవీంద్రులు విద్వాంసులు మెచ్చునట్లు పాండిత్య ప్రకర్షణములును బ్రదర్శించి సంగీత ప్రతిభావంతుఁడగు వెంకన్నగారికే డనసంగీతపాండిత్యమును జూపి యాతనికిఁ దనపై సదభిప్రాయము సంపాదించవలెనను కోరికతో సర్వవిధసంగీత విశేషంబులను ప్రదర్శింపు

చుండెను. సంగీతనిధి వెంకన్నగారు వినిరివప్పుడు దానకవీంద్రులొపై ని రాగమును బాడుటయు - సతఁడు ముక్తాయించి నప్పుడు వైముక్తాయంపు జూపుటయు నొడలెల్ల లయజ్ఞాన మగపరచు నృత్యకళావిన్యాసము ప్రకటించుచు హరికథాగాన మత్యద్భుతముగా నొనరించెను. హరికథానంతరము తిరుపతి వెంకటేశ్వరకవులు మహదానందభటితులై యాశువుగా నభినందనపద్యములను జదివిరి. పిమ్మట పప్పువెంకన్నగారు దానకవీంద్రులను బరిస్వంగ మొనరింపుకొని “దానకవీ! నీకుగురుకటాక్షము లేకుండగనే సరస్వతీ వీశణమునఁ సంగీత సాహిత్యాదులు నీకు సంప్రాప్త మైనవి. ఇంతయేల! నీకు వాణియే నీజిహ్వగ్రముండుఁ దాండవించుచున్నది. నీయందు ముందు నాకొందిన దురభిప్రాయము నేటి సంగీత ప్రావీణ్యాదులను గాంచి సంతట నాయువు ప్రసరించిన వారిదము వలెఁ బరుగిడినది.” యని పలికెను.

క్రీ॥ శ॥ 1923 సం॥ కాకినాడలో కాంగ్రెసు సభలు జరిగెను. ఆసందర్భమున కార్థవిర్వాహక వర్గము వారు శ్రీదాస కవీంద్రులను హరికథాకాలక్షేపమునకు నాహ్వానించిరి. అప్పుడు దాసకవీంద్రులు రుక్మిణీకళ్యాణమును గాన మొనరించెను. అనాటి సభకు మహాకవయిత్రి సరోజినీనాయుఁడు అలిసోదనులు ఉత్తరదేశీయ ప్రముఖులు విచ్చేసిరి. దాసకవీంద్రుల కథాగాననైపుణ్యాదులను విని కవయిత్రి సరోజినీనాయుఁడు మిక్కిలి యానందించి

లేచి కవీంద్రులకడకుఁ జని మీస్వత్వము మనోజ్ఞముగా నున్న దని (your dance is exquisite) ప్రశంసించిరి. ఉత్తర దేశీయులు గూడ మిక్కిలి యందులకు యానందించిరి.

క్రీ॥ ౪॥ 1912 సంవత్సరమున రాజమహేంద్రవరమున దానకవీంద్రులు మారికభాకాలక్షేపము తొనరించిరి. ఆనభలకు నాండ్రబీష్మ న్యూపతి సుబ్బారావు వంతులుగారు రాయబహదూరు కండకూరి వీరేశలింగము వంతులుగారు సూక్తిసుభాషిణి వసురాయకవిగారు నైయాకరణ శ్రేష్ఠులు మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బరాయశాస్త్రిగారు సభితులుగానుండిరి. దిగంతనమాన సమ్మిళితమైన యానభలో దాన మహాకవీంద్రులు జూపిన సంగీత కవిశాస్త్రత్వకళాపిలాసంబులు వర్తనాతీతము అయ్యెను. మహాదానకవీంద్రులకు పురప్రముఖుల సమక్షమున నవరత్న అచితమగు భుజకీర్తిని శ్రీవీరేశలింగమువంతులుగారిచే నిప్పించి యదిక సన్మాన గౌరవము తొనంగిరి. అనాటి సన్మానసభ చరిత్ర ప్రసిద్ధమైనది.

ఒకవర్తినర్వవిద్యుల కాణాని యగు విజయనగరము నందు, బండితసభ జరుగుచుండెను. అందు దిగ్గంతు లనందగు శ్రీచైతన్య ప్రియశాస్త్రిగారు వ్యాకరణనిధియగు శ్రీరాయుడు శాస్త్రి గారు మున్నగు వారందుఁ బాల్గొని యుండిరి, సభయందు సంగీతసాహిత్య వ్యాకరణాదులను గూర్చి చర్చింపఁ జడుచుండెను. ఈనివత్సరమును విని దానకవీంద్రు లనటికిఁ జనెను. అప్పు డొక

పండితుఁడు “దానకవీంద్రా! ఇది పండితసభ. ఇందు సాహిత్యాదులను గూర్చి చర్చింపఁ జడుచున్నవి. మీరు హరికథాపితామహులుగదా” యని పలికెను, అందులకు దానకవీంద్రుఁడే మోక్షమును గింపవడక మందస్మితమున సంగీతశాస్త్రజ్ఞుఁడందున్నచో నన్నురావలదని సాహిత్యధనుఁ డిందు నున్నచో నన్నుఁ బాల్గొనవలదని వ్యాకరణ పండితుఁ డివల నుండినచో నన్నుఁ బ్రవేశింప వలదని యనఁగలదు. ఒకవేళ నట్లున్న నన్ని శాస్త్రములు మీకే స్థానమన్న నాకెంతైన స్థానమున్నదా?” యని పలికెను. అప్పుడు శ్రీచైతన్య శాస్త్రి గారు నవ్వుచు “దానపండిత కవీంద్రా! మీరిందు విషయమున దెందమున నాలోచింపఁ జనిలేదు. మీకన్నిటి యందుమీకుఁ బ్రత్యేకమైన ముఖ్యస్థానమొకరొనఁగఁ జనిలేకుండగ మీరే స్వాధీనమొనఁచుకొంటిరి కదా” యనెను.

గీ॥ తానెఱుంగుదు, ననెడి విద్యులకు మేర
అలఁది గంతపురేఖ హద్దట్యుతోడు
గాన సంపూర్ణ పాండిత్య మూనితన
నులికి సభనాడులులు. పిచ్చికళలుకానె (శ్రీ శాస్త్రిగారు)
దాన కవీంద్రులు - ముఖప్రీతి వాక్యములకు న్యూతిరేకి;
నిర్భయముగాఁ బలుకసాహసి. అందుచేత పండిత బృహ లీతని
నిరంగిలమటయుకలదు. పరోక్షమున దానకవీంద్రుని విమర్శించు
టయు కలదు.

“అలా ఈ సందు, అముఖ న్యాయవాది యగు సోమంచి భీమశంకరముగారితో దానకవీంద్రులకు నేపిత మొనఁ గూడెను. అచ్చటఁగల వేశ్యాంగనలు తమగురువగు సంగీత విద్వాంసునకు దానకవీంద్రునకుఁ బోటీపడిన యేడలఁ జూడ విచ్చగించి తమగురువులను బ్రోత్సహించిరి. అక్కడప్రతిమాన సంగీత విద్వాంశికారదుండే. ఒకనాఁ డిటువుఁజుట్టి పోటీ జరుగు చుండెను. అన్యోన్య జయావేషంతోఁ బాడుచుండిరి. శారీర గాంభీర్యగాన మాధుర్యాదు లా సంగీత విద్వాంసునకు లేకుండుటచేతను గర్జాట హింధూస్థాని బానిలను జోడించి గాన మొన రించు నేర్పు లేకుండుటచే విద్యుద్దీపము సన్నిధి వీపమువలె నతని సంగీతము దానకవీంద్రుని గానమునకు సరిగాకుండెను. అందుల కాతండు పల్లివి పాడుట మొదలిడి యొక గతిలోనుంచి మఱియొక గతిలోనికిఁ దాళమును మార్చి గాన మొనరింపఁ దొడఁగెను. అంతట దాన కవీంద్రు లదిచూచి “ఘోరు వెనుకటి

గీ॥ ఎర్రచీరఁ జూచి - వెర్రెయొనలుబెట్టి

పరుగులిడుచు - నార్చు బర్రెవోలె

ప్రతిఁ జూచి యోర్చు ప్రాజ్ఞతశేమిపై

కుట్టి శక్తిహీనుల్పల్క - చుంద్రుగాడె.

“చిన్నామురా - పాట - గన్నామురా నృత్య

విన్యాసపీచికల - విహరించు మధురిమలు”

(దాన కవీంద్ర హరికథా భంగులు)

తాళమును జేతితో వేయుచు రెండవ గతిలో నోటపాడినయెడల మఱింతబాగుండును. అప్పుడు ధూకు శాస్త్రబద్ధమైన సంగీత జ్ఞాన మున్న దని తలంచెద” ననిపలికెను. అందుల కతండు సమ్మతించి యట్లులఁ బ్రయత్నించెను, గాని విఫలమనోరథుఁ డయ్యెను. పిదప దాన కవీంద్రులనుగాంచి “నాకుఁ దేలికగాఁ జెప్పితివి. నీ వాపోలిక లై నఁ బ్రదర్శింపగలవా?” యని పలికెను. అందు లకు దానకవీంద్రుండు “అదికూడ నొక విద్యయేనా” యని సుల

“పితాపురం మహారాజాగారు బ్రాహ్మణునిపైఁ గోపము వచ్చినప్పుడు అతని కేళములు కోయించి పంపునను ప్రతీతిఁ గలఁడు.”

“బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి యైనను హరికథా ప్రాశస్త్యమును సంపాదించుకొన్నను దానకవీంద్రులు నిలుకడలేని చిత్త వృత్తితో లోకమును లక్ష్యమును జేయక పోకిరి వలె బాహ్య ప్రవర్తనమును గావింపుచు న్యేచ్ఛాసంచారియయి యుండెను. అన్నటికి స్వయముగాఁ బ్రస్తానత్రయము వేదాంత గ్రంథములు ఇతరగ్రంథములు రచనావ్యాసంగమును గావింపు చున్నను వై రాగ్యభావ మింక సంతరించు కొనకుండెను. పైన భంగు నిషాకు నలవాటు వడిరి. అనాటి సంగీత విద్వాంసులు ‘పొడుగు మహాలక్ష్మి’ యను వేశ్యాంగన గృహమున దానిని దయారు చేసికొని నేనించి నిషామత్తులో తమతమ గానప్రావీణ్యతలఁ బ్రదర్శించెడివారు.

భనుగాఁ దాను జెప్పి విధముగాఁ జేసి చూపెను. అందులకా విద్వాంసుఁ డనరిమితానంద భరితుఁడై “దానమహాకవీంద్రా మీసంగీత కళాకౌశల్యము - నిరుపమానము. అప్రతిహతము నీవు నాకన్నఁ బ్రాయమును దక్కువ వాఁడనగుటచే నీసంగీతశక్తి సామాన్యములకు నాహృదయపూర్వక వందనము లనిచెప్పి వీడ్కొనెను. దాన కవీంద్రుఁడు - ఏలూరునఁ దనేకపర్వాయములు టికెటు మీఁదను ధనవంతుల గృహము లందు హరికథాగానము లొనరించెను.

దానకవీంద్రులు బందరులో దనమిత్రుఁడగు పెద్దన్న గారిఁట బసఁజేసెను. ఒకనాఁడు వారి యింట గానసభ జరిగెను. ఆ సభకు చెన్నపటణము కాంచిపురములనుండి సంగీతవిద్వాంసులు వాద్యనిపుణు లనేకు లరుదెంచి యందుఁ బాల్సానిరి. అం దిరువదిమంది సంగీతవిద్వాంసులుకూడి వల్లవి బాడుచు వాయించుచుండి, దానకవీంద్రులు కూడ నఁడుండిరి. అప్పుడు దాసుగారు గృహయజమాని కోరిక మేరకు నదివఱకు నాల్గవ కాలమున నారక్షరములు జాగాచేసి గాన మొనరించు వల్లవి నైదవకాలము విలంబముగా మార్చి యేకాక్షరమును జాగాఁజేసి మూఁతాన్వ త్తములనుగాన మొనరించెను. అందరి వాద్య నిపుణులేవిధముగా సాధ్యపడక తడఁబడఁ జొచ్చిరి. అప్పుడు దాన కవీంద్రులు “ఎంతటి యోశ్చర్యము. ఇంతటి సంగీతవిద్వాంసులుండి కూడ యొకఁడైన జాగా గ్రహించి జాగాకు రాలేకుండుట యోశ్చర్యకరముగా నున్నది”దని పలికెను. మృదంగపాద్య నిపు

ణుండైనను నొకసారి యెనను ముక్తాయంపఁ జాలకుండెను. సతికులెల్ల రది చూచి దానకవీంద్రులఁ బోలిన వండితుం డిందాఁక రాలేదని వారిని మిక్కిలి బ్రాపించిరి.

బందరులో చతులు గారి గృహమున నప్రాచీన మొనరిందిరి. అందు వేరు వేరుగా రెండు చేతులఁ దాళమును వేయుచు రెండు పావముల రెండు తాళములను వేయుచు కోరి ముక్తాయంపులతోఁ బల్లవి, బాడుటయు కవిశాసంభాషణ లొనరించుటయు మున్నగు నద్భుతకృత్యము లొనరింది సతికుల మెప్పునుబొందిరి.

అప్పుడు దానకవీంద్రుల సంగీతసాహిత్యములఁ జూచి యార్జ్యఁ జెందిన పండితు లనేకు లుండిరి. వారు దానకవీంద్రులను నోడించి పరాభవింపఁ దలంచి సభ కాహ్వానించిరి. శ్రీవారి న్నేహితుని ప్రోత్సాహబలమున దానభకుఁ టోయెను. అందు మూడు రెండువేలమంది ప్రజలుండిరి. అందుఁ బ్రతికక్షులు దాన కవీంద్రులకు నర్పములు కృతులు రావనియు వచ్చినచోఁ దాము పోలి వర్షములు కృతులు గాన మొనరింప వలె నని యనిరి.

ఈ విషయము ‘బుధవిధేయిని’ అనుపత్రికలో జాలఁ జొర్చినఁగా వ్రాయఁబడినది. అని చూచి “కలుషహరిణి” యను పత్రికతో నప్రాచీన మత్యద్భుతముగా దానకవీంద్రులనేఁ జేయఁబడిన దనివ్రాయఁబడినది.

ఖాసింకోట పన్నెనెంకన్నగారసు సంగీత విద్వాంసుఁడు నీతాపురం రాజాగారివైగలు మదరాసు పోయిరి; వారితో ఆదిభట్ట

ఆ మూటలకు మహాకవీంద్రుని శిష్యుఁడు సంగీతసాహిత్య నిధి - ఆశుకవిత్వా ప్రజ్ఞావారదియైన మహాపండితునకు వరము లడుగుట నమంజనము గానేర దని వారుకోరిన గ్రంథ మంతయు వారి శిష్యుండ నగు తాను బాడెద నని పలికెను. అప్పుడు దాన కవీంద్రులు శోభార్ఙ్గంజక స్వరసందర్భము సంగీతము గాన విస్ఫుటఁ గల సంగీతవిద్వాంసులు గాని వీరిలోఁ గొందఱు గాని యొక గంట గాన మొనరింప వలయును. పిదప నేనొక గంట గాన మొనరించెద ననిపలికెను అంతఁ బ్రతికఱులు వారిలో వారు దర్శింపుకొనుచు నట్లు గానింపఁ జాలక యందుండి తిరోగమిందిరి. పిదప దానకవీంద్రు లద్భుతసంగీత ప్రదర్శన ప్రకర్షణములచే సభారంజన మొనరించి స్తోత్రార్హుఁడయ్యెను.

పేరన్నగారు కూడనుండిరి. అప్పుట విక్టోరియామహాలులో సంగీతనథలు జరుగుచుండెను. మహారాజువారు ప్రతిదిన మరిఁగి విని యానందించెడివారు. ఒకనాఁడు నిర్ణీత మైన నాయకుఁడు రాకుండుటచే వెంకన్నగారు గానమొనఁచుటకు నేర్పాటయిరి. సభ యభాక్రమముగా బ్రారంభ మయ్యెను. వెంకన్నగారి పాటను విని శ్రోతలందఱు హేచ్చగామెచ్చుకొనిరి. మహారాజువారు గూడ విచ్చేసి విని గాయకునిఁ జూచి వేంకన్నగారని పోల్చి యద్భుతముగా గాన మొనరింపుచున్నారని యాశ్చర్యపడిరి. గానసభాకార్యదర్శి గారు సభాసంతరము వేంకన్నగారి సంగీత కళాకౌశల్యమునకు మిక్కిలిశ్లాఘించిరి. మహారాజుగారు వేంకన్న

దానకవీంద్రులు పేరన్నగారితోఁ గలిసి చెన్నపట్టణము నకుఁ జేరిరి. అప్పుట సోమంచి భీమశంకరము గారింట బసఁ జేసిని అన్నదొకనాఁడు హైకోర్టున్యాయవాది యగు రెంటూల సుబ్బారావుగారు ఆచ్చటకు వచ్చిరి. వారు దానకవీంద్రులను జూచి వారికవిత్వాదులను విని యిద్దరన్నదమ్ములను దమగృహమునకుఁ గొంపోయెను. పిదప గుజరాతి పేటలో నున్న గుజరాతీ బ్రాహ్మణుఁడు హైస్కూలు పాఠశాస్త్రమును చంద్రశేఖరశాస్త్రిగారు దాన కవీంద్రుల శక్తిసామర్థ్యములను గుఱ్ఱింగి వారిచేత హరికథా

గారిని మిక్కిలి ప్రశంసించెను. వెంకన్నగారికి దానకవీంద్రులపై పలిమాన మున్నను దానకవీంద్రుల సంగీతమును గూర్చి యంత పదభిప్రాయము లేకుండెను. అందులకు దానమహాకవీంద్రుఁడు సరస్వతీ ప్రసన్నత నార్జించి యుండుటయే. పిదప దానకవీంద్రుని ప్రతిభను గుర్తించిన పిదప వారికడ ప్రహ్లాద పరిత్రమతోఁగల మేళకర్తరాగములతోఁగూడిన కీర్తన లభ్యమిచ్చెను.

శ్లో॥ నవరసదుచి వేది - సర్వభూతాను వాది
అతిత పరణ వారీ - సాధ్యలంకారభాగ
పరవశసుఖ యోగశీత్ర సంకల్పభోగ
ఆతులలలితరూపః సర్వవేద ప్రశాంతిః
సకల జన సమానః సర్వతంత్రః స్వతంత్రః
విజిత మనయస్కో చిద్భయో సద్భవస్కః

(హరికథకుని లక్షణములు)

గాన కవిత్వప్రదర్శనలఁ జేయించి ఘనముగా నత్కరించిరి. శ్రీ వనపూర్వము ఆనందాచార్యులుగారా దానకపీండ్రుల నంగీత సాహిత్యముల కత్యామోదమునఁ దనగృహమున నొకహరికథను జేయించి మిక్కిలి నత్కరించెను.

ఆచార్యగారు దానకపీండ్రులను రివిన్యూటోర్లు మెంబరు ఆగు గ్రోబదొరగారి యొద్దకుఁ గొనిపోయి వారికిఁ బరిచయ మొనఁపెను. అప్పుట దానకపీండ్రుల నిజసంగీత కళానైపుణ్యములను బ్రదర్శించెను. దాసుగారి గానమునకు దొరగారివతి మిక్కిలి యానందించెను. మెంబరు దానకపీండ్రుల మిక్కిలి నత్కరించి “రాసునాదరాజాగారికి సిపాద్పు లేఖ నొసఁగెదనని యువ్వుబ సత్కారకారవాదులు లభింపఁ గల” వని వలికెను. అందు లకు దానకపీండ్రు లంగీకరింపలేదు. నిష్పామయోగులకు ధన సంపాదన మీఁద నెక్కువ యాశ యుండదుకదా!

ఆచార్యగారి ప్రోత్సాహమున బెంగుళూరు పోవుచున్న మధ్యమార్గమున దానకపీండ్రులకు రేంటాలనుబాధావుగారి తంఱి నందెను. వెంటనే తిరిగి మఱలఁ జెన్నపట్టణమునకుఁ జేరిరి. మఱునాఁడు గానసభఁజరిగెను. ఆసభలో దానకపీండ్రులు బైర పీరాగమును బాడుచుండిరి. నభిశు బానాఁడు దానకపీండ్రుల యపూర్వసంగీత కళాప్రావీణ్యమునకు ననూనకారీర సౌందర్యమునకు నమయమ్మార్తిగఁ బ్రకటించు వివిధకావ్యజ్ఞానబోధలకు వివిధభాషా సంబంధములకు శాఘింపుడుండిరి.

వాద్య ప్రవీణులూ దానకపీండ్రుల గానమువకు వాయింప లేక తడఁబడుదుఁ బల్లవి యందుఁ గూడ నొకసారి యైనను జాగాక రాతేక వృదపులేనుఁగుచ్చేగొట్టఁబడిన కమలముల వలె తిక్కమొగములతో నుండిరి హెకోద్దన్యాయమ్మార్తి ముత్తు స్వామయ్యగారి కోరికపై దానకపీండ్రు లానందబైదవి రాగమును బాడచు స్థిరైరా రాగము లెంతో చక్కఁగా వాయింపుచు వారిని రంజింపఁ జేసెను. సభానంతరము న్యాయమ్మార్తి దానకపీండ్రులను శాఘింపుచు నీ మహాదాన పండిత కపీండ్రుల గాన ప్రావీణ్యము శారీరలావణ్య మగణ్యమైనది టాత్తంహాల అయత్నాన మధ్యుత్తమమై శ్రోతల చిత్తముల కింపు దక్కింతు చుండును. ఇతఁడు పల్లవిలో సాటిలేని మేటి. ఈ మహాద్దానకవి సాదిన హిందూసాసీరాగము మాకంత రెలియలేదు. ఇం దీతఁడు గొన్నాళ్ళున్నచో నిచ్చటి మెచ్చెడిగాయకాల నచ్చుదలఁ గ్రహిం

కారణజన్మకై విబుధకాండ శిరఃప్రశిధానయోగ్యుడై సారములేని కావ్యవిభవంబుల కెల్లను బై దిగదైయే భూరికళావిభూతికిని బుష్కల మైన మనోజ్ఞసీతమై వీనికి సాటిరాని పరమేశ్వరు డీతఁడనంత శక్తివేన్ ఆయత పుణ్యకర్మముల నాంధ్రియొనర్చినదానికిన్ ఫలం బీయనఘాత్ముఁ డీభువి జనించుట తజ్జనిఁ జేసి నత్కళా శ్రీయనతార మొందె గుణసింధువు వీణదిశంబు లాడు నా రాయణదాన నామము నిరంతరమున్ భువి చిల్చి పోవఁగన్

మట నిశ్చయముని వలికెను సన్మానాంతరము నభముగి నెను.

తరువాత శ్రీ సుబ్బారావుగారు దానకవీంద్రులను గాంచి “దానకవీంద్రా నానంతము నెగించిన నిన్నుఁ గొనియాడుటకు నాకు సాధ్యముకాదు. ఇందలి సంగీతవిద్వాంసులకు నాకు మిమ్ములఁ గూర్చి జరిగిన వాగ్వాదము నకు తుదకు వారికి మనః భేదము నాకు మోదము పండితామోదము - పామరసమోదము లభింపఁ జేసితిని. విజముగా మీరు మానవరూపమున నున్న గంధర్వులే” యని శ్లాఘించిరి. శిదేయ వాద్యమునఁ గీర్తి గన్న విద్వాంసుఁడు మృదంగవాద్యమున నభంగయశోసంగుఁడు నాటి నభినదానకవీంద్రులచే శృంగభంగవడిరి. నాటిదినివత్తీకలన్నియు నేతద్దానహరికథాప్రావీణ్యతలను గొన్నఁగాఁ బ్రశంసించినవి.

శాస్త్రులును లుండ వచ్చునుఁ బ్రశస్తి గన్న
కవులు గాయకుల్ మఱి నటకజనులుండ
వచ్చుఁ గాని సర్వకళల పార మెఱిఁగి
జనుల యెదఁ బుచ్చుకొన్న సజ్జనుఁడీతఁడె
(శ్రీ) చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు

భరిగుపాట

మోలచ్చి భంగుపాట - నేర్పర్చుకున్న పాట - కడు
హెచ్చు నాచుపాట - జగమెల్ల నాకొకరూట
చెలు రై న నోటిమట్ట యొకచేతఁబొడుము చిట్ట
తొలుదొల్ల నన్నుబొడ్డు - తెలవారేదాకలడ్డు
॥ మా ॥

భంగుపూరు నందు మదరాసు వాసి యగు అనంబా వార్యుల వారి సోదరుని గృహము నందు పేరన్నగారు దానకవీంద్రులు బసఁజేసిరి. వారు విశ్రాంతి జూచుకొని దానకవీంద్రుని గాన మొనరింపు మని కోరెను. అంతట దానకవీంద్రులు తంబురా శృతిఁజేసి సావేరి గాగమును మధురాతిమధురముగా గాన మొనరించెను. అచార్యవారి సోదరుఁడు సంగీత విద్వాంసుఁ డగుటచే దానకవీంద్రుల గానామృతమును గ్రోలి మిక్కిలి యానందించి శ్లాఘించెను.

మహారాజావారి దర్శనము గలుగుటకు ముందు దానకవీంద్రులు నచ్చటి పరీక్షకుల యాదేశము మేరకు పేరన్నగారు తంబురా శృతిపేయఁగా, ధన్యాసే శాగమును గాన మొనరింపఁ దొడఁగెను. ఆరాగద్బవి బంగళా యంతయుఁ బ్రతిధ్వని యాయఁ దొడఁగెను. అప్పు దొక బక్షి వచ్చి దానకవీంద్రులను గాంచి మీగానమును బరీక్షమున నాలించిన మహారాజ మహదానందమును పొందిరి. ఈ రాత్రి మీప్రదర్శనము మహారాజావారి సమక్షమున జరుగుటకు శల వై న దని వలికెను.

గుంటూరు గాననథ

ఉ॥ సర్వభారతీయాపి పరస్పర మైత్ర్యామోదా న్నయే
ద్రు॥ ఉర్వీమండలేఁ నవరతం - కృతీయుదీర్యేవ రీప్తామ్
మే॥ వాగ్దేవీ కృపయానితా న్తమ్
చ॥ ప్రతివత్సర మీద్యుగానసభాః పత్తసేసు జాయన్తామ్
సతత మానేతు నగం నత్సంగ గుణాగీయనామ్

అనాటి రాత్రి నభాస్థిర మహారాజా వారొక సోపానైఁ గూర్చుండితి. ఒక ప్రక్క ప్రభుత్వోద్యోగులు మఱియొకదిశ మహారాణి వారు పరివారము లాసీను లయి యుండిరి. శ్రీ దాస కవీంద్రులు - దేహ మంతయు జందనపుఁబూతఁ బూసీయు నేత్రములకుఁ గాటుక నీటుగాఁవలఁది. ఫాలశీలంబుపై దిలక మును దిద్ది సిగముడికి బూలదండను జుట్టి మెడలో నొకపూల మాలను ధరించి పీఠాంబరమును ధరించి కాశీశాలవను నడుమునఁ గట్టి కాళ్ళగజ్జెలతో జేతనొక శ్రీరామ పట్టాభిషేక చిత్రపటమును ధరించి చొక్కాపాలతో తంబురా వట్టికొని పేరన్నగారు వెంట దాఁగి సభాభవనమునఁ బ్రవేశించి తనచేతి పటమును నొకకుర్చీపై నుంచి దానికొక పుష్పమాల నలంకరించెను. వెంటనే మహారాజా వారొక పూలమాలను దాసకవీంద్రుని కంతమున నలంకరించెను. అహ! దాసమహాకవింద్రుల సుకృత మెంత వర్ణనాతీతము! ప్రథమమున దాసకవీంద్రుఁడు ప్రార్థనాశ్లోకమును జుమోచిరాగమునఁ గాన మొనరించెను. పిదప వినాయకస్తోత్రమును జక్కఁగా మధురాతిమధురముగాఁ బాడెను:

పార్థవీకృపయాచితా నమః

పితాపురం :

గీ॥ కుక్కు-శేష్వర మాదపుర్లోర్కై లిడఁడ
నెప్పటన్ రావుదొర లఖివర్ధిఁ గంద్రు
తెలుపుఁ జిన్నిపూఁదేనె జనుల యెడ నెఱు
కల్పి కోపురమా పీఠికా పురంబు

ఆ దాస మహాకవింద్రుల గానమార్కమును గ్రోలుచు నానందాతిశయమునఁ దలనూపుచు “చూపాట - మిక్కిలి తీపిగా మన్న దని పలికిరి, అనాడు దాసుగాను ఆ బరీష చరిత్రమును సంస్కృతాండ్రము లందుఁ బాడుచు కథాభాగము సంతయు నాంగము లోనికి ననువాద మొనర్చు చుండుటచేత మహారాజా వారికిఁ గథాభాగము సంతయుఁ దేటతెల్ల మయ్యెను. మహారాణి వారికిఁ గూడ సర్వమే సంజోష జనక మయ్యెను, అందఱు చిందు శరీరస్థానమునకుతోడు మృదుమధుర గంభీరకంఠావాసము దానికి నైఁదోడుగా నత్యుత్తమ వృత్తిలాసము గలిగిన దాసమహాకవింద్రుల కళానైపుణ్యమునకు సభ చిత్రమున లిఖింపఁ బడినట్లే

శ్లో ॥ హేరంబ లంబోదర వక్రతుండ !

సదావతంసీకృత వంద్రఖండ !

సమస్త భక్తాభయదానశౌండ !

విజప్రభాభాసిత పద్మజాండ !

కళ్యాణి : మిత్రగతి :

స॥ కరిరాజనదన సజ్జనచి త్తసదననే - గనివెటుకొంటి నీరాక
సపసావపసామాపదపాదబిదపమగా - మగారి నీసారిగారి
అ॥ కరమరుదుగ నెల్క - గుఱమెక్కి వేగకదలిరావేలపదాక
సనిసనిసనిరీరి గామా పట్టినదపమగరి - నిదపమగరినీమామగా॥
౦. భోగిభూష సంతతిభర్తాభోష బెబ్బలికోలు నీవలెవాటు
పేగమములఁ గావవేంచేయుదేవ నీశేతోలి మొక్కుటోల్లేటు.

మనాడు గంటల శేవు నిశ్చేస్తురై సత్తికు లాలింపుచాసందింపు
చుండిరి. మహారాజావారి యాదేశమున దానకవీంద్రులు కథను
ముగించి మంగళమును బాదెను. రాజదంపతులు హాతి నందుకొని
హానికిఁ జనురి.

కొంతసేపటికి బడి దానకవీంద్రుల నన్నిదికి వచ్చి
అయ్యా! మీసంగీత కథాకాలక్షేపముఁకు మహారాజావారు మహా

2. కౌగలవ్యాసాగర మూయింటనాగర గణనాథ యేకదంత
సారాయణదాన మూససోలాస నిన్ బ్రస్తుతింపఁగ నేనెంత.

పవపావపవ సావ పదపాదని నిదవమగాని దపామగానిని సరిగా
నుగరి పదసానినసరిగామా పదనీదపమగరి నిదపామాగారిగిగమ
పామగారి.

నిశాబువటణము !

గీ॥ “సీలగిరిమీఁచు నెటఁజల్చ - చాలతేరు

రెండు రాజసంసారాబులు అండు నెపట

ఎల్ల పొగయోడల న్నావ నెద్దిరేవు

స్వర్గతుల్యంబు నై శాఖ పటణంబు”

గీ॥ “బొజ్జ నుండ్రాళ్ల నింపిన గుజ్జవేల్పు

పావజన్మిదములు నెల వెంకదాల్పు

రమ్మి భక్తుల భవసాగరహ్మనఁ దేల్పు

తగునె నాటోటి నీడుత త్వంబు దెల్పు. “వినాయకస్తుతి”

దానందమును బొందిరి. ఇంతవర కింతటి మనోహరసంగీతమును
దా మాలింప లేదని శలవిచ్చిరి. ఎఱుండి మతీయొకసారి
మీయాట పాట మాట చిత్తగించెద మని శల విచ్చి వీదొగ్గ
నెను. అచ్చటి విద్వాంసులెల్లరు దానకవీంద్రు లవమానప్రతిభా
వంతు లని మెచ్చికొనిరి.

మహారాజావారి నిరయదినమున దానకవీంద్రులు వారి
సమక్షమున గజేంద్రమోక్షకథాగాన మత్యద్భుతరసవంతముగాఁ
బ్రదర్శించెను. అప్పుడు మహారాజావారు వేరన్నగారి వెనుకపాటును
యకుంతిమైన యాకంఠధ్వని శ్రీవారిని జోకొట్టి నట్లుండెను.

అప్పటికి దాసు కవీంద్రుల ప్రాయము ముప్పది సంవత్సర
ముల ప్రాయము. మహారాజావారి సమక్షమునఁ జరిగిన కవిత్వా
సమ్మాదులు - సాహిత్యసౌరభము నంశుఁ దెలుపఁబడినవి.

గీ॥ బ్రతికియున్నంతకు స్వర్గనరకముల

సంగతిఁ దెలియ నపార్థముగద

తరలిన వారలు పరలోకవార్తలు

జెప్పిరా మనతోడ నెప్పుడై న

మర్తుల నోళ్ళలో మలయు వేదమలకు

గనగన నొకముక్క - మొనయుఁగలదె

దీప మూరినయట్లు దెల్పి భూస్వంబగు

దేహాంతముల యందుఁ దెల్లముగను

మహారాజువారు సావధానముగా దాన కపింద్రుల సంగీత కళాకళాకాలక్షేపమును నినుదుండిరి. ఆ విషయమును దానకపింద్రులు గ్రహింపక వదిలించుట క్రాగినే యింగీపుట్టించి గతముగి నెనని విన్నవించెను.

భువిలోని తేనియలోనిశీపి, దనముకన్న, దివిలోని యవ్యతము సందలి మోధుర్యము కన్న, తెలుగుఁ దోటయందలి పూసిన మల్లెల సువాసనల గుఱాళింపు కన్న, జల్లెగా మెల్లగా వీచు పిల్లగాలు లందలిహాయి దనము కన్న మిన్నగా నున్న దాన కపింద్రుల కతస్వర మోధుర్యమును గ్రోలుదుఁ దన్మయమై నమహారాజున కింకఁ నాలించుట కభిమత మున్నను విధిలేక బాధతో నభ ముగించి దానకపింద్రులను వీడ్కోలిపి తాను లోనికిఁ జనియెను.

కొంత నేపటికి బడి దానమహాకపింద్రుల సన్నిధికిఁ జను దెంచి “అయ్యా! మీగానామృత మును నెంతగా విన్నను శ్రీవానికి సంతృప్తి గలుగ లేదు. మైసూరులో సింహాసనము వైనుండి శ్రీవారు మీకు నఖండసన్మాన బహుమానములను నొసఁగెద సని శల విచ్చినారు దసరాయుత్పవములఁ దమరు తన్నక వేంచేయ

గీ॥ మనకు గగనారవిందవర్ణనము లేల
ఇహము నందున న్యమభావివృద్ధి మీర
లెల్ల రన్యోన్యమైత్రితీ హేతు వై న
ధర్మమర్తనమెఱుదై న దన్వఁజనదూ.

మని శలవిచ్చినారు. అందులకు ఖద్గులకు రెండువందల రూప్యములను మీకొసఁగ మని నార” లని యొసఁగెను. మహారాజు సన్నిధినిఁదానట్లు సంతృప్తి పిని గలింగించి నందులకు దానమహాకపింద్రు లానందమును జెందిరి.

మఱునాఁడు దివాను గారు దానకపింద్రుల సంగీతకళాకళలమును వినఁ గోరి సభ నేర్పరించెను. ఆసభకుఁ బురప్రముఖులనేతలు విచ్చేసిరి. అండు దానమహాకపింద్రు లద్భుతముగా హనుమత్తోడిరాగము పల్లవి బాదిరి. సభికు లానంద పరవళులై రి. సభానంతర మోదివానుగానుతేది “దక్షిణదేశ సంగీతము నకు - ఉత్తర దేశసంగీతమునకు హస్తముకాంతరభేదము గలదు. శ్రీనారాయణదానమహాకపింద్రుల గానప్రతిభ యనన్య సాధారణ మైనది. సభారంజక మైనది. కతస్వర మందు రసాల ఫలసమాధుర్యము సుఖామాధుర్యము సమ్మేళన మును జెంది యున్న పని చెప్పఁ దగును”. అని ప్రశంసించిరి. దానకపింద్రులు విజయనగరము చేరిరి. తరువాత మఱు శ్రీవారిచే నాహ్వయింపఁబడెను.

అప్పుట మైసూరు మహారాజువారిచే ఘనసన్మానమును దొంది వారిచే శలవు నంది కలకత్తాకుఁ జేరిరి. వీదవ బళ్ళారిలో మహాకవి నాటకరర్థ ధర్మవరము కృష్ణమాచార్యులు గారి యధ్యక్షతను గఢాగానాకుఁ వితాదులను బ్రదర్శించెను ఆ సందర్భమున శ్రీఆచార్యులవాడు “శ్రీదాన మహాకపింద్రుల సంగీత కళాగానాదులు - జీవితమునందు - మఱుపురానివి. వాని - మాననసర్గాన

మున - జన్మించిన - గంధర్వశి"యని మిక్కిలి శ్లాపించిరి. అచ్చట నుండి చోడవంశము జేరి బుత్తూరిజరిగము గారింటఁ బెండితో నొకహరికథాగానామృతమును సభికుల నానందరసాంబుధిచోలాలార్చెను. అచ్చటనుండి విజయనగరమునకు కీర్తిసరం వరలతోఁ జేరెను.

విజయనగరము మహారాజు శ్రీ ఆనంద గజపతి వారు పండితకవులేకాక పండితకవిసోపకలుగూడ నై యుండిరి. అంతే కాక సంగీతకళాభిమానులై యుండిరి. విజయనగర మందు దాస మహాకవిపేంద్రుని కథాగానము లెన్నియో జనుచున్నవి కాని కోటచో మాత్రము జనుగలేదు. చందనపు వృక్షము చుట్టు సర్పము లానరించి యుండునట్లు పండితబ్రువులు దుర్మార్గులై న పండితులు వారి కడ నుండుటచే దాసకవిపేంద్రులకు శ్రీవారి యాదరణము లభింపలేదు. దాసకవిపేంద్రుల కథ విన్న మైసూరు మహారాజావారు మృతిఁ జెంది రని దుష్ప్రచారమును గూడఁ జేసెరి. అందువలనో యేమో కాని మహారాజావారు మహాకవిపేంద్రులను సన్మానింపలేదు. అందులకై దాసకవిపేంద్రుల దొనరించిన ప్రయత్నములు బూడిదఁజొప్పిన వన్నీరగుటయేకాక వివరీతవరి వర్తనములగుటందెను.

దాసకవిపేంద్రులకు జరిగిన మైసూరు సన్మాన విశేషము లను, 71-72 పుటలందుఁ దెలుపఁ బడినది, అచ్చట మైసూరు మహారాజ మరణార్థము దాసకవిపేంద్రులవిని మిక్కిలి పరితపించిరి.

దాసమహాకవి యొకనాఁ డాస్థాన వైణికునిఁ గలిసికొని "వైణికగ్రామణీ! నీకసాధ్యమైన - మైసూరు మహారాజా సన్మానము - నీకు సాధ్యమైనది కదా! ముదిమినోదవిన దాని పలె నీకోటనే కనిపెట్టు కొంటి" నని వయోప్రాగల్భ్యమున వ్యంగ్యముగాఁ బలికెను. అందులకాతఁడు నేయింటదిన యగ్ని వలె మఱింత గోపము గలిగి యానాఁడే మహారాజు గారికి నేమేమో చెప్పి మహారాజాదాశీన్యమునకుఁ గారణభూతుఁ డయ్యెను.

మహారాజావారి గురువు శ్రీలింగం లక్ష్మణిశిష్యులు. ఆతఁడు జర్మనీ గ్రీకు లాటికే భాష లందు నిరుపమాన పండితుఁడు. ప్రతిభాబృహస్పతి. అనుపమ ప్రజ్ఞాన్వితుఁడైనర సజ్జుఁడు. అమ్మహానీయుఁడు దాసకవిపేంద్రుల హరికథాగానామృతమును విని యానందించి మహారాజాగారికి వారిని గూర్చి సిపార్సును జేసెను.

ఒకనాఁడు దాసకవిపేంద్రుల హరికథాగానాంతరమున వైణికవిద్వాంసుఁడు "నీ విషయము మహారాజావారి నన్నిది వచ్చినది. స్వల్ప ప్రతిభతో హరికథను జెప్పఁ గల" వని శ్రీ వారికి విన్నవించితి ననిపలికెను. అందులకు దాసకవిపేంద్రుఁడు "జాగున్నది" యని ముక్తనరగా నహాభాస మొసఁగెను. అందుల కాతఁడు "ఇంకేమని విన్నుఁ గూర్చి చెప్పమనెదవు? వీణ వాయిండుటలోఁ గవిక్యమును జెప్పులోఁ బాడుటలో నతనికి నడఁదే సాటి లేని మేటి యని చెప్పనుండువా! యిందుల కేమిండు?" వనిపలికెను.

అమాటల వినిన - అటపాటల మేటి దానకని “ఏమందును - నీవు చెప్పినది సరిగాదందును. నీవెందుల కట్టు చెప్పితివో? యాశ్చర్యపడుచుందు నని యందును. అతని కన్న నీతఁడు నీజనాయంపఁ గలఁడు, అతని కన్న మిన్నఁగాఁ గనిత్యమును జెప్పఁగలఁడు. అతని కన్న నీతఁడు చక్కఁగాఁ బాడఁ గలఁడు అని నీవుచెప్పిన రసజులకు గొప్పగా నుండెడిది కదా!” యని పలికెను. అపలుకుల కాతఁడు శిరము పంకింపుచుఁ జనియెను.

మఱునాఁడు మహారాజా శలవైనదని దానకపీండ్రులు శ్రీవారి దర్శనమునకుఁ బోయెను. మహారాజావారు నభాప్రదేశమునకు వచ్చిరి. అప్పుటగల యందఱితో దానకపీండ్రుఁడు లేచి నిలువఁబడి యాశువుగాఁ బద్యమును జదివెను. ‘అశ్రయించిన వారి యందు దయ విరోధుల కడ శౌర్యము పండితుల కడ సాత్వి

“అశ్రుకుల పాలి దాక్షిణ్య మరులయొద్ద

శౌర్యముం గోవిదుల కడ సాత్వికతయు

నెనఁగు నేలిన వారి కభీషణయు ను

నిచ్చుఁ గావుత సంతత మీశ్వరుండు.”

శ్రో॥ జానాతేయన్న చంద్రాబ్బా జానతేయన్నయోగిన్నః

జానీయ తేయన్నధర్మపి తజ్ఞానతిక విన్వయం.

శ్రో॥ పపస్సుభామయం కావ్యంపిత్యాహం త్విప్రమానసం
కృతోజ్యోతిఃప్రళంసాతి భవంతం కవిశేఖరః.

“తారక ప్రళంస” ప్రొఫెసరు. కె. గిల్దెనర్. (పుట 180)

కతఁగలిగి పరిపాలించు దేవరవారికి నీశ్వరుఁడు కోరిన జయముల నిచ్చుఁ గావుత” యని ధీనించి నారికేళఫల మొకటి యర్పించెను. అందులకు మహారాజావారు మందస్మిత పదనారవిందలగుచు ‘మిమ్ములను గూర్చి వార్తాప్రతికలలోఁ బ్రకటింపఁ బడిన విశేషములను జదివి నారామని శల విచ్చిరి. లక్ష్మణీ పంతులు గారి యోదేశముమేరకు నిజ గానాశుకవిరాదులను దానకపీండ్రులు జక్కఁగాఁ బ్రదర్శించెను. అంతట మహారా జబురపడుచు “దాన మహాకపీంద్రా! మీసంగీత సాహిత్యము - లత్యంత నిరుపమానము”లని పలికినంత వారు వెంటనే ప్రభువుల వైరచించిన సావేరి వర్ణమును పాడి వినిపించెను. అందులకు నృపతి ముదమంది “మీకిట్టిప్రళస్తమైన సంగీత సాహిత్యజ్ఞానము లున్నవని మాదృష్టికి రాకపోవుట విచిత్ర మైన విషయము. ఇంతకు మీనివాసముఁ గూర్చి వినఁగోరెద” మనిపలికెను.

అమాటలకు దానమహాకవి “ప్రభూ! మాదిలజ్ఞాద యను నగ్రహారము. వీరినవారి కళాశాలలో నభ్యసించితి” ననిపలికెను. పిదప దానకపీండ్రుఁడు దాను రచించిన శైరవి ధన్యాని స్వరజితులను మధురముగా గాన మొనరించెను. పతికు నెల్ల రానందించిరి. తాని యాస్థానవైణికునకు నీర్వాజనక మయ్యెను. మహారాజా వారు దానకపీండ్రుల గానకవిత్వాప్రాగిల్చుములకు నానందించి నతర్కించిరి.

అస్థాన సంగీతవిద్వాంసు లానాటి దానకపీండ్రుని ఘన గౌరవాదులఁ జూచి యీర్ష్యపడిరి. వారందఱ తోకమై దానకపీఠ

ద్రునికి సంగీతసాహిత్యము లందు జ్ఞానము లేదని మఱి నేదో లేనిపోని నెల్ల మహారాజువారికిఁ జెప్పి వారికి దానకవీంద్రుని యందు విర్రక్షభావమును గలుగఁ జేసిరి.

దానకవీంద్రు లొకవరి లింగం లక్ష్యజ్ఞి పంతులుగారి మీఁద నొకపద్యకమును జెప్పెను. అతఁడు మహారాజువారికాపద్యమును విన్నవించెను. అది వినుచున్న యాసానవిద్వాంసుఁడందుఁ దప్పున్న దని పలికెను.

మహారాజువార దానకవీంద్రునిఁ బిలిపించి గౌరవించి “మహాకవీంద్రా! మీరు సామాన్యులుగాదు. సంగీతసాహిత్యము లందుఁ బ్రజ్ఞావిధులు. పండితుల యీర్ష్యను మీరు లక్షింప నఁడు. మీరు లక్ష్యజ్ఞి వైఁ జదివిన పద్యమును ఇదవఁగోరుచున్నా”మన నందులకుఁ వారు వాని జదువుచుండిరి.

అప్పుడుప్రభువు “కవీంద్రా! మీరు ప్రయోగించిన క్షార్గిక తిన్న కర్తృత్వ ‘మొప్పుఁ గాదని యొప్పుకొందురా?’ యని యడిగెను. అందులకుఁగవీంద్రుఁడు ‘మహారాజా! అందు లకుఁ బ్రమాణ మగవరచనిదో నెలినవారి యాదేశమును శిరసా వహింతు నని పలికెను’ అందులకు మహారాజువారు ‘మీరు దానిని సావకాశముగాఁ జూపింప వచ్చును. మహాసంగీతగానాస్మితము నీ॥

‘అఖిలలోక వ్యవహార దర్శింబుల

నడిపింపఁ జాలిన నెల్లవేల్పు

జగమునై నొరిగియుఁ జలియింపని ఘనండు

ఘనగాలులకుఁ బర్వతము వోల్చె”

లను మఱి వినుఁ గుతూహలపడుచుంటి” మని శల విచ్చిరి అంతటఁ గవీంద్రులు తమ గేయపద్యములను శ్రీవారికిఁ జదివి యానందింపఁ జేసెను.

మహారాజువార లభ్యుట నున్న యొకవైష్ణవ కవీశ్వరునిఁ గాంచి “కవీంద్రా! దానకవీంద్రుల కవిత్వ మెట్లున్న దని పలికెను. అందుల కాలఁడు” వీరి కవిత్వము తెలుఁగునిజయ విలాసకాను కవితాసంపదవలె నతిశయింపుచున్న”దని పలికి “మీరు సంస్కృతి మందుఁ గూడఁ గనిత్యమును వ్రాయుఁ గలదిట్లయని విందు”. మనిరి, అంత మహారాజువారు “సంస్కృతమందుఁ గూడ మీకవితామృత ముస్వాదింప నుత్సాహ పడుచుంటి” మని పలికెను. అంత నాకవీంద్రుఁడు సంస్కృతమునఁ గూడ నొక శ్లోకమును రాగయు క్తముగాఁ జదివెను. దానిని విని యావైష్ణవకవిరోమణి “తనవ మేవ సంతాపయు క్త” అనియున్న జాగుండె డిదికదందీ”యనెను. అందులకుఁ గవీంద్రుఁడు ‘అయ్యా! నాఁడు సంగీతమున వైణిక శిరోమణిగార లొకపకారమును బెట్టిరి. మీరుసాహిత్యమున రెండు పకారములను బెట్టుచున్నారని, మీనవ రణలు మీప్రాతిభను జాలు చున్న” వనిపలికెను. మహారాజువారు కడుపుబ్బునట్లునెవ్వరి. వైష్ణవ కవిశేఖరునిముఖము చిన్నబోయెను. మఱునాఁడు దానకవీంద్రుఁడు దననవ్యప్రయోగములకుఁ బ్రమాణములను జూపెను. నాటి నుండి మహారాజువారు శ్రీనారాయణ దాసమహాశిషి యందు నత్యంతానురాగములఁ బ్రదర్శింపును. దమ కా ప్తులుగఁ జూచుకొనుచు శౌరవింపుచుండిరి.

(శ్రీ) నారాయణదాసు కవీంద్రుల ప్రతిభ యాంద్రదేశమంతట వ్యాపించెను. వారు దగినంత ధనార్జనఁ జేయ శక్తిసామర్థ్యములను గలిగిన వారై యుండిరి. ఆ బాలగోపాలము దానకవీంద్రుల యున్నసాధారణ మైన ప్రజకు నాశ్చర్యపడుచు వారి యుందనరిమిత గౌరవానురాగములు గలిగియుండిరి. వివాహాది శుభకార్యముల యందు రై వకశ్యామిముల యందు దానకవీంద్రుల హరికథాగానదులను నేర్పాటు జేయుట యాచారముయ్యెను.

క్రి॥ ౪ 1904 సంవత్సరమున బెంగుళూరులో జరిగిన గాయకనభలో దానకవీంద్రుల హరికథ నొకనాఁడు చెప్పుటకు నేర్పాటుయ్యెను. ఆనాటి నారి కథకు మృదంగవాద్య నిపుణుఁడగు యొక పిల్లగారిని నియమించిరి. అనాఁడు వారు స్వీయరచిత రుక్మిణీకల్యాణకథను జెప్పుచుండెను. కథప్రారంభించిన గౌలఁది నేపటికా మృదంగవాద్య నిపుణుఁడు విజకళాప్రావీణ్యమును జూపుచు లయలో దానకవిగారిని మించిబోవునట్లు వాయింపుచుండెను. వాని యోద్ధత్వమును జూచి జంపెతాళవుఁ గీర్తన

శ్లో॥ ససాధయతుఃసాన్యవాక్ - తపపమేనప సంతాపయగ్న్య

కుః జ్ఞాబుతసోదరీం - భయదిలోల శాతోదరీం

(శ్రీ) పుటయందుఁ గలదు. విజయనగర రాజావారి గౌరవ విషయములన్నియు రీతి-సుండి రి! పుటలవలకుఁగలవు.

నెత్తికొని యొక గతిలోఁ బాడుచు నేతొకగతిలోఁ దాళపుచిన్న లతో నాకుకుఁ బోకకుఁజెంద నట్లు లయనేయచుండెను. తాటి చెట్టెక్కువానికిఁ దలఁ దన్ను వాఁడుండును గదా!

ఆ మృదంగ విద్వాంసునకు గరఁ మాద లేదు. దానకవీంద్రులు పాటయాగలేను. మృదంగశబ్దము విసఁబడలేదు. కొంత నేపటికిదానకవీంద్రు లాతని దిశఁ జూచి “యేమైనది! దక్షిణా మూర్తి!” యనియడిగెను. అందుల కాతఁడు మీలయ మేఘము ముమ్మరముగాఁ గలిసి నాయాకాశమృదంగమును గప్పితాగా దొరుక నీయలే దని దీనముగాఁ బలికెను.

ఆమూటలకు నాటపాటలమేటి “నీశ క్తినాకు - నాశ క్తి నీకు న్యక్త మైనది”. యని మఱలఁ జాగా ప్రకటించి తాను దిరిగి రెండు గతుల యుండుఁ బనిఁ జేయుచు మూఁడవ గతి యందు నృత్యమై శబ్దమును నగపరచెను. ప్రళయకాలమందలి యుర్భూ మూరుతిము వలె విజృంభించు దానకవీంద్రుల యడ్పుతనంగీత నృత్యకళా విలాసములు సభికుల కచ్చెరు వొందించెను. సభాసంతరము మార్పంగికుండు వారికిఁ బ్రణమిల్లి ‘యంతటి లయజ్ఞాన

(శ్రీ) విక్రమ దేవవర్మగారు ‘భారతీర్థ’ యను సంస్థకు నధ్యక్షులుగా నుండిరి. దానికిఁ గార్వరర్పి దాకరు బుత్తాశేషగిరి రావుగారు ఆ సంస్థ వారికోత్సవమున దానకవీంద్రులకు అటపాట మేటియను జెరుదము నొసంగి సత్కరించిరి.

నండితవనిఁ గాంచుట యిదియే ప్రథమము మీఠు విజముగా
లయప్రహారే యవిశ్వాపించెను.

క్రీ॥ ౪ 1911-12 సంవత్సర ప్రాంతమున బరంబర
స్వాయత్తుర్తి సదాశివయ్యదుగారు దానకవీంద్రులచే హాళికా
గానాటల నేర్పాటుజేసిరి. ఆస్పృహ పురజనులు వారిప్రావీణ్యము
నకు జచ్చెరు వొంది ముప్పదితులముల బంగరు కడియములను
బహుమతినిఁ జేసిరి.

క్రీ॥ ౪ 1912-13 సంవత్సరమున విజయనగర సంస్థాన
మునకు బ్రహ్మసీగా నేర్పడిన రీవారాణి ఆనందమహారాజు స్తోదరి
ఆస్పృహకొండయాంబ శ్రీదాసుగారినిఁ గోట కావోహించి వారిచే
సాలుగైదు పారికథాగాన కాలక్షేపముల నేర్పరించి వివి యానం
దించి పునముగా నత్కరించిరి,

క్రీ॥ ౪॥ 1912 సంవత్సరమున దానకవీంద్రులు - విజ
మూర్తివాదేశానుసారము సావిత్రి పరిత్రను రచించెను. అమ్మహా
దేవి కరుణాప్రభావమున క్రీ॥ ౪ 1903 లోఁ బుత్రిక పారికి
జన్మించెను ఆ బారికకు వారు సావిత్రి యని పేరుపెట్టిరి.
క్రీ॥ ౪॥ 1906లో దానకవీంద్రులకు మాతృవియోగము గలిగెను.
దానకవీంద్రులు. తమభటుంబముతో గాశీయాత్రను గావించిరి.
అంతకుముందు కుమార్తె సావిత్రిజీవి వివాహమును గావించిరి.
వారు దిరుగుచులలో ఆలహాబాదులోఁ గల ప్రసిద్ధగాయకురాలు
తానకీబాయితోఁ బరివయ మొనరించు కొని యామె పాటను విని

దానమహాకవి కలకత్తా చేరి యప్పట గాననథఁ జేసెను.
ఆనథకు విశ్వవిఖ్యాతకవియగు రవీంద్రనాథటాగూరు కూడ విచ్చే
నెను. ఆనాఁడు దానకవీంద్రులు దాను రచించిన శ్రీకృష్ణజనన
మును బాడును హిందీలో నువన్యసింపుడు ననేకరీతులఁ గళావి
న్యాసముంను బ్రదర్శింపుచుండెను, నభానంతరము రవికవీం
ద్రుఁడు దానకవీంద్రుని మిక్కిలి శ్లాఘించెను. పిదపఁ గుటుంబ
ముతో విజయనగరమునకు వారు చేరిరి.

వల్లవల్లిరాజు అంకిపీడు మల్లిఖార్జున ప్రసాదరావుగారు
దానకవీంద్రుల నాశ్వానించి వారికిహారికథాగానాళకవితా ప్రదర్శ
నములు వినియానందించి మెచ్చి బంగరుగండపెండెరము స్వయం
ముగా నథలో నొనఁగి సత్కరించెను.

క్రీ॥ ౪ 1908-14 సంవత్సర ప్రాంతమున బరంపురం
నిశాఖసబ్బుము - దాజమహేంద్రవరము-బందరు-మున్నగు పట్ట
ణము లందు దానకవీంద్రులు దమనిజగానకవితా ప్రదర్శనములఁ
జేసి సువర్ణపుంటా కంఠణములు భుజిక్తులు మున్నగు బహు
మానములను నండితపామర ప్రశంసలను టొందెను. నందిగామ
జేంతటగిరి హైదరాబాదు మున్నగుపట్టణము లందు విజసాహిత్య
సంతసించి తనగానామృతమును నామెకు పనిపించెను. ఆమె
దానకవీంద్రుల జలదగంఠీరస్వరమునకు హిందూస్థాన బాణీకి
మిక్కిలి యానందించెను.

సంగీత ప్రతిభలఁ బ్రదర్శించి గజారోహణాది సత్కారములను బడనెను.

ఉమ్మారు నందు దాన కవీంద్రులచేఁ గదాగానకాలక్షేపములను జేయించి పౌరులు గజారోహణాది సత్కారములను గావించిరి. క్రీ॥ 1924 సంవత్సరమున విజయనగరమున పౌరులు పండితులుగూడి దానకవీంద్రులకు ప్రశస్తిపూర్తి మహోత్సవమును నొనరించిరి.

“కాలాహి ధురత్తిక్రమణః” యన్నట్లు-దానకవీంద్రులకు, నశీవియోగము 1912లో సంవత్సరమున జరిగెను.

విజయరామ గజపతిమహారాజుగారు శ్రీవిజయరామగానపాఠశాలను నెలకొల్పి దానకవీంద్రులను నాహ్వనించి దానికి ప్రిన్సిపాలుగా నుండవనియభ్యర్థించెను. ఆనదనికి నూరు రూపాయలు వేతనము దాసుగారికి జీవితవర్యంత మొనఁగు నట్లు ఏర్పాటుఁజేసెను. అంతట దానకవీంద్రు లంగీకరించి వీణ ఫిడలు మృదంగము సన్నాయి దోలు గాత్రపాట మున్నగు కళలను బోధింపుటకుఁదగిన యుపాధ్యాయులను నియమించి యా పాఠశాలను క్రీ॥ 1919 మొదలు 1936 వఱకు జయప్రదముగా నడిపిరి. ఆకాలము నందు గానకాలక్షేపములకు నవ్వడవ్వడు జరిగింపు మున్నను సంస్కృత గ్రంథపఠనమునకు గ్రంథరస వకు నెక్కువ కాలమును వినియోగింపు చుండెడివారు.

శ్రీదాసమహాకవి కళాశాలాధ్యక్షనదవి నుండి విరమించుకొనిన తరువాత పుదుక్కోట తిరువాన్మూరు మహారాజుల సమక్షమునఁ గదాగానకాలక్షేపాదులఁ గావించి సత్కృతులఁ బడనెను.

విశాఖసట్టుమునఁ బ్రముఖస్థాయనాది మహోపండితుఁడగు శ్రీప్రభుల లక్ష్మీనరసింహము సంతలు గారు తమ కుమార్తె వివాహ సందర్భమున శ్రీదాసకవీంద్రుల నాహ్వానించి హరికథ నేర్పరించి మించిన బహుమతులచే వారిని సత్కరించెను. అనాటి సభకు జయపుర సంస్థానాధీశ్వరులుగూడ విచ్చేసి దానకవీంద్రులు నిలువఁ బడి హరికథను జెప్పవండఁ దాము గూర్చుండుటకు నధిమతమును లేక నిలువఁ బడి వినుచుండిరి. దాసమహాకవి పూచి “మహాప్రభూ! మీరు నాయుండుఁ జూపిన యనురాగమునకుఁ గృతజ్ఞుఁడను. ఏలినవారు శలవిచ్చినట్లు నేను నిలువఁబడి చెప్పలేను

దానకవీంద్రులు ప్రిన్సిపాలు పదవి విరమించినను జీవిత కాలము నెలకు నూరురూప్యముల వేతనమొనఁగు నట్లు విరమింపఁ బడెను. వారు దేశాటనమును జేయక గృహ మందే యుండి తమ గ్రంథముల రచన కవకాశమును గలిగించుకొనిరి. అందుచేత వీరి యత్యుత్తమ కావ్యములను రచించి యాంధ్రరస జ్ఞుల హృదయములకుఁ జిరస్మరణీయులైరి. క్రీ॥ 1924 సంవత్సరమునఁబౌరులు - పండిత ప్రముఖులు - అన్యసట్టువాసులు - గలిసి - కవీంద్రులకు - ప్రశస్తిపూర్తి మహోత్సవ మొనరించి - వారిని - నూరేగించిరి.

గదా యనుచుఁ నాడుచుబాడుచుఁ గథాగాననృత్యాదు లొనరింతును. అందుచేతఁ దమదునుభోపవిష్టులై నాకళాకౌశలమును జిత్తుగించుట నాకు శ్రేయోదాయకమగునని విన్నవించిరి. అందుల కందఱు నవ్వరి. మహారాజావారు ముదమంది సుఖాసీను లైరి. సభాసంత రము శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారు దాసకవీంద్రుల కొకవర్సను బహు మానమొనఁగిపట్టణప్రజల తరపున “సంగీతసాహిత్య సార్వభౌమ” యను బిరుదమొనంగిరి

మదరాసులో అఖిలభారతకాంగ్రెసు మహాసభను జరిగినప్పుడు దాసకవీంద్రులు సభాప్రారంభముగఁ బోయిరి. అనేక నవ్వుటి కప్పుడే రవియించిన గేయము తాము పాడుచు శిష్యుల చేతఁ జూడించిరి. వారు గంభీర మైన కంఠనాదముతో “శంభో” యని నైష్ఠమస్థాయిలో నాదమును బూరించు సరికి సభికు లెల్ల రాశ్చర్యచకితులై మహానందముల నొలలాడిరి.

రాజ మహేంద్రవరమున గున్నేశ్వరరావుగారు మకుటము లేవి రాజు. వారు తమ నాటకశాలలో దాసకవీంద్రుల కథను వేర్పాటుఁ జేసిరి. అనాడు హాలు ప్రేక్షకులతో నిండిపోయినది. వారు సీతాకళ్యాణమును హరికథను జెప్పచుండిరి. వేసంగికాల

శిష్యావరము నల్పదినము మఱి దుశ్చేష్టల్ విడంజాల బల్ నన్నం బందియు నీ పదాబ్జముల దెందంబున్ గడు నిల్పుక నిష్ఠం బుండియుఁ దెన్నెఱింగియును దుర్వృత్తి న్వదినాన నేఁ గపాత్కుండను గాఁచె దెట్లు! నను వింకన్ సూర్యనారాయణా!

మగుటచే వారికి జెమటఁ బట్టినది. అప్పుడు కథను మధ్యలో నాపి “గున్నేశ్వరరావు! ఏవో ఎలకట్రీక్ పంకాలు వేయించెద నంటివి. పోని యొకదిననకత్తి నాకిచ్చినచో నేనేవినుచుకొందును నీవునమీవ మందున్నచో నీవైఁ గూడ విసరఁ గల” నని పలి కెను. అమాటలకుఁ బ్రేక్షకు లెల్లరు గొల్లననవ్వరి. అప్పుడు గున్నేశ్వరరావు గారు “అయ్యా! ఆపని మూత్రము చేయకండి. ఇదిగో మనిషినిఁ బంపుచుంటి”నని చెప్పి. వినన కఱుతో బంపెను. సీతాకళ్యాణముతోఁ గథ మనోజ్ఞముగా మధురాతి మధురముగాఁ ముగిసినది.

క్రి॥ ౪॥ 1920 కాకినాడలో గానవధలు బ్రహ్మాండముగా జరిగినవి. ఒకనాఁటి రాత్రి దాసకవీంద్రులు పాడుకొనటానిచేక మును గథాగాన మొనరించు చుండిరి. అనాడు ఎందఱో సంగీతవిద్వాంసులు సభ యందుండిరి. శ్రీదాసుగారు కథామధ్య మున నేదో పాటఁ బాడుచు సహజ మైన ‘శంభో’నాద మొనరించిరి. అనభాభవన మంతయుఁ బ్రతిధ్వనించినది. అనాద మఱు గుటకు గొలఁది సేపుఁ బట్టినది: పిమ్మట దాసకవీంద్రులు సూర్య

శ్రీదాసకవీంద్రులు తనవిరోధులైన పండితులందరి కన్న మిన్నయగు నిజమేధాశక్తిని సంగీతసాహిత్య వైభవమును గుఱైఱింగిన సత్యంతప్రజ్ఞాశాలి యగుటచే నితరులకు స్వాధీనుఁడు గాక తన జీవితమును దన యిచ్చ వచ్చినట్లు సాధించుకొనెను.

నారాయణమూర్తి కడకుఁ జనుదెంచి “ఏమయ్యా యంతకేక వేయుటకు నెంత కాపి కావలెనో? తెలియునా?” యనియడిగెను. నభికుల నవ్వులు పువ్వులయి వాని సువాసనలు దానకవీంద్రుల కడ గుఱాళించినవి.

అనాఁడు వాయించిన మార్దంగిఁడు వారలొకగతిలోఁ బాట మఱొకగతిలో లయ వేయుచుండ జాగాకు వచ్చు మార్గమును గనఁబడక మృదంగమును వాయించుట మాని వైచెను. నభికులెల్ల రాశ్చర్యపడుచు వారిని శ్లాఘించిరి.

ఒకసారిచే బ్రోలులో దానకవీంద్రులు కథచెప్పటకై పౌరులచే నాహ్వానింపఁ బడియుటకుఁబోయి, అనాఁటిరాత్రి కథనుజెప్పుటకు సుద్యమించి రుక్మిణీకళ్యాణమును ప్రారంభించిరి. అంతలో

దానకవీంద్రులకు నిరుపేదలనై నెంత కాదుఱ్యమో ధనవంతుల యందంతటి కాతిస్యము గల స్వభావమును గలవారు. శేషదస్త్రకులు చందా వేసెకొని పాతిక రూపాయ లర్పించినను హరికథాకాలక్షేపమును మనసారఁ జేసెడివారు. యశాశక్తిగా దానధర్మము లొనరింపు చుండెడివారు. తోటలోఁ దన కొనఁగఁ బడిన పండితగౌరవవేతనము వ్యాపారసుల కడఁ జేసిన యప్పులకు సరిపె చుచుండెడిది. శరణాగతరక్షణ జీవహింసయుండు ననన్యాయ పరోపకౌలపారీణత అధ్యాత్మిక చింతన - ప్రాచీన దర్మరక్షణ - మున్నగునవి దానకవీంద్రులకు జన్మహక్కుగాఁ బరిణమించినవి.

నభలో నుండి యొకరుహేశనగా గిరికథను జెప్పు మని కోరిరి. అంత దానకవీంద్రుఁడు మఱల నభిశలను జూచి “హరికథను జెప్ప మందరా? గిరికథను జెప్ప మందరా?” యని ప్రశ్నించెను. అందులోఁ గొందఱి దాసుగారు శరీరమును మఱచి మోట్లాడుచున్నారు. గిరికథనే చెప్పు మని కోరుట కుక్క కాటకుఁ జెప్పు దెబ్బలాగుండు నని యవివేకులు దలంచి గిరి కథనే చెప్పుమనిరి. హనుమంతుని మందరాకుప్పి గంతులు!

దానకవీంద్రులు విధి మందస్మితమున గోవర్ధనోద్ధారమును (కొండకథను) పద్య గద్య గేయములను గల్పించి మనోజ్ఞముగాఁ బ్రేక్షకులు శరీరము మైమఱచు నట్లు పవించెను. అవివేకుల ముఖములు మోఝుఁడ స్తమించిన కమలము లట్లయ్యెను. పౌరులు దానకవీంద్రుల బ్రహ్మాండముగా ననన్యాయించిరి.

వారతిగర్విష యని తలఁచినను జ్ఞానధను లగు వారు దానకవీంద్రుల వ్యక్తిత్వమునకు సంతోషింపుచుఁ దద్దహముఁ పొందిత్యమునకు దానోహ మనుచుండిరి.

చ మత్కర కథా సారథము

విజయనగరముం దొకనాటి రాత్రి యొకవేళ హరికదా కాలక్షేపమును జేయుచు దానకపీండ్రుల మీద గోపముతో నసం దర్పముగా వ్యంగ్యముగా “నిప్పుకుఁ జదలంటునా” యని వారినిఁ గూర్చి విమర్శించెను. అది వినిన దానకపీండ్రుఁడు మఱునాఁడు దము కాలక్షేపములో “నిప్పుకుఁ జదలంటునా” యను సూక్తి నందున “చి - కు - ‘పు’ కు జాగా చేసి పాటఁ బాడుచు హస్తముతో ముక్తాయంపు నొసఁగు చుండెను. అది వినిన యావేశ్యకు గన్నీడుఁ చిమ్మలై చిడునలై జొరై తరంగములై ప్రవహించి కథానంతరము దానకపీండ్రుని క్షమార్పణను గోరెను. ఆ విడకు వీవునఁగొట్టిన పండ్లుదీనట్లయినది. ఒకనాటి హరికథాకాలక్షేప మునం దొక పుష్పకుఁడు “అయ్యా హరికథాకథన జన్మ వృత్తాంతమెట్టిది?” దానినిపిరే కనుఁగొనినారా?” యని ప్రశ్నించెను. అందులకు దానకపీండ్రుఁడు “ఎండవేళ ప్రశాంతముగా నున్నవేళ పృథ్వియనఁ బలుపురుఁ జేరి యానందింపుచుండ నొకమూల దానిని వేసవెక్క- గంథమును బూసికొని కాళ్ళకు గజలు కట్టి వెనుక నొకఁడు వంతఁ బాడుచునప్పటి, జేర వారందఱు విని యానందించెదీవారు. వాఁడు పూసిన వేపగంధమునకు బహులు మంచి గంధము పూత నోటి కృతికి తంబరాశృతి మున్నగు మూర్ఖులను జేసినాను గాని వేరుగా” దనిపలికెను.

బొబ్బిలిలో శ్రీదానకపీండ్రులు శ్రీనందిగామ వెంకయ్య గారను సంస్థానవిద్వాంసుఁ గృహమున నఖములతో గవటము మీద వాయింపుచుఁ బాడుచుండుట చూచి వెంకయ్యగారు “అయ్యా! కరీర మంతయు లయజ్ఞాన మున్నఁగాని యిట్లు పాడుట సాధ్యము గా”దని బలికెను. శ్రీస్వామతీసుబ్బారావుగారు మఱు నాఁడు దమ గృహమున జరిగిన హరికథలో ననేకవిధములదృష్టములను దానిని వివరింపుచు “మానమునకు వేయి రూక లార్జించు నదృష్టము వంతులుగారి యైనప్పుడు వారి వంట బ్రాహ్మణుడు అడైదు బియ్య మన్నము సులువుగాఁదిని జీఱునఁ దేవుట యదృష్టము గదా” యని పలికెను.

ఒకసారి విజయనగరమున దానకపీండ్రులు టికెటు పెట్టి హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము వినిపింపుచు నక్షత్రకుఁడు హరిశ్చం ద్రుని నమ్మఁ జూపు పాట “వాల - చివుకదేర - మిదియేజాండి నరగునః జనులార కొనరండ్లీ” అని పాడుతుండఁ దనమిత్రుఁ డగు నర్కిలు యిన్పెక్కదగారు లోచి కప్పుడే వచ్చుచుండుట చూచి వాల గొన్నచేర గాదే వచ్చె” నని హాస్య మొనరించెను.

ఒకానొకదినమున శ్రీదానకపీండ్రులు శ్రీకొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణ నాయకు గారితోఁ బ్రవంగింపు చుండెను. నాయకుఁడుగారు “అయ్యా! మన ఆంధ్రగాయకులు దక్షిణ దేశము నకుఁ టోయి సంగీతము నభ్యసించి తమిళగాయకుల వలెఁ బాడ వలె” నని పలికెను. అందులకు దానకపీండ్రులు “అయ్యా!

నాముడు గారు! తనకుఁ బుట్టిన కుమారుడు బడే సామెలు లాగుండ వలె నని యొనఁ దైనఁ గోరుకొనునా!" యని పలికెను.

ఒకనాఁడు కాకినాడలో గాననభలో దక్షిణదేశపు విద్వాంసులు వల్లవిఁ బాడుచు రణగఱిద్దనిఁ జేయుచుండ శ్రీదాస కవీంద్రు లప్పటకు వచ్చుట తటస్థించెను. వారినిఁ దోచికిఁ దోబ్బొని పోయి యవ్వుటఁ బ్రత్యేకాననమును వేసి గౌరవించిరి. కొంతనే పయనతరువాత దాసకవీంద్రులు తమశిష్యుఁడు సుబ్బయ్యను బిలిచి పాడుచున్నవారి దిశఁ జూపి "సుబ్బయ్యా! వారేమి చేయుచున్నా" రనియన నతఁడు 'గురూత్తమా! సంగీతము పాడుచున్నా' రని పలికెను. అందులకు వారు 'తాటిచెట్టెక్కినా వేండులకన - దూడ మేతకన్నట్లు' సంగీత మని గుడు లాడు కొనుచున్నారు" అని పలికెను.

విజయనగర మహారాజు వారు దాసకవీంద్రులు విలాసారము రన్మారాడుచు నగివుల్ల లోడుచుండిరి. అప్పుడు మహారాజు వారికి మూఁదాసులు దాసకవీంద్రులకు మూఁడు రాజులు పడెను దాసు! కవి గారత్యుత్పాహముతో బుల్ల లోడుచుండెను. తుదకుఁ బ్రభువు వారు "దాసకవీంద్రా! మీరు నన్ను జయించుట సాధ్యము గాదని పనికి తన పట్టును జూపెను. అందులకుఁ గవీంద్రుఁడు "మహాప్రభూ! "తమబోలు ప్రభువులు లభించుట దుస్సాధ్యము. అట్టి సెలిలో ముగ్గురు ప్రభువులు నాచేఁ జిక్కినారు. నాప్రాణము నై న నిప్పు దొడ్డెదను గాని పట్టును వేఁదెదనా"యని తనచే నన్ను

మూఁడు రాజులను జూపించెను. అందులకు మహారాజువారు నవ్వుచు 'క్రిందఁ బడినను మీఁద నున్నట్లే మాటాడుదువుగదా' యని పలికెను.

ఒకనాఁడుదయమున నిర్దణు బ్రాహ్మణ దుఃపతులు దాస కవీంద్రుని గృహమునకు వచ్చి తాము నిస్సంతుల మని రాత్రి స్వప్న మందు నారాయణదాసకవిగారి ప్రసాదము నందిన యాకాఁ అంతఁ ధీరునని పలుకుటచే నిప్పటకు వచ్చితి" మని పలికిరి. అందులకు వారాశ్చర్య పడుచు వారిని మఱునాఁడు రాగిచెంబు నిండుగ మంచినీరు దెచ్చుకొను మని పలికి వారినిఁ బిప్పివై చెను; మఱునాఁడు వారట్లురాఁగ వారినిఁగాంచి చెంబును నీభార్యకొనఁగి యామె నీరు పోయుచుండ నీవు నాపాదములను గడుగు మని చెప్పెను. పిదప దానిని వారు పుచ్చుకొని యానమన మొనరించి పిదప జలమును దనచేతిలోనికి పంపుకొని నిజకరమున నావదూ వరుల దోసిటలోఁ బోసి పుచ్చుకొను మని చెప్పెను. వారట్లు గావించిన పిదప "మీకుఁ త్వరలో సంతానప్రాప్తియగు" నని దీపించి పంపెను. కొన్నాళ్లకు వారి కోరిక పరిందినదని విని సంతపించెను.

క్రి॥ ౪॥ 1931 - 1933 సంవత్సరమున విజయనగరాస్థానాధీశ్వరుఁడగు శ్రీశిలక్ నారాయణగజపతి దాసకవీంద్రులను నాహ్వానించి వేసంగికాలములో నుదకమండలమునకుఁ దీసికొని పోయిరి. అప్పుట మోటారులో వారిని నెక్కింపుకొని శ్రీరాజువాడు

స్వయముగా నడుపుచు నెత్తుపల్లములు గల మార్గముపై సతి
వేగముగాఁ బోనిడుచుండుట చూచి “మహాప్రభూ! దయచేసి
కొంచెము నెమ్మదిగా నడుపుఁ డని కోరెను. అందులకు శ్రీవారు
నేనే స్వయముగా నడుపు చుండఁగా మీకు భయ మొందులకు,
నని పలికెను, అందులకు దానకవీంద్రుడు “అందులకే - అండు
లకే” యనిరి. ఆమాటలకు శ్రీవారు నవ్వుకొనుచు దైవదును
నడవ మని తాము దానకవీంద్రుల ప్రక్కనఁ గూర్చుండిరి.

శ్రీవైశ్ణవ పితృశాస్త్రిగార లొక యేకాక్షిని దానకవీంద్రుల
కడకు సంగీతాభ్యాసము కొఱకుఁ బంపెను. ఒకనాఁటి రాత్రి
యంతఁడు భోజనదుపాయము లేక దానకవీంద్రుల సన్నిధికి
రాఁగ నదికనినెట్టి వారు వానికి రెండు రూక లిడి దేవీ దుకాణము
నకుఁ బోయి మిఠాయిఁ గొని తిని రమ్మని పంపెను.

ఒకనాఁడు దానకవీంద్రులు ఏటియొడునఁ బోవు టై న
వానినిఁ బిలిచి వాని బుట్టను బిరికించి జీవించి యున్న వానికి
వానికి వెలనిచ్చి వానిని నీటిలో విడిచి వైవఁ జూచి పేరన్న
గారు “నవ్వి” అవ్వ త్తి మీఁద జీవించు వానికి నీవెన్ని సారు
లీవిధముగాఁ జేయఁగలవు. నిరంతర వ్యాపార మైన దీనిని
మాన్పించుటకు నీకు సాధ్యపడునా?” యనియనెను. అందులకు
సన్నిధిలో మనము జన్మించిన పిదపఁ దోటి జీవులకు సాధ్యమైనం
భవఱకుఁ దోడ్పడుటయే పరమార్థ మనిపలికెను.

ఒకనాఁడు పాలకొండ భూముల వేలము శేయుచుండఁగా
విని దానకవీంద్రులుగూడఁ జేరి మూఁదెకరముల భూమినిఁ
గొనఁ దలంచి రెండువందల రూపాయలవఱకు బాడెను. అప్పుటఁ
జేరిన వెలమదొరగారు మీనమును దువ్వుచు మూఁడు వందల
రూపాయలకుఁ బైపాటను బాడెను. అక్కడఁ జేరిన వారెవ్వరు
పైపాటఁ బాడకుండిరి. అంతట దానకవీంద్రులుఁ నాపాటకుఁ
పైపాట కలవా? యని వ్యంగ్యముగాఁ బలికి నాలగువందల ని
యనిరి. దొరగారు దొంగకుఁ దేలుకుట్టినట్లు మిన్నకుండిరి.
అంతట దానకవీంద్రుల పాటను బాయవఱచిరి.

దానకవీంద్రులు దక్షిణదేశయాత్రలో నొకనాఁడు విరుద
నగరము నేషనునకుఁ బోయిరి. ఆ సమయమున పెన్నోట
ప్యాసింజరు వచ్చినందున టిక్కెట్లు కొని సామానులతో బండి
నెక్కిరి. ఆబండితమగమ్యస్థానమున కర్ధరాత్రి వేళ కరుగు నని
యైతింగి మఱల సామాను దింపించి ప్రయాణ మాపి కొని మఱు
నాఁడుదయమున వారు వేరొక మార్గమున గమ్యస్థానమునకుఁ
జేరుకొనిరి. పెన్నోట ప్యాసింజరు ప్రమాద వశమున నొక
వంతెన పైనుండి బడిపోయె నని దానివలన ప్రయాణికు లెంద
రో మరణించి రని వార్తఁ దెలిసికొని దానకవీంద్రులు శ్రీకన్యా
కుమారి తనపైఁ జూపిన దయకు మనస్సునఁ బ్రస్తుతించెను.
పిదపఁ గొన్నాళ్ళకు నచ్చటకుఁ జేరి యడ్డవిని సహస్రనామ
ములతో నన్నుతించెను. అదియే “తల్లివిన్ని”గా గ్రంథ మైనది.

ఒకసారి కాకినాడ గాననభలో దానకవీంద్రులు హరికథా కాలక్షేప మొనరింపు చుండిరి. జనము క్రిక్కిరిసియుండిరి. అప్పు డొక జమిందారు అచ్చటఁ గూర్చుండి యున్న జనుల నందఱఁ ద్రోసికొనును వచ్చి ముందుఁ గూర్చుండి కొంతనేపుండి మఱి రేచి పోయెను. దానకవీంద్రులది చూచి “పుట్టినతోడనే గిట్టి నటు తానీలోకమునకు నెందులకు వచ్చెనో యిందుండి యేమనుభ వించెనో యా దేవునకే తెలియు”నని పలికెను. ఆమాటల కెల్లఁగ కడుపుబ్బనటనవ్వెరి.

ఒకసారి దానకవీంద్రులు అష్టాదశ పురాణ సారమును వ్రాయుచుండిరి. అప్పు డొక రచ్చటకు వచ్చి నమస్కరించి “మహాకవి మీరేదో గ్రంథమును వ్రాయుచున్నారు. అది యేదో వినవచ్చునా?”! యని యడిగిరి, అందులకు వారు “అఖిలపురాణ సారమును వ్రాయుచుంటి” ననిపలికిరి. అందులకు వారు “అది యెవ్వడికివచ్చుడు గావలయు” ననిరి. అందులకువారు “ఒకరికిఁ గావలయు నని వ్రాయుట లేదు. నాసంతృప్తి కొఱకువ్రాసి కొనుచుంటి”నని పలికెను.

ఒకసారి బాపట్లలో దానకవీంద్రులు హరికథాకాలక్షేప మొనరింపు చుండిరి. సభికుల మహదానందము ననుభవించఁ జేయుచు విశేషస్మృత్యగానాటకవిజయము వారానాడు ప్రదర్శిం పఁజేసి ముగించిరి. కాలక్షేపానంతరము న్యాయమూర్తి వారినిఁ బ్రశంసించి పురజనుల తరపున ఘనముగా సత్కరించి “మహాక

వీంద్రా! మీజననీజనకుల యాశీర్వాదబలమెట్టిదో కాని యీ ముది వయస్సున వర్తనాతీతముగా నాడుచు బాడుచు నాఁగఁ గంటల కాలక్షేప మొనరించుటకుఁ గావలసిన బలమును గలిగి యున్నారు కదా” యనెను. అందులకు వారు మందస్మితు లగుచు “నా బాల్యదశ యందు నేర్పిచ్చా విహారమును జేయుకున్న నింత కన్న బలశాలినై యుండెడి వాడనే” యని వ్యంగ్యముగాఁ బలి కెను. ఆమాటల కెల్లరు కడుపుబ్బనవ్వెరి.

విశ్వకవి రవీంద్రనాథ టాగూరు యొక పద్యాయము విజయనగరమునకు వచ్చిరి. వాకికిఁ బౌరులు బ్రహ్మాండ సన్మాన మొనరించిరి. సభాసంతరం మహాకవితో, డమకుఁగల ప్రత్యక్ష పరోక్ష పరిచయములను దెలిసికొనుచుఁ బ్రజామములను భక్తి పురస్కరముగా నొసఁగు చుండిరి. వారు దానకవీంద్రునిఁ గూడఁ జూచుచుండిరి. వారుమాత్రము రాక కూర్చున్నచోటనేయుండిరి. తుదకు విశ్వకవియే సభ యంతయుఁ బరికించి గవీంద్రు నరసి కలకత్తా యందలి సంగీత మోదుర్యమును గుర్తుకుఁ దెచ్చికొని లేచి స్వయముగాఁ బోయి కవీంద్రుని యొగక్షేపముల నరసి “నేను మీకు స్మృతిపథము నందుంటినా?” యనిపలికెను. అందు లకు దానకవీంద్రుడు లేచి ప్రణమిల్లి “నావలకులనే మీరు పలికి విశ్వకవి కిర్తి మఱింత విఖ్యాతినిఁ గూర్చితిరకదా. తమో హరుఁడగు సూర్యభగవానుని మఱచు నంతటి యవివేకము మానవునకుఁ గలగదకదా” యని పలికెను. ఉభయు లానంద పరిష్కరింప నతౌఖ్యము లనుభవించిరి.

ప్రఖ్యాత నటకుడగు స్థానం సరసింహారావు తమ బృందముతో నాటకప్రదర్శనకై విజయనగరమునకుఁ జోయి యుపట నొచ్చి జనఁ జేసెను. అప్పటకు దాసకపీండ్రుఁడు సరాసరి కడకుఁ జోయెను. శ్రీ సరసింహారావుగారు ఎవరికడఁడు చెప్పకుండలోనికి వచ్చినాఁడు" అని తలంపుచు వారి విందైన విగ్రహము బుగ్గలక్రిందకు మెరిఁదిరిగి తెల్లఁ బడుచున్న రోసమును జూపు మీసములు దలకు విలువైన తలపాగా మోకాళ్ళనఱకు దిగిన గోధుమ వన్నె లాల్చి గుండీ పెట్టకుండుటచే కంఠమండున్న యకుంతికాంతుల నెడఁజల్లు బంగారు రంగారునింగారు గొలుసు మడిమల క్రిందకుఁ దొడఁగిన బంగారు తోదా తోదపు నడుగుల నుండి గడ్డము దాక దాకిన చేతికఱఁ గలిగిన యామహావ్యక్తినిఁ గాంచి యచ్చెరువు హెచ్చై చూచుచుండెను. వారి నెనుకనున్న వారు కనునెఁగఁ జేయుచు వీరు అదిభట్ల నారాయణ దాసకపీండ్రు లని తెలిపిరి. ఆమాట కడట నున్న వారు గుండె తటతట కొట్టుకొన లేచి నిలఁబడి వారికి తమార్పణను దెలిపిరి. దాసకపీండ్రు లఁజ్చే నిలువఁబడి "మీకంటినీలో ఆకిరివల్లి ఘంటా లున్నాఁడట. వాడేడి" యని ప్రశ్నించెను శ్రీ మాధవవెద్ది వేంకట్రామయ్యగారు వినయవిధేయుఁడై "వనిమీద నెచ్చటికో వెళ్ళినాఁడు. రాగానే తమ నన్నిదికిఁ బంపఁ గల"మని పలికెను. అంతదాసకవిగారు ప్రేమలొలుకునట్లు "మీ రంద రెవరురా అబ్బి" యని యడిగెను. అంత మాధవవెద్దివారు స్థానం వారినిఁ బరిచయ మొనరించి తనను బరిచయ మొనరించుకొనెను. అంతట దాస

కపీండ్రుఁడు 'స్థానము'వారినిఁ జూచి "రోషనార వేషమును నిర్దోషముగాఁ ధరించుతానట కదా" యని పలికెను స్థానంవారు వినయముగా "అవునండి" యన నందులకు నీపేరు - జోడుగా - విన్నానులే. అదేమిట్రా! అబ్బి! ఇలావుండి అలా యుండఁగలవని యంద అంటున్నప్పుడు "దానికి నీవు చిక్కితివా! నీకది చిక్కినదా!" యని యడిగెను. ఆమాటల కెల్ల ను నవ్వుచుండిరి స్థానం వారికే సమాధానమును జెప్పుటకుఁ దోఁచెక మిన్నకుండెను. ఇంతలో ఘంటాలు వచ్చి దాసకపీండ్రులకు సాష్టాంగ ప్రణామ మొనరించి "మేఘము గనఁబడక వర్షము గుఱిసినట్లు లయాచితముగా వచ్చి మౌకంతులేని హర్షమును గలిఁగించితి" రని విన్నవించెను. "ఓరే ఘంటిగా! నేటివాకథకు నీమ్మదంగ వాద్యము కావలసి రావలసి వచ్చినది". యన నంతట నతఁడు "చిత్తం - ఇందులకు - మీరే - రావలయునా! నలసిన వార్త పంపినరానా?" యని యతఁడు పలికెను. అంతట దాసకపీండ్రులు వారితోఁ జెప్పి పోవుచుండ వారెల్లరు వారినిఁ గొంతదూరము సాగ నంపి నాటి హరికథాకాలక్షేపమునుగాంచి యనంతసంతోష వార్తి నోలఱిచిరి.

ఒకసారి దాసకపీండ్రులను గూర్చి యొక కపీండ్రుడు ప్రళంశావద్యములనుప్రాసించింపించె. అవద్యములందు నొకదాటిలో దాసకపీండ్రుఁడు భాషాపాండిత్యమునందు ననంతఁ డని నాట్య శాస్త్రములో భరతుఁ డని సంగీతములో శ్యాగరా జని ప్రళంసించెనను, అది విని వారాగ ముని నవ్వుచు "ఆరుమాసములు - సాముఁ జేసి అడదాని మీదకు యుద్ధమునకుఁ జోయి నట్లుగా

నుంది మర్త్యరూపమున నున్న గంధర్వుడనగు నన్ను ద్వారా రాజుతోఁ బోల్చినా దేమి! యనియననెల్లకు కడుపుబ్బ నట్లు నవ్విరి.

ఒకసారి మహా మహాపాద్యాయ బిరుద మెవ్వరి కీయఁ దగు నని శ్రీ ఆనంతవంతుల రామలింగ స్వామివారు కవీంద్రుల నడిగెను. అందులకు వారు మాధుర్యవంతమైన రచన నెవ్వరు చేయఁ గలరో! వారి కీయఁ దగు నని యెల్లర కట్టిపట్టు తగదని లేదేనిఁ గమ్మని నశ్యము చేయఁ గలవాని కీయ వచ్చు నని పలికిరి.

ఒకనాఁడు దానకవీంద్రులు తోజన మొనరించువేళ పోసి జవాను 'భక్త వక్షము' అను గ్రంథమును దెచ్చియిచ్చెను. దానిని శ్రీ అప్పల నరసయ్యగారు చూచుచుండ "ఏమిటా! అది" అని యడిగిరి. "ఇది భక్త వక్షమును గ్రంథము తమకుఁ బంపిరని వారు చెప్పిరి. అంతవారు 'శేష్. బాగున్నది. ఎండవేళ వెన్నెల వచ్చినదే!" నరే కాని వ్రాసినవఁడెవఁడురా!" అని వారడుగ. "కృష్ణ శాస్త్రిగారు వ్రాసిరని తెలిపి, యందులోని భావనా గుఱ్ఱము భావ కవి మున్నగు శీరికలలోని పద్యములను వారు చదివి, వానిని విని దానకవీంద్రులు విఱుంగఁ బడినవ్వుచు "అమ్మా! బరువుగాఁ జంపినాడురా!" యని యారవలను మెచ్చుకొనెను.

ఒకసారి దానకవీంద్రులు కాఫీ త్రాగుచుండ శ్రీ కద్రా వెంకట్రావుగారు ఎదుట మనమల నుద్దేశించి "మీకుఁజాల విశ్రాంతి

యున్నది కదా! యీవనికూనలకుఁ జదువుఁ జెప్పరాదా!" యని యడిగెను. అందులకు వారు తీక్షణముగాఁ జూచుచుఁ జనుపుఁ జెప్పటమా! నాకెవ్వఁడు చదువును జెప్పినాఁడు! ఒకరికొకరు చెప్పటమా! నీకెవ్వరు చెప్పినార" నీపలికెను.

ఒకసారి దానకవిగారు ఆచార్య స్వామితోఁ గలిసి యుపాసనా మొనరించిరి. వారలి శ్రమమీఁద నవభాసమును సమాప్త మొనరించిరి. ఆనంతరము వారితో "గోదెవయన్నుననున్న యా బోతుతో ముసలి బక్కను జోడు గట్టినట్లున్నది. దానకవీంద్రా!" యని యనిరి. అందులకువారితో "ఇంక నవభాసము పూర్తిఁ గారేదు మన యిద్దరులో నెవరు జెప్పిన పద్యములు - శ్లోకములు-వాడు వై పతారము-లోనలోపారముగాకుండఁ గ్రమముగా వారు మఱలఁ జదివినఁగదా!" యనిరి. అందులకు స్వామి "కవీంద్రా! మూలుగు నక్క-మీద తాటికాయపడివేసినావయ్యా" అనియనిరి.

దానకవీంద్రుల నొకసారి రామలింగస్వామిగారు "మహా కవీంద్రా! బాటసారి వంటి వ్రబంధ మొకటి మఱల వ్రాయఁ గూడదా" యని యడిగెను. అందులకు వారు "దాసుగారు పునరన్మ మె త్వలయును. ముదిమి నోదవిన దేహసౌష్ఠవము బుద్ధి వికాసము కృష్ణపక్ష చంద్రుని వలె క్షీణింపుచుండును. దేహట సము. వివిధగ్రంథవతనము. ననేకులవరిచయము గలిగినదను నూహలెక్కువై నను, దానివికాసము తఱకు బెరుగులు చెఱుకులు-నణఁగుచుండును. అని వాతకుఁగాని వ్రాతకుఁ జేతకు బనికీరావు ఒకవేళ వ్రాసినను నూఁక తిన్నట్లులగు" ననిపలికెను.

ఒకసారి యొకకవి కవీంద్రుల కడకు వచ్చిభాషించి “రచన మెట్లుండ వలె”నని యడిగెను. అందులకువారు “ఉద్రేక పూరితమగు మనస్సునందు నుత్సాహవశమునఁ దోఁచు వింతవింతలుగ సంతరింతు నూహలకు యధోచిత వర్ణములను గూర్చుటయే రచన. ఇతరులను మెప్పించుట కొఱకుఁ గాని ధనశఁ జేతఁ గాని తాత్కాలిక ప్రయోజనముకొఱకుఁ గాని వ్రాసిన వ్రాత కాదు. గ్రంథరచన కీ ర్తికొఱకుఁ గాని ధనార్జనకొఱకుఁ గాదు” అని పలికిరి.

జయపురమునుండి కొందఱు ప్రముఖులరుదెంచి “మీ కథాగానామృతములను మఱల నొకసారి వినఁ గోరుచుంటిమి అందులకు వేయిన్నాటపదారులను పర్చించుకొందుము. మిమ్ముఁ బదిలముగాఁ దీసికొనిపోయి మఱల జాగ్రత్తగా నిపటకుఁజేర్చెద” మనిపలికిరి. అందులకువారు నిరాకరించిరి, వారెంతయోజ్జ్వలిమలాడిరి. కవీంద్రులప్పుడు “బోడితలకు నంటవేడక-రానివారినిఁ బిలువ వేడుక యన్నట్టులున్న”దని.

పాలకొల్లులో శ్రీచుండూరు నాథాయణరావుగారు వారికథాగానకాలక్షపాసంతరము వారు “నారాయణరావు! అన్నిభోగాలు అన్ని సన్మానాలు - బహుమతులు - భగవంతుని దయవలనఁ జొందఁ - గలిగితిని. “ముసలికి దసరాపండుగన్నట్లు” నాకొక కోర్కెఁజనించినది. నాదక్షిణ హస్తమునకున్న సువర్ణమంటా కంకణము వంటిది వామహస్తమునకఁ గూడగావలె ననియున్న” ధనెను. వారతే కావించిరి.

ఒకసారి ఏలూరులోదాసకవీంద్రులు పండితులతో ముచ్చటింపుచుండనొకవండితుఁడు “అయ్యా! పోతనామాయ్యని భాగవతమందు దోషము లెందు కున్న!” వని ప్రశ్నించెను. అందులకు దాసకవీంద్రుడు “గ్రుడ్డిపానికి-లోకమంతయుఁ గ్రుడ్డిగానుండు” నని మఱల నతనికి మనసు బాధపడకుండ “అయ్యా! యల్లెన్నడు మహాకవి వ్రాయఁడు. ఒకవేళ పొరపాటు వలన జారి నవనుకొందము. చంద్రునకుమచ్చవలన వచ్చిన దేమి! ధనవంతుఁడు దాల్చిన చొక్కా దేనికైనఁ బట్టి చినిగిన దానిఁ జూచి యతఁడు నిర్దునుఁ డని తలంచు వాడెట్లు రసజ్ఞుఁడగు ననిని పలికెను. అందులకొ పండితుఁడు నోట వెలగకాయ పడినట్లు మాటాడకుండెను.

దాస కవీంద్రు లొకవరి శ్రీకాకుళములో నొక సంవత్సరపుహస్తుని గృహమునందు హరికథాగానాకుప్రదర్శమును శేయుచుండఁ బెండ్లివారిలో నేదోవివాదము గలిగి యున్నటువేనాదించుకొనుచుండిరి. అప్పుడు వారి ప్రసంగముల నావుటకు బెండ్లివేళలో నిది కూడ నొకనలవాటుని చెప్పుచు వీనిమామృట చాలఁగష్టమనిచెప్పుచు “నొకబస్సు కందెకరుగారు అన్నగారి కుమార్తె వివాహమునకు నప్పుడే డ్యూటీదిగి చేరెను. అప్పటికి వివాహమై మిక్కిలి ప్రొద్దువోయెను. భోజనాలకుఁ బెండ్లి వారు కూర్చుండిరి. అన్నగారు తమ్మనిఁ జూచి “నాయనా! యిప్పటికిఁ జాలఁ బ్రొద్దు వోయినది. నీవుకూడ నేదైనఁ దీసికొని వడ్డించినచోఁ ద్వరగాఁ బూర్తియయి భోజనంబుఁగు”నని పలుక నా కందెకరుగా సూపసాధన.

గైకొని పంక్తులలో నటునిటు, దిరుగుచు “రాజమండ్రీ- అమలాపురము” అని తిరుగుచుండెను. అందఱాశ్చర్యపడుచుండ నొకడందులో “ఏమండీ త్వరగా వడ్డించండి” యనెను. అందుల కప్పటిక తఱచు స్పృహలోనికి రాలేక యొక్కటే నీటుంది” అనెను అద్దలు వారెల్లరు నవ్వి నారని చమత్కరించి, చెప్పినంతట వారు ప్రేక్షకులు గడుపుబ్బ నవ్వుచు గఢాశ్రవణానక్తులయిరి.

దాసకవీంద్రు. లొకపరి ఏలూరులో గథ చెప్పుచుండ నొక ప్రభుత్వోద్యోగి కూడ వచ్చి ప్రక్క- యుద్యోగితో కచ్చేరి వ్యవహారములు మాట్లాడు చుండెను. దాసకవీంద్రులు సందర్భమునుజూచి యలవాటులనుగూర్చి “ఒక ప్రభుత్వోద్యోగికిఁ బుట్టింట నున్న భార్యలేఖవ్రాసి చివర “ఒక్కసారి తప్పక యిచ్చుటకు వచ్చి చూచి పోవలసినది”. అనిరెండు సారులు వ్రాసిముగించి పోస్టులో వేసెను.

మఱునాఁడాయుద్యోగి కచ్చేరికి సంబంధించిన లేఖలను జూచుచు వానికిఁ దగిన యుత్తరువులను వేయుచు భార్య వ్రాసిన యుత్తరమును గూడఁ జదివి యందుఁ జివర వ్రాసిన పంక్తులు “మూడు దప్పక యిచ్చుటకు వచ్చి చూచి పోవలసినది” యను దానిక్రింద గీత వైచి తనక్రింది అధికారికిఁ బంపుచు దీనివిషయము పైఁ జర్చను దీసికొనవలయునని వ్రాసిపంపెను. అది క్రింది యధికారి చూచి నవ్వుచు వారికి భార్య రమ్మని ఉత్తరము వ్రాసిన నన్నుఁ జోయి చర్చను దీసికొను మని యనుట చాల నాశ్చర్య

ముగ నున్నదని తలంచి వారి కావిషయమును జెప్పి యా లేఖను చూపెను. అప్పుడా యధికారి దానినిఁ గొని చదువు కొని సిగ్గు పడెను” అనిచమత్కరించి చెప్పఁగనే ప్రేక్షకులు గొల్లమని నవ్విరి. అంతటితో నా యధికారి లజ్జపడి కథాశ్రవణానక్తుఁడయ్యెను

ధరణిం జీతకటి వేళ దవ్వు వెలుగుందర్పించు కందోయికి న్నృతీ యేసన్నపు తై నఁ దోపఁనటు నిన్ ధ్యానించు నవ్వానిక దిర యీలోకవికారము ల్పది రవంతేనిన్ గనన్ రావుగా నరయంగాఁ దనజీవితంబున మహాత్మా! సూర్యనారాయణా “పాముం జావదు, కఱ్ఱయున్ విరుగఁ దన్వార్తాను సారంబుగా సామర్థ్యంబున నస్తుకోటసయెడన్ శంకాసమోధానముల్ లీమం టొందవు గాన జ్ఞానమునఁ దుష్టింజెంద రాదెందునన్ స్వామీ! నీవఁ థక్తి యోగమునఁ దప్పన్ సూర్యనారాయణా.

శ్రీ పంహీరము

అదిభట నారాయణదాసమహాకవి - యాంధ్రహరికథాపితామహుడై - యాంధ్రభూమి న-నడచల పాండిత్యప్రభావములను - నాచంద్రతార్కముగా - స్థాపించి - యాధ్యాత్మికశక్తినిఁ బొందించుకొని శిష్యులకు బ్రశిష్యులకు మూలసంధమై ప్రజల హృదయములను జూఱఁగొని సత్కవాణ్ణియమవంతుడై నిర్భయుడై యేకసంభాగ్రాహియై మహామేధావియై గణితశాస్త్రప్రజ్ఞావంతుడై సర్వతంత్రస్వతంత్ర ప్రవృత్తియుక్తుడై స్థితప్రజ్ఞుడై - భారతదేశ హరికథా కవితా సామ్రాజ్యమునకు మకుటము లేచి చక్రవర్తియై బహుభాషాప్రజ్ఞావంతుడై దేశవిదేశీయుల గౌరవాభిమానములను సంపాదించి గజారోహణాది మహాసత్కారపరంపరలంది మహావ్యక్తి-మహామనీషి - మహాకవియయ్యెను. వర్షము నందుఁ దడువనివాఁడు దాసమహాకవీంద్రుని హరికథామృత మోస్వాదించని వాఁడనాఁడు లేఁడు. ఉండఁడు. గ్రంథములను లెక్కకు మీరి రచియించి కృతకృత్యుడయ్యెను. దాదా పఱువదినంతవర్షముల నేకదాటిగా నిరాటంకముగా మహాభాగవత శిరోమణిగాఁ జరించి తరించి-యైనలేనికీర్తిని-వరించి - మనజాలని వ్యక్తిత్వమును ధరించి జీవిత పరమార్థమును భరించి సాధించి సంపాదించి - మహానుభావుడయ్యెను.

ఇట్లుండ విజయనగరపురవాసులు ప్రభుత్వోద్యోగులుకలసి వారి యాదేశమున హరికథావృత్తి మహోత్సవమును గావించఁ బ్రయత్నించు తొనరింపు డుండిరి.

ఇట్లుండ దానకవీంద్రుని దౌహిత్రునకు మ కూచిక జాడ్యము దగిలి నెలదినములు బాదించెను. అరోగ మమిత గాఢముగా మన్నదినమున దానకవీంద్రుఁడు మిక్కిలి చింతించి "నాయనా! యీవాచిక నాకుఁ బ్రాప్తమైన భాగుండెడి"దని మిక్కిలి వాపోయెను. దానకవీంద్రుని యాధ్యాత్మిక పేదన మూలముగా నాథయంకరన్యూధి నానాటికిఁ దగ్గి యుత్తఁడు ప్రశాంత చిత్తుడయ్యెను. అప్పుడు వారియానంద వారిధికిఁ దీరము గనఁబడ కుండెను.

"విధిహ్నునమసంహార్యఃప్రాణినాం"అన్నట్లు దానకవీంద్రుల కానాఁడే జ్వరము గలిగెను. నాఁడు మొదలు దానకవీంద్రులు మంచము మీఁద శాలువ గప్పికొని శయించి యీలోకముతో నాకు నిమిత్తము లేదని 'హరేరామ' మంత్రమును స్మరింపుచు బ్రాతృమూర్తి పేరన్నగారినిఁ గాని యంతే వాసులను గాని బిలువ నంపకుండెను. దానకవీంద్రుఁడు దన పుత్రికారత్నమగు సానిత్రిదేవిగారు మంచము కడకుఁ జనుదెంచి కన్నీళ్లుఁ బెట్టిట గాంచి "అమ్మా! సానిత్రి! కన్నీరు మున్నీరుగా నింపకుము. నాకు స్వచ్ఛంద మరణము గలదు. కాన నీవు కలఁత జెంది నలఁత పడకు"మని ధైర్యమును జెప్పెను, అనాటి రాత్రి దానకవీంద్రులు హరికథా కాళమునకుఁ గారుమబ్బులు గలియఁగ కనితాప్రసంద దిగంతములకుఁ జిమ్మచీకట్లు గ్రమ్మిగా నాప్తబంధుజనముతి హృదయాంతర్వాళముల - నెన్నోకొండలు - కరఁగిపోవఁగా - నెట్టి యాయానము లేకుండగఁ జిత్తప్రశాంతితో నిష్కామయోగ హృదయముతో ననితరదై వస్మరణతో "అనాయానేనమరణం

విన్నాదై న్యేనజీవనం” అన్నట్లు - అస్తమించెను. “దీనిజకవివరుల్ గుండియల్ దిగుదనగ - దరలినాడు నారాయణదాసు దివికి” ఆకాశమునందలి తారకలు మిలమిల మెఱయుచుఁ దమతోటి జేరసున్న వెఱఁగునకు ద్విగుణీకృతోత్సాహవరంపర లొందినవి. అంతటితోటి హాకికథావస్థిహృత్తి సన్మానయత్నముల రాహు కబళితపండుఁడయ్యెను.

మఱునాఁ డీవార్త దేశ మంతయు నాకాశము గ్రహము మేఘమువలె వ్యాపించి యెల్లర మనస్సుఁ గలంచి వైచినది. ఎన్నోసానుభూతి కార్యక్రమములు జరిగినవి. అట్టి మహోన్మత్తి మఱల జన్మించుటకు నెన్నివేల సంవత్సరములు కావలయునో యతి యాంధ్రమాత వేదియున్నది.

స్వప్తి! ఓమ్ తత్సత్.

— సంపూర్ణము —